

Salli Leinonen

**”HALUAN TIETOISESTI VALITA
NEUTRAALIN NIMIKKEEN”**

Kääntäjien näkemyksiä suomen sukupuolineutraaleista
ammattinimikkeistä

Informaatioteknologian ja viestinnän tiedekunta
Pro gradu -tutkielma
Huhtikuu 2021

TIIVISTELMÄ

Salli Leinonen: "Haluan tietoisesti valita neutraalin nimikkeen" – Kääntäjien näkemyksiä suomen sukupuolineutraaleista ammattinimikkeistä

Pro gradu -tutkielma

Tampereen yliopisto

Monikielisen viestinnän ja käännöstieteen maisteriohjelma, saksan kääntämisen ja tulkkauksen opintosuunta

Huhtikuu 2021

Tässä tutkielmassa tarkastellaan, millaisia näkemyksiä ammatikseen kääntäjänä työskentelevillä on suomen sukupuolineutraaleista ammattinimikkeistä. Lisäksi tutkielmassa selvitetään, mitkä tekijät kääntäjien näkemyksiin vaikuttavat, ja erityisesti vastaajien iän ja vastaajien työkielten mahdollista vaikutusta näkemyksiin tutkitaan. Tutkimus toteutettiin sähköisen kyselylomakkeen avulla, ja kyselyyn vastasi 47 ammattikäntäjää. Vastauksia tarkasteltiin sekä laadullisen että määrällisen analyysin keinoin.

Kielen sukupuolittuneisuus ja erityisesti sukupuolittuneet ammattinimikkeet ovat olleet ajankohtaisia puheenaiheita suomalaisten keskuudessa. Keskustelu on ollut aktiivista erityisesti muutaman viimeisen vuoden aikana, sillä esimerkiksi Aamulehti ja Duunitori päättivät luopua sukupuolittuneiden ammattinimikkeiden käytöstä. Koska suomessa ei ole kieliopillista sukua eli genusta tai luonnollista sukua eli esimerkiksi eri pronomineja eri sukupuolia edustaville henkilöille, ei suomen kielessä ilmaista sukupuolta samalla tavalla kuin esimerkiksi saksassa tai englannissa. Suomen sukupuolittuneisuus kuitenkin näkyy esimerkiksi useissa eri ammattinimikkeissä. Ammattinimikkeitä, kuten *esimies* ja *lentoemäntä* kutsutaan sukupuolittuneiksi ammattinimikkeiksi.

Tutkimustulokset viittaavat siihen, että ammatikseen kääntäjänä työskentelevät suhtautuvat sukupuolineutraaleihin ammattinimikkeisiin positiivisesti. Lisäksi suuri osa vastaajista oli sitä mieltä, että sukupuolittuneet ammattinimikkeet ovat ongelmallisia ja että ammattinimikkeiden on tärkeää olla mahdollisimman sukupuolineutraaleja. Tutkimukseen osallistuneet kääntäjät suosivat sukupuolineutraaleja ammattinimikkeitä. Lisäksi selvisi, että vastaajien ikä vaikuttaa heidän suhtautumiseensa, kun taas vastaajien työkielillä ei tutkimuksen mukaan ollut merkittävää vaikutusta kääntäjien näkemyksiin.

Koska suuri osa päivittäin lukemistamme teksteistä on käännöksiä, kääntäjillä on paljon valtaa. Kääntäjät voivat käyttämillään sanoilla tehdä esimerkiksi sukupuolineutraaleja ammattinimikkeitä lukijoille tutuiksi ja näin tehdä niiden käytöstä yleisempää. Jotkin sukupuolineutraalit ammattinimikkeet, kuten *putkiasentaja* ja *palopelastaja* ovat jo yleistymässä, mutta erityisesti *esimiehen* erilaiset sukupuolineutraalit vastineet aiheuttavat keskustelua edelleen.

Avainsanat: sukupuolineutraalit ja sukupuolittuneet ammattinimikkeet, kielen sukupuolittuneisuus, sukupuolineutraali kielenkäyttö, ammattikäntäjä

Tämän julkaisun alkuperäisyys on tarkastettu Turnitin Originality Check -ohjelmalla.

SISÄLLYS

1 JOHDANTO.....	1
2 SUKUPUOLI JA KIELI	5
2.1 Sukupuolen käsite ja sukupuolen moninaisuus	6
2.2 Sukupuoli kielessä.....	9
2.2.1 Kielten suvut	10
2.2.2 Suomi – sukupuoleton kieli?	12
2.2.3 Sukupuolen ilmaiseminen muissa kielissä	14
2.3 Seksistisestä kielestä kohti tasa-arvoisempaa kieltä.....	19
3 SUKUPUOLEN KÄÄNTÄMISEN HAASTEITA	22
3.1 Kääntäjän valta ja kääntäjää ohjailevat normit	22
3.2 Feministinen kääntäminen.....	25
4 SUKUPUOLITTUNEET JA SUKUPUOLINEUTRAALIT AMMATTINIMIKKEET	29
4.1 Sukupuolittuneiden ammattinimikkeiden historia ja nykypäivä	29
4.2 Ammattinimikkeiden neutralisointi.....	32
5 KYSELYTUTKIMUS KÄÄNTÄJIEN PARISSA.....	37
5.1 Tutkimusmenetelmänä kysely	37
5.2 Aineistonkeruu	40
6 AINEISTON ANALYYSI	44
6.1 Vastaajien taustat.....	44
6.2 Kääntäjien kohtaamat haasteet sukupuolen kääntämisessä.....	47
6.3 Esimies, esihenkilö vai lähijohtaja?	50
6.4 Palomies, palopelastaja vai pelastaja?.....	53
6.5 Kieli- ja kulttuuririippuvaiset nimet Andrea ja Nikita sekä ammattinimikeparit putkimies-putkiasentaja ja talonmies-kiinteistöhuoltaja	57
6.6 Ammattinimikkeiden piilosukupuoli ja ensisijainen viittauskohde	60
6.7 Kääntäjien yleinen suhtautuminen sukupuolittuneisiin ammattinimikkeisiin	63
6.8 Vastaajan iän ja työkielten vaikutus ristiintaulukointia hyödyntäen.....	67
6.8.1 Vaikuttavana tekijänä ikä	67
6.8.2 Vaikuttavana tekijänä työkielet.....	73
7 YHTEENVETO	80
LÄHTEET	84
LIITE 1: KYSELYLOMAKE	91
DEUTSCHE KURZFASSUNG.....	i

1 JOHDANTO

Kieli ja sukupuoli kulkevat hyvin tiiviisti käsi kädessä. Jokaisessa kielessä on erilaisia tapoja sukupuolittaa sanoja ja ilmaista sukupuolta. Suomi on näennäisesti sukupuolineutraali kieli, sillä kielessämme ei ole kieliopillista sukua (*genus*) tai luonnollista sukua (*natural gender*) (ks. luku 2.2.1). Kieliopillisella сувulla tarkoitetaan nominien jakamista eri sukuihin, jotka ovat maskuliini, feminiini sekä joissakin kielissä myös neutri. Luonnollisella сувulla tarkoitetaan esimerkiksi sitä, että eri sukupuolta edustavista käytetään eri persoonapronomineja, kuten englannin *he* ja *she*. Suomen kielestä löytyy kuitenkin sukupuolittavia piirteitä ja ominaisuuksia, joita emme välttämättä tule edes ajatelleeksi. Tällaisia ovat esimerkiksi *mies*-päätteiset ammattinimikkeet, joita suomesta löytyy paljon. On virkamiehiä, palomiehiä ja esimiehiä, mutta harvemmin puhutaan virkanaisista, palonaisista tai esinaisista, vaan myös naisiin viitataan *mies*-päätteisillä ammattinimikkeillä. Tämän pro gradu -tutkielman tavoitteena on selvittää, miten ammatikseen kääntäjinä suhtautuvat suomen sukupuolittuneisiin ammattinimikkeisiin sekä niiden sukupuolineutraaleihin vastineisiin.

Sukupuolen moninaisuus ja sukupuolten välinen tasa-arvo ovat aiheita, jotka puhuttavat suomalaisia, ja etenkin viime vuosina keskustelua on käyty paljon. Yhtenä edellä mainittujen aiheiden osa-alueina voidaan pitää kielellisiä asioita. Suomi on verrattain sukupuolineutraali kieli, koska se ei ilmaise *genusta* tai luonnollista sukua (ks. luku 2.2.1), mutta suomen kielessä sukupuolta ilmaistaan esimerkiksi ammattinimikkeissä. Sukupuolittuneet ammattinimikkeet ovatkin yksi suomalaisia eniten puhuttavista aiheista, mitä tulee kielen sukupuolineutraaliuteen ja sukupuolittuneisuuteen. Esimerkkinä tästä mainittakoon Aamulehti, joka päätti ottaa käyttöön sukupuolineutraalit vastineet nimikkeille, kuten *eduskunnan puhemies*, joka päätöksen myötä on nykyään *eduskunnan puheenjohtaja* (Aamulehti 2017). Tätä päätöstä kritisoi tiukoin sanankääntein kolumnissaan esimerkiksi Ukkola (2017), jonka mielestä sanojen päivittäminen ei ole Aamulehden tehtävä, eikä heillä ole oikeutta kieltää ihmisiä käyttämästä tiettyjä sanoja. Todellisuudessa Aamulehti ei ole yrittänyt kieltämistä, vaan lehden tavoitteena on vahvistaa ajatusta siitä, että erilaiset ammatit tai tehtävät eivät ole yksinomaan vain miehille tai naisille (Aamulehti 2017).

Keskustelu jatkui vuonna 2019, kun työpaikkojen hakukone Duunitori päätti jättää *mies*-päätteiset ammattinimikkeet historiaan (ks. Glad 2019) sekä vuonna 2020, kun Helsingin kaupunki päätti tehdä samoin (ks. Nuutinen 2020). Kritiikin kohteena on usein se, että ammattinimikkeiden neutralisointia ei nähdä tärkeimpänä keinona vähentää sukupuolten välistä

epätasa-arvoa, mutta kuten Aamulehdenkin (2017) pääkirjoituksessa korostettiin, ”muutos rakentuu osista”. Jostain on lähdettävä liikkeelle, ja ammattinimikkeiden neutralisoiminen tai vaihtoehtoisesti uusien, sukupuolineutraalien ammattinimikkeiden luominen on ehkäpä yksi helpoimmista tavoista rakentaa tasa-arvoisempaa yhteiskuntaa askel askeleelta. Kyse ei myöskään ole pelkästään siitä, etteikö naiseen viitattaisi *mies*-päätteellä, vaan ammattinimikkeiden neutralisoiminen on tärkeää myös heille, jotka eivät kuulu kumpaankaan binäärisen sukupuoleen. Tällaisissa tapauksissa sukupuolittuneiden ammattinimikkeiden käyttö voidaankin nähdä piittaamattomuutena toisen identiteettiä kohtaan (Tiililä 2020).

Suomen sukupuolittuneisuutta on käsitelty Suomessa useaan otteeseen Engelberg (1993; 1998; 2001; 2007; 2011; 2016; 2018). Engelberg teki yhdessä Karppisen kanssa aloitteen Suomen kielen lautakunnalle, mikä johti siihen, että Suomen kielen lautakunta julkaisi vuonna 2007 kannanoton sukupuolineutraalin kielenkäytön edistämiseksi (ks. Kotimaisten kielten keskus 2007; Karppinen 2009). Aihe on siis Suomessa verrattain tuore, vaikka Engelbergin ensimmäiset tutkimukset on tehty jo 1990-luvun alussa. Kielen sukupuolittuneisuutta on tutkittu lähinnä kielissä, jotka ilmaisevat genusta (Engelberg 2018; ks. myös luku 2.2.1). Kuten todettu, suomi on verrattain sukupuolineutraali kieli, mutta tutkimusta tarvitaan myös suomen parissa enemmän. Sukupuolen kääntämistä itsessään ovat tutkineet esimerkiksi Tapio (2007) ja Heikkala (2016) omissa pro gradu -tutkielmissaan, mutta kääntäjien suhtautumista ei toistaiseksi ole tutkittu, joten tämä pro gradu -tutkielma täydentää omalta osaltaan tätä tutkimusaukkoa.

Valitsin tutkimukseni kohteeksi ammatikseen kääntäjinä toimivat, sillä kääntäjät kohtaavat työssään hyvinkin usein tilanteita, joissa heidän valita monista vaihtoehdoista tarkoituksenmukaisin ja analysoida valinnan seurauksia sekä viestin vaikutuksia. Lisäksi kääntäjät ovat siinä mielessä kiinnostava ammattiryhmä, että heidän voidaan katsoa olevan eräänlaisia opastajia ja valistajia: suuri osa päivittäin lukemistamme teksteistä on käännöksiä, kuten televisio-ohjelmien tekstityksiä, ohjekirjoja tai vaikkapa kaunokirjallisuutta. Näin ollen kääntäjien käyttämällä sanoilla ja tekemillä valinnoilla on suuri vaikutus siihen, millaisia tekstejä luemme ja lopulta siihen, millaisia sanoja omaksumme mahdollisesti omaan sanavarastoomme. Kääntäjät vaikuttavat siis siihen, miten käyttämämme kieli kehittyy vuosien saatossa.

Tässä tutkielmassa asiaan perehdytään erityisesti suomen kielen näkökulmasta. Koska kyseessä on saksan opintosuunnassa tehty pro gradu -tutkielma, keskitytään tutkielmassa myös saksan kielen tilanteeseen eli siihen, miten sukupuolta ilmaistaan saksan kielessä, ja miten se vaikuttaa

esimerkiksi juuri ammattinimikkeiden käyttöön. Lisäksi asiaa pohditaan englannin näkökulmasta, sillä sen asema lähestulkoon maailmanlaajuisena lingua francana (ks. Agost 2015) on hyvin merkittävä, minkä vuoksi myös sitä on hyvä tarkastella. Ruotsin kielen tilannetta käsitellään myös, sillä Ruotsissa *hen*-uuspronominin käyttö herätti 2010-luvun alkupuolella paljon keskustelua. Olen siis valinnut tarkasteltavaksi kieliä, joita itse osaan sekä toisaalta sellaisia, joiden tavat ilmaista sukupuolta eroavat suomen kielestä.

Tutkimuksen tavoitteena on selvittää, millaisia näkemyksiä kääntäjillä on suomen sukupuolittuneista ammattinimikkeistä sekä toisaalta niiden sukupuolineutraaleista vastineista ja millaiset tekijät näihin näkemyksiin vaikuttavat. Tutkielma on kyselytutkimus, jossa on kerätty aineisto ammattikäntäjien parissa. Aineisto analysoidaan erityisesti laadullisen analyysin keinoin, mutta myös määrällistä analyysia hyödynnetään vastausten analysoinnissa.

Analyysissä keskitytään erityisesti siihen, miten vastaajat ovat perustelleet vastauksiaan. Analyysiosassa pyritään myös kartoittamaan, millaisia näkemyksiä kääntäjillä yleisesti ottaen on: suhtautuvatko kääntäjät ammattinimikkeiden neutralisointiin positiivisesti vai negatiivisesti? Hypoteesinani on, että kääntäjät suhtautuvat ammattinimikkeiden neutralisoimiseen positiivisesti, sillä kääntäjien on oltava ajan tasalla ajankohtaisista puheenaiheista ja ylläpidettävä siten myös omaa ammattitaitoaan (ks. SKTL 2021). Näin ollen voi olettaa, että kääntäjät ovat tietoisia kielen sukupuolittuneisuudesta käytävästä keskustelusta ja että he myös ymmärtävät aiheen tärkeyden juuri sen ajankohtaisuuden vuoksi. Lisäksi oletan, että kääntäjien vastauksiin vaikuttavat muun muassa vastaajan ikä sekä hänen työkielensä. Ikä voi vaikuttaa siksi, että vanhemmat ihmiset saattavat suhtautua kielteisemmin kielessä tapahtuviin muutoksiin, jos he ovat aiemmin tottuneet erilaiseen kielenkäyttöön. Työkielten uskon vaikuttavan juuri siksi, että kielissä on erilaisia tapoja sukupuolittaa sanoja, jolloin toisesta työkielestä tulevat vaikutteet voivat vaikuttaa siihen, miten kääntäjä jotakin kääntää.

Tutkielman alussa (luku 2) perehdytään kielen ja sukupuolen väliseen yhteyteen. Aluksi tarkennetaan tässä tutkielmassa käytettävää sukupuolen käsitteen määritelmää sekä tarkastellaan sukupuolen moninaisuutta, minkä jälkeen perehdytään siihen, miten sukupuoli näkyy suomen kielessä sekä muissa valikoiduissa kielissä, joiden valintaperusteet eriteltiin edellä. Luvussa 2 käsitellään myös seksististä kieltä sekä sitä, miten seksistisen kielenkäytön piirteitä voitaisiin karsia ja miksi se on tärkeää. Luku 3 keskittyy käännöstieteelliseen näkökulmaan käsitellen sitä, miten sukupuoli ja kääntäminen liittyvät ja vaikuttavat toisiinsa. Luvussa 4 kerrotaan sukupuolittuneista ammattinimikkeistä, niiden historiasta ja nykypäivästä sekä siitä, miten ammattinimikkeitä voidaan neutralisoida. Luvussa 5 esitellään valittu

tutkimusmenetelmä sekä kerrotaan, miten tutkielman aineisto on kerätty ja miten sitä analyysissa käsitellään. Luku 6 keskittyy vastausten analysointiin ja luvussa vastataan edellä esitettyihin tutkimuskysymyksiin. Luku 6 on jaettu eri alalukuihin teemoittain, eli jokainen alaluku käsittelee eri teemaa. Vastausten analysoinnissa hyödynnetään vastaajien esimerkkejä sekä kuvaajia. Lopuksi luvussa 7 tehdään yhteenvetoa ja päätelmiä analyysin tuloksista sekä esitellään jatkotutkimusmahdollisuuksia.

2 SUKUPUOLI JA KIELI

Tässä luvussa keskitytään sukupuoleen ja sen moninaisuuteen sekä siihen, miten sukupuoli näkyy käyttämässämme kielessä. Luvussa pohditaan myös sitä, millaista seksistinen kieli on ja miten sitä voi alkaa muuttaa neutraalimmaksi, sekä sitä, miksi neutraalimman kielen käyttö on tärkeää.

Lotbinière-Harwoodin (1991, 114) mukaan kieli ei ole koskaan neutraalia, sillä käyttämämme kieli välittää aina ajatuksiamme ja käsityksiämme ympäröivästä maailmasta joko tietoisesti tai tiedostamattamme. Voidaan ajatella, että käyttämämme kieli on kuin peili, joka heijastaa asenteitamme. Asiallinen ja selkeä kieli on kaikkien etu, sillä asiallisen kielen avulla voimme ottaa kaikki ihmiset huomioon ja viestimme tavoittaa mahdollisimman suuren joukon ihmisiä (Tiililä 2020). Käyttämällämme kielellä on siis merkittävän suuri rooli yhteiskunnassa ja siinä, millaisia arvoja halutaan ylläpitää ja nostaa esille.

Sukupuolittuneesta kielestä ja sen mukanaan tuomista haasteista on puhuttu jo vuosikymmeniä. Saksassa keskustelu lähti liikkeelle 1970-luvulla, jolloin pohdittiin sitä, onko sukupuolityypillisiä puhetapoja (nk. *Genderlekt*) olemassa (Reisigl & Spieß 2017, 7). Samoihin aikoihin Kanadan ranskankielisissä feministipiireissä keskustelu kääntämisestä ja sen sukupuolittuneisuudesta alkoi levitä laajemmalle (ks. luku 3.2). Vuosikymmeniä kestänyt keskustelu jatkuu edelleen, ja tänä päivänä ajatuksia suuntaan ja toiseen herättävät esimerkiksi sukupuolistereotypiat eri tekstityypeissä sekä biologisen sukupuolen (*Sexus/sex*, ks. luku 2.1), sukupuoli-identiteetin (*gender*) ja kieliopillisen suvun eli *genuksen* (ks. luku 2.2.1) välinen suhde (Reisigl & Spieß 2017, 7). Sukupuoli-identiteetillä tarkoitetaan ihmisen käsitystä omasta sukupuolestaan. Sukupuoli-identiteetti ei välttämättä vastaa henkilölle syntymässä määriteltyä sukupuolta. (THL 2020.) Tarkennettakoon, että tässä tutkielmassa viitataan sanalla *sukupuoli* enemmänkin sukupuoli-identiteettiin (*gender*) enkä niinkään ihmisen biologisiin ominaisuuksiin, sillä ihminen on paljon muutakin kuin biologiset piirteensä.

Reisigl ja Spieß (2017, 9) toteavat, että lapset oppivat kielenkäyttöä pääasiallisesti ikäisiltään leikkitovereilta, vaikka usein ajatellaan, että kielen oppiminen tapahtuu vanhempien kautta. Lapset oleskelevat usein muiden heidän kanssaan samaa sukupuolta olevista lapsista koostuvissa ryhmissä, joissa kielenkäyttö on erilaista aina ryhmästä riippuen. Ihmiset jaotellaan yhteiskunnassa syntymästään ja varhaislapsuudestaan asti sukupuolensa mukaan erilaisiin sosiaalisiin ryhmiin, ja näistä ryhmistä muodostuu eroteltuja kommunikaation alakulttuureita

(*kommunikative „Kulturen“*), joissa jokainen sukupuoli omaksuu alakulttuurilleen ominaisia puheen piirteitä. (Mp.)

2.1 Sukupuolen käsite ja sukupuolen moninaisuus

Ennen kuin voimme puhua siitä, miten sukupuoli ja sukupuolittuneisuus näkyvät kielessä, on määriteltävä sukupuolen käsite. Kieli on aina jatkuvassa muutoksessa, ja erityisesti sukupuoleen liittyvää sanastoa on kertynyt paljon viime vuosina (Nousiainen 2020). Joillekuille muutokset voivat tuntua vaikeilta, ja kielen muutosten mukana pysyminen voi tuntua kuormittavalta. Lisäksi jotkut saattavat miettiä, mitä varten uusia sanoja edes tarvitaan tai miksi vanhat eivät enää kelpaa. (Mt.) Ymmärryksemme ihmisen sukupuolesta ja sen moninaisuudesta kasvaa jatkuvasti, joten on ymmärrettävää, että myös käyttämämme kieli ilmentää tätä muutosta. Tämän vuoksi tarvitaan myös uutta tai päivitettyä sanastoa. Tärkeää on, että pyrkii käyttämään mahdollisimman korrekkeja ilmaisuja puhuessaan ihmisistä ja että ei loukkaannu, jos joku korjaa käytettyä kieltä. Nousiainen (2020) muistuttaa, että korjailemme toisiamme muutenkin jatkuvasti, jos sanomme jotain väärin. Siinä mielessä tämäkään aihe ei poikkea muista tavallisista arkipäivän tilanteista. On toki tärkeää, että pyrimme olemaan mahdollisimman huomioon ottavia puhuessamme toisten ihmisten kanssa – etenkin kun sukupuolesta puhuttaessa ihmisen identiteetti on hyvin tärkeässä ja haavoittuvassa asemassa – mutta epäonnistumisen tai virheen tekemisen pelon ei pitäisi estää meitä keskustelemasta ja oppimasta uutta.

Sukupuoli on eräänlainen kattotermi, jonka alle kuuluu biologisia ja anatomisia piirteitä sekä identiteettiin eli minäkuvaan ja sosiaaliseen rooliin liittyviä piirteitä (Nousiainen 2020). Jo tässä törmäämme ensimmäiseen haasteeseen. Englannin kielen sana *sex* viittaa kontekstista riippuen sekä sukupuoleen, seksuaalisuuteen että seksiin. Feministisessä keskustelussa alettiin 1960–1970-luvuilla käyttää termiä *gender*, joka auttoi erottamaan toisistaan biologiset seikat (*sex*) ja niin sanotun sosiaalisen sukupuolen (*gender*). (Rossi 2010, 22–23.) Suomessa tällaista eroa ei alun perin ole tehty eri sanojen avulla, mutta nykypäivänä on tyypillistä puhua *biologisesta sukupuolesta* (*sex*) ja *sukupuoli-identiteetistä* (*gender*), jotta voidaan välttää mahdolliset sekaannukset. Toisaalta voidaan pohtia sitä, onko tällainen erottelu ylipäättään tarpeellista, sillä kuten edellä on todettu, sukupuoli on jakauma, joka koostuu erinäisistä fysiologisista, sosiaalisista, geneettisistä ja kulttuurisista ominaisuuksista.

Yksi mielenkiintoisimmista ja merkittävimmistä sukupuoleen ja sukupuoli-identiteettiin liittyvistä ilmiöistä on *doing gender*, jonka lähin suomenkielinen vastine on *sukupuolen ilmaisu*.

Sukupuolen ilmaisulla tarkoitetaan erilaisia ilmaisun tapoja, jotka ovat yhteiskunnassamme usein sukupuolittuneita eli ne yhdistetään usein tiettyyn sukupuoleen. Tällaisia ovat esimerkiksi vaatetus ja muu ulkonäkö sekä eleet. (Seta 2020.) Westbrook ja Schilt (2014, 35) mainitsevat esimerkkinä myös kasvojen karvoituksen. Kun ilmaisemme sukupuoltamme joko tietoisesti tai tiedostamattomasti, meidät näkevä tai kuuleva toinen ihminen alkaa tulkita ilmaisun tapojamme ja siten määritellä sukupuoltamme (Westbrook & Schilt 2014). Sukupuoli on hyvin tärkeä osa identiteettiämme ja toisaalta myös yhteiskuntaamme, joten on ymmärrettävää, että pyrimme tekemään erilaisia päätelmiä toisen ihmisen sukupuolesta. Sukupuoli näkyy vahvasti myös kielissä eri tavoin, joten toisen ihmisen sukupuoli vaikuttaa myös siihen, miten hänestä puhumme ja millaisia sanoja käytämme.

Vaikka emme edes näkisi tai kuulisi jotakuta, pyrimme päättämään ja määrittelemään hänestä asioita kuten juuri sukupuolta. Tätä tapahtuu esimerkiksi etu- ja kutsumanimiemme perusteella. Nübling (2018, 243–244) on eritellyt saksalaisten nimien prosodis-fonologiset piirteet, joiden perusteella pyrimme päättämään, mitä sukupuolta joku edustaa. Nämä piirteet ovat tavujen määrä eli nimen pituus, nimen sanapaino, vokaalien määrä sekä se, päättyykö nimi vokaaliin vai konsonanttiin. Saksassa täytyi vuoteen 2008 asti antaa lapselle toinen, hänen sukupuolensa kanssa yhteneväinen nimi, mikäli hänen etunimensä ei ilmaissut sukupuolta tai oli ristiriidassa sen kanssa. (Mts. 246.) Nimet ovat siis myös hyvin tärkeä osa sukupuolen ilmaisua ja toisaalta sukupuolen määrittelyä (nk. *determining gender*, ks. Westbrook & Schilt 2014). Vaikka suomen kielessä tällaisia prosodis-fonologisia piirteitä ei ole ainakaan vielä määritelty, on myös suomea puhuvilla taipumus yhdistää myös heille tuntemattomat nimet johonkin sukupuoleen, ja oman nimen edustaman sukupuolen sekä oman sukupuoli-identiteetin yhteneväisyys on hyvin tärkeää (Leino 2014).

Sukupuoli ei ole binäärinen eli kaksijakoinen ilmiö, ja tätä kahtiajakoa eli dikotomiaa – joka on edelleen hyvin vahvasti läsnä yhteiskunnassa – on kritisoitu jo 1990-luvulta alkaen (Rossi 2010, 22–23). Binäärinen sukupuolikäsitys jättää ulkopuolelleen esimerkiksi muunsukupuoliset (THL 2020), ja koska se nojautuu vahvasti biologiaan, myös intersukupuoliset jäävät binäärisen jaottelun ulkopuolelle. Muunsukupuolisuuden käsitettä on lähtökohtaisesti hyvin vaikea määritellä, sillä se tarkoittaa yleensä jokaiselle yksilölle eri asioita. Tärkein piirre muunsukupuolisuudessa lienee kuitenkin se, että henkilö ei koe kumpaakaan binääristä sukupuolta omakseen. Hän saattaa sanoittaa tuntemuksensa siten, että hän on jotain siltä väliltä, ei kumpaakaan tai että hänen sukupuoli-identiteettinsä vaihtelee päivästä riippuen. (Seta 2020; THL 2020.) Intersukupuolisuudella vastaavasti tarkoitetaan ”joukkoa erilaisia kehon

variaatioita, joissa sukupuolitetut piirteet, kuten kromosomit, sukuelimet tai hormonitoiminta eivät ole yksiselitteisesti nais- tai miestyypilliset” (Seta 2020). Ajankohtaista tietoa sukupuolen moninaisuudesta tarjoavat esimerkiksi jo mainittu Seta, Trasek ry sekä Suomen terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen tasa-arvosanasto (THL 2020). Hyvin pelkistetyksi voisi ajatella, että muunsukupuolisuus on erityisesti sosiaalisista ja kulttuurisista ominaisuuksista muodostuva identiteetti, kun taas intersukupuolisuus liittyy vahvasti biologisiin ja fysiologisiin ominaisuuksiin. Sukupuoli on kuitenkin jokaisen itse määriteltävissä oleva identiteetti, joten tällaisia pelkistyksiä tai yleistyksiä tulee tehdä varoen.

Saksassa intersukupuoliset on pyritty huomioimaan vuoden 2018 lopusta alkaen siten, että lapsen sukupuoleksi voidaan syntymässä merkitä *divers* (suom. *muu*¹), ja aikuisena ihminen voi tämän halutessaan muuttaa tai jättää muuttamatta (Klaus 2019). Ei tule kuitenkaan unohtaa, että pienillekin vauvoille tehdään sukuelinkirurgiaa, mikäli heidän sukuelimensä eivät vastaa binääriseen sukupuolijaottelun mukaisia elimiä. Tämä taas johtaa siihen, että vaikka periaatteessa kuka tahansa pystyisi ilmoittamaan sukupuolekseen *divers*, tulee hänellä olla lääkärintodistus intersukupuolisuudestaan, jotta sukupuolimerkintä voidaan korjata oikeaksi, mikä ei tietenkään ole mahdollista, mikäli hänelle on tehty jo vauvana sukuelinkirurgiaa. Muutosta on kritisoitu myös siitä, että se huomioi ainoastaan biologiset ominaisuudet, vaikka ihmisen sukupuoli koostuu myös sosiaalisista ja psyykkisistä ominaisuuksista. (Klaus 2019.) Muutos jättää huomiotta myös muunsukupuoliset, joiden sukupuoli-identiteetti ei vastaa syntymässä määriteltä biologiasta sukupuolta mutta joilla ei tämän muutoksen perusteella ole oikeutta saada passiinsa sukupuolimerkintää *divers*. Suunta on siis oikea, mutta muutos kaipaa vielä jatkokehitystä.

Juridinen sukupuoli aiheuttaa haasteita myös Suomessa. Transsukupuolisen ihmisen passissa saattaa lukea useita vuosia joko väärä nimi tai esimerkiksi väärään binääriseen sukupuoleen viittaava henkilötunnus. Suomi onkin saanut moitteita translaistaan (ks. Laki transseksuaalin sukupuolen vahvistamisesta 563/2002) kansainvälisiltä tahoilta, kuten esimerkiksi Euroopan komissiolta (Roivainen 2017). Tällä hetkellä Suomen laki vaatii, että korjatakseen sukupuolimerkintänsä passiin on henkilön esimerkiksi oltava lisääntymiskyvytön (Laki transseksuaalin sukupuolen vahvistamisesta 563/2002), mikä yleensä tapahtuu hormonikorvaushoitojen myötä. On kuitenkin huomioitava, että kaikki transsukupuoliset eivät halua hormonikorvaushoitoa, jolloin vaatimus on etenkin heille kohtuuton. Lisäksi Nousiainen

---

¹ Oma käänös.

(2020) huomauttaa, että transsukupuolisuus on liitetty aiemmin virheellisesti seksuaalisuuteen, vaikka nykyään suurin osa transihmisistä suosii termiä *transsukupuolinen* (engl. *transgender*, ks. GLAAD 2016). Tämä vanhentunut ajatus näkyy myös Suomen translaissa (Laki transseksuaalin sukupuolen vahvistamisesta 563/2002), jossa puhutaan samaan aikaan transseksuaalisuudesta ja sukupuolesta.

Tällaiset ongelmakohdat yhteiskunnassa kertovat siitä, että sukupuolen moninaisuudesta ei vielä tiedetä tarpeeksi. Ei toisaalta voi myöskään olettaa, että sukupuoliristiriitaa kokematon osaisi sanoittaa, miltä tuntuu, kun oma sukupuoli-identiteetti ohitetaan tai sitä loukataan tavalla tai toisella. Siksi onkin tärkeää kuunnella sukupuoleltaan moninaisia sekä arvostaa ja kunnioittaa heidän kokemuksiaan ja oppia niistä. Vain siten voidaan palvella käytetyllä kielellä mahdollisimman monia. Vaikka suomi on kielenä pääsääntöisesti sukupuolineutraali, on kielessämme myös sukupuolittuneisuutta, jota mahdollisuuksien mukaan välttämällä voidaan ottaa mahdollisimman monet huomioon.

2.2 Sukupuoli kielessä

Tässä alaluvussa tarkastellaan, miten sukupuoli näkyy käyttämässämme kielessä. Asiaa tarkastellaan yleisesti kieliopilliselta kannalta luvussa 2.2.1, kun taas luvut 2.2.2 ja 2.2.3 keskittyvät siihen, miten suomi eroaa tässä suhteessa muista maailman kielistä ja toisaalta siihen, millaisia yhteneväisyyksiä suomella on muiden kielten kanssa. Vaikka suomi on kieliopillisesti sukupuoleton eli genukseton kieli, siinä on silti paljon sukupuolisidonnaisia ja sukupuolta ilmaisevia piirteitä. Koska tämä tutkielma ei keskity varsinaisesti ainoastaan suomen ja saksan näkökulman vertailuun, alaluvussa 2.2.3 käsitellään myös joitakin muita kieliä, joissa sukupuoli näkyy eri tavalla kuin suomessa. Huomautettakoon myös, että tässä tutkielmassa puhutaan naisiin ja miehiin viittaavista – tai vastaavasti maskuliineista ja feminiineistä – sanoista ja niihin liittyvistä kielen ilmiöistä. Tämä johtuu siitä, että kielten ihmiskuva on pitkälti kaksijakoinen (Engelberg 2018, 18). Tutkielman tarkoituksena ei kuitenkaan ole vahvistaa jo olemassa olevaa kaksijakoisuutta, vaan pikemminkin tuoda kielten tavat sukupuolittaa sanoja ja ihmisiä yleisempään tietoisuuteen, jotta voisimme käyttää kieltä mahdollisimman inklusiivisesti eli myös vähemmistöt huomioon ottavalla tavalla (ks. Kielitoimiston sanakirja 2020c).

2.2.1 Kielten suvut

Engelbergin (2018, 17) mukaan kielen suvulla tai sukupuolella tarkoitetaan kielten erilaisia tapoja sukupuolittaa sanoja. Näistä voidaan erotella *kieliopillinen suku* eli *genus, luonnollinen suku* (engl. *natural gender*) sekä *leksikaalinen suku* (engl. *lexical gender*). Joissakin kielissä on kaikki kolme, kun taas toiset kielet ilmaisevat vain osaa näistä. (Mp.) Tässä luvussa käsitellään näitä kolmea eri luokittelutapaa sekä sitä, miten kielen tavat sukupuolittaa sanoja ovat yhteydessä siihen, millainen käsitys kielen puhujilla on sukupuolesta.

Kieliopillisella suvulla tarkoitetaan sitä, että kielen nominin jaotellaan kielessä maskuliini- ja feminiinisukuisiin sekä joskus myös neutrisukuisiin luokkiin. Suurin osa indoeurooppalaisista kielistä, kuten saksa ja espanja, kuuluvat kieliin, joissa nomineilla on kieliopillinen suku. (Engelberg 2018, 17.) Joissakin kielissä kieliopillinen suku ulottuu myös verbeihin: esimerkiksi venäjän kielessä nominien lisäksi verbit taipuvat yksikön preteritissä eli mennessä ajassa subjektin suvun mukaan, ja verbi идти *idti* ('mennä') on yksikön preteritissä joko шёл *šël* ('meni' yks. mask.), шла *šla* ('meni' yks. fem.) tai шло *šlo* ('meni' yks. neutr.).

Englannin kielessä kieliopillista sukua ei enää ole, mutta kielessä on säilynyt luonnollinen suku (Engelberg 2018, 17). Luonnollisella suvulla tarkoitetaan sitä, että esimerkiksi juuri englannin kielessä yksikön kolmatta persoonaa eli *hän*-pronominia edustavat maskuliininen *he* ja feminiininen *she* (mp.). Engelberg (2018, 19) toteaa, että englannin kaltaisissa kielissä, joissa on luonnollinen suku mutta ei genusta, seksistisille ilmaisuille voidaan keksiä erilaisia vaihtoehtoja, joissa sukupuolet voidaan tuoda esiin. Tästä esimerkkinä Engelberg (mp.) mainitsee sen, että englannissa voidaan kirjoittaa *he/she* pelkän *he* sijaan, kun taas genuksellisissa kielissä rinnakkaisten muotojen kirjoittaminen ja mainitseminen on hyvin työlästä. Tämä kuitenkin jättää ulkopuolelle heidät, jotka eivät kuulu kumpaankaan binääriseen sukupuoleen. Englannin kielessä helpoin ja tehokkain ratkaisu tähän ongelmaan on yksikkömuotoisen *they*-pronominin käyttö. Vaikka yksikkömuotoisen *they*-pronominin käyttöä on ollut jo 1300-luvulla, se on yleistynyt englanninkielisessä maailmassa vasta viime vuosina (ks. lisää alaluvusta 2.2.3), ja se on nyt vakiinnuttamassa paikkaansa yksikkömuotoisena sukupuolineutraalina pronomininä. Tästä kertoo myös se, että *they* valittiin myös Merriam-Webster-sanakirjan vuoden 2019 sanaksi (Kanerva 2019).

Leksikaalisella suvulla tarkoitetaan ”sanojen sanakirjan mukaista, sukupuoleen viittaavaa merkitystä” (Engelberg 2018, 17). Tämä tarkoittaa suomessa esimerkiksi sanoja *mies* ja *nainen* sekä esimerkiksi sanoja *tytär* ja *veli*. Engelbergin (mp.) mukaan tällaisia sanoja löytyy lähestulkoon jokaisesta kielestä, ja erityisesti juuri sukulaissanastossa leksikaalista sukua

ilmaisevia sanoja on paljon. Kielissä, joissa on kieliopillinen suku – kuten esimerkiksi saksassa – kieliopillinen suku eli genus ja leksikaalinen suku liittyvät usein vahvasti toisiinsa. Miehen nimitykset ovat tyypillisesti maskuliinisukuisia (esim. *der Bruder*) ja naisen nimitykset vastaavasti feminiinisukuisia (esim. *die Schwester*). Poikkeuksena saksassa on esimerkiksi sana *das Mädchen* ('tyttö'), joka on suvultaan neutri. Sanan etymologia juontaa juurensa keskiaikaan ja sanaan *Magd*, joka tarkoittaa piikaa (Duden 2021). Vastaavasti *-chen*-päätte on diminutiivi, johon päättyvät sanat ovat aina neutrisukuisia. Sanan *das Mädchen* merkitys on siis 'piikanen', jos suomennoskin ajatellaan diminutiivin kautta. Tämäkin sana korostaa omalta osaltaan sitä, että naissukupuolta edustava on vähempiarvoinen siihen asti, että hän menee naimisiin ja hänestä tulee rouva (*die Frau*).

Kielen sukupuolittuneisuutta on tutkittu lähinnä kielissä, joissa on kieliopillinen suku eli genus (Engelberg 2018). Lisäksi tutkimusta on tehty paljon englannin parissa, vaikka se onkin genukseton kieli (mts. 20). Tämä voi johtua siitä, että englantia puhutaan lähes koko maailmassa ainakin jollain tasolla, joten englannin sukupuolittuneisuuden tutkimisessa voidaan huomioida myös alueelliset erot. Englantia puhutaan laajalti *lingua francana* eli kielenä, jota eri äidinkieltä puhuvat käyttävät väliseensä kommunikointiin (Agost 2015), mikä voi omalta osaltaan luoda paljonkin alueellisia eroja englannin puhujien välille. Näin ollen myös englannin asema monen toisena kielenä tai vieraana kielenä voi vaikuttaa siihen, miten henkilö tulkitsee englannin sukupuolittuneisuutta.

Alueelliset erot ilmenevät myös Hekanahon (2020) tutkimuksessa, johon osallistui englantia äidinkielenään puhuvien lisäksi suomea ja ruotsia äidinkielenään puhuvia. Hekanaho (2020, 198) raportoi, että yksikkömuotoinen *they* oli hyväksytympi äidinkielenään englantia puhuvien keskuudessa, minkä hän uskoo johtuvan siitä, että he ovat muuta äidinkieltä puhuviin verrattuna paremmin tietoisia englannin kielen kieliopillisista normeista sekä siitä, onko *they*-pronominin käyttö yksikkömuotoisena hyväksyttyä.

Kielen ja sukupuolen yhteys on ollut aiheena myös Boroditskyn ja Schmidtin (2000) tutkimuksessa, jossa kartoitettiin muistikokeen avulla sitä, miten saksaa ja espanjaa äidinkielenään puhuvat osallistujat yhdistivät substantiivien kieliopillisen suvun erisnimien biologiseen sukupuoleen. Saksan- ja espanjankielisiksi substantiiveiksi oli valittu sellaisia sanoja, joiden genus on toisessa kielessä päinvastainen, eli esimerkiksi sana *omena* on saksassa maskuliini (*der Apfel*) ja espanjassa feminiini (*la manzana*). Erisnimiksi oli valittu sellaisia nimiä, jotka olivat mahdollisimman lähellä toisiaan, kuten *Alexander* ja *Alexandra*. Tutkimuksessa todettiin, että ihmisten ajatukset asioiden ja esineiden sukupuolesta ovat hyvin

vahvasti yhteydessä siihen, mihin sukuun ne on jaoteltu heidän äidinkielessään. Lisäksi tutkimuksessa kävi ilmi, että ihmisten oli helpompi muistaa objekti–erisnimi-pari, kun molemmat sanat ilmaisivat samaa sukupuolta, esimerkiksi siis *der Apfel–Alexander*. (Boroditsky & Schmidt 2000.) Tällaiset tutkimukset kertovat siitä, kuinka vahva yhteys kielellämme ja käsityksellämme sukupuolesta on. Olisi myös mielenkiintoista toteuttaa samankaltainen tutkimus esimerkiksi Suomessa ja selvittää, voiko genuksettomissa kielissä olla samankaltaista yhteyttä.

2.2.2 Suomi – sukupuoleton kieli?

Yleisesti ottaen suomen voidaan ajatella olevan sukupuolineutraali kieli, sillä kielestämme ei löydy kieliopillista tai luonnollista sukua. Muita genuksettomia kieliä ovat esimerkiksi suomen sukukielet viro ja unkari, joten suomi ei varsinaisesti ole mikään harvinaisuus tällä saralla. (Engelberg 2018, 20.) Engelberg (mp.) toteaa, että vaikka tutkimus kielten sukupuolittuneisuudesta on keskittynyt lähinnä genusta ilmaiseviin kieliin, tarvitaan myös suomen kielen sukupuolittuneisuudesta lisää tutkimusta.

Yhtenä merkittävimmistä suomen sukupuolineutraaliuden osoituksista pidetään *hän*-pronominia. *Hän*-pronominia on viety myös maailmalle Suomen ulkoministeriön kahdeksalla kielellä julkaistavan ThisisFINLAND-maakuvamedian ja erityisesti sen jakaman *Hän honours* -palkinnon avulla. Palkinto voidaan antaa sellaisille henkilöille tai organisaatioille, jotka omalla työllään ja panoksellaan edistävät sosiaalista tasa-arvoa yhteiskunnassa, kukin omassa maassaan. (ThisisFINLAND 2020.) Hekanahon (2020, 199) väitöskirjassa tulee ilmi myös se, että tutkimukseen osallistuneet suomea äidinkielenään puhuvat suhtautuvat sukupuolineutraalin *hän*-pronominin vuoksi nihkeästi esimerkiksi juuri englannin sukupuolittuneisiin persoonapronomineihin eivätkä siksi koe niitä luonteviksi. Suomea puhuvina olemme tottuneet siihen, että meidän ei välttämättä ole pakko ilmaista ilmaisun kohteen eli *referentin* sukupuolta, kun taas englantia puhuessamme emme voi välttyä luonnollista sukua ilmaisevilta sukupuolittuneilta persoonapronomineilta.

Vaikka *hän*-pronomini on toki osoitus tietynlaisesta kielen sukupuolineutraaliudesta, kielessämme on myös sukupuolineutraaliutta vastaan puhuvia tekijöitä. Näistä tekijöistä Engelberg (2018) mainitsee *piilosukupuolen* (engl. *covert gender*). Piilosukupuolella tarkoitetaan sitä, että vaikka jotkin sanat eivät sisältäisi esimerkiksi *mies*-päätettä, ne yhdistetään silti useimmiten vain toiseen sukupuoleen. Esimerkkejä piilomaskuliinisuudesta ovat esimerkiksi Engelbergin (mts. 18) mainitsevat sanat *sotilas* ja *seppä*, ja esimerkkejä

piilofeminiinisyydestä ovat esimerkiksi *prostituoitu* ja *sairaanhoidtaja*. Näiden sanojen piilosukupuoli johtuu siitä, että nämä ammatit ovat olleet mies- tai naisvaltaisia hyvin pitkään. Vastaavanlaisia esimerkkejä piilosukupuolittuneista ammattinimikkeistä valitsin myös tätä pro gradu -tutkielmaa varten laatimaani kyselylomakkeeseen (ks. luku 5 ja liite 1) selvittääkseni, miten vastaajat yhdistävät ammattinimikkeitä sukupuoleen, kun henkilölle ei ole annettu nimeä.

Toinen esimerkki, joka on ristiriidassa suomen sukupuolineutraaliuden kanssa, on geneerinen eli yleistävä maskuliinisuus. Geneerisellä maskuliinisuudella tarkoitetaan sellaista kielenainesta, jossa miehen nimityksillä voidaan viitata myös naisiin tai keneen tahansa muuhun. Suomen kielessä yleistävä maskuliinisuus näkyy esimerkiksi yhdyssanoissa, sanonnoissa sekä ammattinimikkeissä. (Engelberg 2018, 72.) Vaikka yleistävien maskuliinimuotojen on ajateltu olevan sukupuolineutraaleja ja voivan viitata keneen tahansa, on todettu, että maskuliinimuodot ja esimerkiksi juuri *mies*-päätteiset ammattinimikkeet yhdistetään helpommin vain miessukupuoleen eikä tasavertaisesti keneen tahansa (esim. Luodemäki 2019). *Mies*-päätteisten ammattinimikkeiden laajaa kirjoa on perusteltu esimerkiksi sillä, että monet näistä aloista ovat olleet – ovat ehkä edelleenkin – miesvaltaisia (Engelberg 2018, 73). Querol Pérezin (2018, 631) mukaan tämä on osa vahvaa patriarkaattia, sillä sekä yhteiskunnan että käyttämämme kielen ovat luoneet miehet, ja ne ovat olemassa miehiä varten. Lisäksi geneerinen maskuliinisuus on Querol Pérezin mukaan selvä merkki siitä, että naiset ovat tietyllä tapaa vähempiarvoisessa asemassa yhteiskunnassamme (mp.). Yleistävän maskuliinisia ja feminiinisiä ammattinimikkeitä käsitellään lisää luvussa 4.

Kielissä on toki myös geneeristä eli yleistävää feminiinisyyttä. Yleistävä maskuliinisuus ja yleistävä feminiinisyys ovat kuitenkin hyvin epäsymmetrisiä ilmiöitä (Engelberg 2016), sillä yleistävän feminiinisiä ilmaisuja löytyy esimerkiksi suomen kielestä paljon vähemmän kuin geneerisen maskuliinisia ilmaisuja. Huomionarvoista on myös se, että naisten nimityksiä ei koskaan käytetä miehistä, eikä uusia feminiini-ilmaisuja luoda yleiseen käyttöön helposti. Suomen kielessä lähestulkoon ainoita geneerisen feminiinisiä ilmaisuja ovat *sisarukset* sekä *morsiuspari*, joista jälkimmäinen tosin on korvattu lähes kokonaan ilmaisulla *hääpari*. (Engelberg 2018, 80.)

Kielitoimiston sanakirjassa (2020b) sanalle *mies* annetaan erääksi määritelmäksi: ”eräissä kiinteissä yhtymissä; (vars. yhdyssanojen jälkiosana) joskus myös yl. ihmisestä, henkilöstä”. Geneerisen maskuliinisia sanoja ovat esimerkiksi *esimies* sekä *vihamies*. Jos taas vertaamme tätä sanan *emo* määritelmään, ero on huomattava. Kielitoimiston sanakirjan (2020a) yhden määritelmän mukaan sana *emo* on yleinen esimerkiksi ”yhdyssanojen alkuosana sanoissa, jotka

ilmaisevat, mistä jk on lähtöisin t. peräisin; kanta-; vrt. emä-”. Yleistävän feminiinisistä sanoista esimerkkeinä voidaan mainita *emoalus* ja *emoyhtiö*. Kuten näistä esimerkeistä nähdään, geneerisen feminiiniset ilmaisut eivät yleensä ole ihmisviitteisiä, kun taas geneerisen maskuliiniset ilmaisut sitä usein ovat (Engelberg 2016, 20).

Toisaalta Kielitoimiston sanakirjan (2021) määritelmän mukaan myös sana *nainen* voi olla yhdyssanojen jälkiosana: ”jälkiosana yhdyssanoissa, joiden alkuosa ilmaisee jtk ominaisuutta, harrastusta, ammattia, tehtävää, toiminta-alaa tms.” On siis olemassa ammattinimikkeitä kuten *virkanainen*, mutta tällaisia uusia nimikkeitä luodaan hyvin harvoin, ja niillä viitataan ainoastaan naisiin eikä koskaan miehiin. Harvoin kuulee käytettävän *virkanaisen* kaltaisia nimikkeitä. Tällaista yleistävää feminiinisyyttä voidaan toki käyttää myös tietynlaisena korostuskeinona. Tämän puolesta puhuu esimerkiksi Lotbinière-Harwood (1991, 112), joka pyrkii tuomaan naiseuden entistä enemmän näkyviin ja kuuluviin. Aihetta käsittelee myös Querol Pérez (2018, 638–640), joka erittelee erilaisia strategioita feministisen kääntämisen tueksi. Strategioita ovat esimerkiksi neutralisointi (*neutralización*), feminiinin korostaminen (*feminización*), sanan korvaaminen toisella sanalla (*compensación*) sekä metatekstuaalisuus (*metatextualidad*) (mp.). Querol Pérezin (mts. 639) mukaan nämä strategiat eivät ole ominaisia ainoastaan feministiselle kääntämiselle, vaan erityisesti neutralisointia ja feminiinin korostamista voidaan hyödyntää muissakin konteksteissa. Tämä puhuu myös sen puolesta, että neutraali ja mahdollisimman monet huomioon ottava kielenkäyttö sopii kaikenlaisiin konteksteihin.

Vaikka suomi on verrattain sukupuolineutraali kieli, emme ole immuuneja sukupuolittuneelle ajattelulle. Turun yliopiston ja skotlantilaisen Strathclyden yliopiston tekemässä yhteistutkimuksessa kävi ilmi, että suomalaiset ajattelevat sukupuolta yhtä paljon kuin englantia äidinkielenään puhuvat, vaikka kielessämme ei ole luonnollista sukua kuten englannissa (ks. Fukumura ym. 2013). Tämän voidaan ymmärtää johtuvan siitä, että sukupuoli on hyvin merkittävässä roolissa elämässämme ja siinä, miten kohtaamme muut ihmiset, kuten luvussa 2.1 todettiin.

2.2.3 Sukupuolen ilmaiseminen muissa kielissä

Tässä luvussa käsitellään sukupuolen ilmaisua ja sukupuolittuneisuutta muissa kielissä. Olen valinnut tarkasteluun sellaisia kieliä, joita itse osaan sekä toisaalta sellaisia kieliä, joiden sukupuolittuneisuus eroaa suomen kielestä.

Saksan kielessä on sekä kieliopillinen että luonnollinen suku. Saksan substantiivit jaetaan kieliopillisen sukunsa mukaan maskuliini-, feminiini- ja neutrisukuisiin sanoihin, mikä vaikuttaa niiden esimerkiksi saamiin määritteisiin sekä näiden määritteiden taivuttamiseen. Lisäksi saksassa on erilliset pronominit mies- ja naissukupuolille, joiden avulla muodostetaan myös possessiivi- eli omistusmuotoja (esim. *hänen koiransa* = *sein/ihr Hund*), mikä taas on merkki kielen luonnollisesta suvusta. Toisin kuin englannissa, saksassa ei ole vakiintunutta sukupuolineutraalia pronominia, jolla voitaisiin puhua yleisesti jostakusta tai vastaavasti viitata ihmiseen, joka ei edusta kumpaakaan binääristä sukupuolta. Tästä esimerkkinä mainittakoon Mändelnin (2020) lehtiartikkelia varten haastattelema René_ Hornstein. Hänen etunimensä kirjoitetaan nimenomaan *René_*, sillä kyseisestä nimestä on olemassa maskuliininen vaihtoehto *René* sekä feminiininen vaihtoehto *Renée*. Koska *René_* ei edusta kumpaakaan binääristä sukupuolta, hän haluaa nimensä kirjoitettavan alaviivan kera. Tämän lisäksi Hornstein ei halua itsestään käytettävän *er-* eikä *sie-*pronominia, minkä vuoksi hän on valinnut pronominikseen *em*. Hän huomauttaa, että Saksassa ei ole mitään yhteisöä, joka ajaisi yleisen sukupuolineutraalin pronominin suosittelamista ja käyttöönottoa. Nähtäväksi jää, otetaanko saksassa joskus käyttöön jokin yleispätevä sukupuolineutraali persoonapronomini. Tällä hetkellä Hornstein pitää hyvänä sitä, että monet eri organisaatiot ovat koonneet listauksia vaihtoehtoisista pronomineista, joita on paljon. (Mändeln 2020.) Yhtäältä pronomien monipuolisuus antaa käyttäjilleen mahdollisuuden valita juuri itselleen sopivan vaihtoehdon, mutta toisaalta toiset ihmiset voivat nähdä vaikeana sen, että joutuvat jokaisen kohdalla opettelemaan uuden pronominin ja sen käytön. Hornstein kuitenkin huomauttaa, että jos ihminen pystyy opettelemaan toisen ihmisen nimen, hän voi opetella myös oikeat pronominit (Mändeln 2020). Myös neutripronominia *es-*voitaisiin mahdollisesti käyttää, mutta sen possessiivimuodot ovat yhtenäisiä *er-*pronominin kanssa, mikä taas voi tuntua referentistä epämukavalta.

Pronominien opettelussa voi auttaa esimerkiksi sosiaalisen median palvelu Instagramissa yleistynyt tapa kirjoittaa omat pronominsaan profiilinsa esittelytekstiin. Tapa lähti liikkeelle siitä, että trans- ja muunsukupuoliset ihmiset kirjoittivat pronominsaan esittelytekstiinsä, mutta nykyään myös cis-ihmiset eli ihmiset, joiden syntymässä määritetty sukupuoli vastaa heidän sukupuoli-identiteettiään, kirjoittavat usein omat pronominsaan profiiliinsa (ks. kuvat 1 & 2).

Kuva 1. Kuvakaappaus toimittaja ja somevaikuttaja Mona Blingin Instagram-esittelytekstistä. (Bling 2021.)

Kuva 2. Kuvakaappaus somevaikuttaja Sita Salmisen Instagram-esittelytekstistä. (Salminen 2021.)

Tämän käytännön ja tavan tarkoituksena on tukea transyhteisöä sekä osoittaa, että oikeiden pronominien käyttö ei ole vaikeaa (Koivuranta 2021). Toisaalta tämä voi myös suojella transyhteisön jäseniä, sillä tavan yleistyessä ihmisten on lähestulkoon mahdotonta tietää, kuka on transsukupuolinen ja kuka ei, mikä taas suojelee transyhteisöä heidän kohtaamaltaan väkivallalta (ks. esim. Burns 2020). Kaiken kaikkiaan kyseessä on yhtäältä hyvin yksinkertainen tapa osoittaa tukensa transyhteisölle ja toisaalta ilmaista itseään haluamallaan tavalla.

Kuten alaluvussa 2.2.1 todettiin, on sukupuolineutraalien persoonapronominien käyttöä pyritty yleistämään englannin kielessä, ja esimerkkinä voidaan mainita sukupuolineutraalisti käytettävä yksikkömuotoinen *they*. Esimerkiksi American Psychological Association (ks. Lee 2019) suosittelee yksikkömuotoisen *they*-pronominin käyttöä silloin, kun puheenaiheena olevan ihmisen sukupuoli ei ole oleellinen tieto tai se ei ole tiedossa sekä silloin, kun puhe on

jostakusta, joka tahtoo itsestään käytettävän *they*-pronominia. Vaikka sana on ollut olemassa yksikkömuotoisena jo 1375, hyväksyttiin sen yleinen käyttö yksikkömuotoisena vasta 1900-luvun loppupuolella (Baron 2018). *They*-pronominin käyttö yleisenä sukupuolineutraalina pronominina herättää silti edelleen vastustusta, vaikka sen käyttö onkin yleistynyt huomattavasti (Melanen 2019, 18) Tämä käy ilmi myös Hekanahon (2020) tutkimuksesta: yksikkömuotoinen *they*-pronomini on laajalti hyväksytty silloin, kun sitä käytetään viittaamaan yleisesti ihmiseen tai vastaavasti johonkuhun, jonka sukupuolta ei tiedetä, mutta muunsukupuolisista puhuttaessa monet cis-ihmiset kokevat pronominikeskustelun tarpeettomaksi (mt.). Samaa ilmiötä korostaa myös se, että suurin osa yksikkömuotoisen *they*-pronominin käytön vastustajista tulee käyttäneeksi sitä huomaamattaan. Tällaista huomaamatonta käyttöä voi olla esimerkiksi *somebody left their coat here*. (Baron 2018.) Olisikin hyvin epäkäytännöllistä sanoa jokaisessa kohdassa *his or her* tai *he or she* (Steinmetz 2020).

Edellä mainittu epäkäytännöllisyys ilmenee esimerkiksi saksan kielessä, jolle on tyypillistä ilmaista sukupuolimerkitykset erilaisin tunnusmerkein tai siten, että sanasta tarjotaan sekä maskuliini- että feminiinimuodot. Tunnusmerkkejä ovat esimerkiksi feminiinipäätteen *-in* kirjoittaminen isolla eli niin kutsuttu *Binnen-I* (esim. *SängerIn*, 'laulaja'), feminiinipäätteen erottaminen asteriskilla eli niin kutsuttu *Gendersternchen* (esim. *Sänger*in*), feminiinipäätteen erottaminen kaksoispisteellä (esim. *Sänger:in*) sekä feminiinipäätteen merkitseminen sulkuihin (esim. *der/die Sänger(in)*). Viimeisimpänä mainittu vaihtoehto voidaan tulkita niin, että sanan feminiinimuoto ei ole yhtä tärkeä kuin sen maskuliinimuoto, kun taas feminiinipäätteen kirjoittaminen isolla tai feminiinipäätteen erottaminen asteriskilla rinnastavat maskuliini- ja feminiinimuodot toisiinsa yhdenvertaisesti. Huomioitakoon myös, että Berliinin teknillisen yliopiston sukupuolten tasa-arvoa ajavan Koordinationsbüro für Frauenförderung und Gleichstellung -järjestön (KFG 2020) mukaan *Binnen-I*:n käyttö on vanhentunutta, ja sen sijaan suositellaan käytettävän *Gendersterncheniä*, sillä se ottaa huomioon myös binäärisen sukupuoli jaottelun ulkopuolella olevat ihmiset, kun taas *Binnen-I* ei sitä tee.

Toinen vaihtoehto saksassa on kirjoittaa sekä maskuliini- että feminiinimuoto auki. Tämä on järkevintä silloin, kun sanan kirjoitusasu muuttuu huomattavasti (esim. *Arzt–Ärztin*, 'lääkäri') eikä pelkän päätteen lisääminen onnistu kieliopillisista ja oikeinkirjoituksellisista syistä. Vaikka vaihtoehtoja on monia, niissä on silti kaikissa haasteensa: valitsemassaan merkintätavassa on oltava johdonmukainen, eli jokaisen sitä vaativan sanan kohdalla on kirjoitettava molemmat tai kaikki mahdolliset muodot. Kääntäjä voi kiertää tällaiset ongelmat

esimerkiksi kääntäjän huomautuksen avulla (ks. SKTL 2018), jolloin hän voi käyttää esimerkiksi vain maskuliinimuotoa ja huomauttaa alaviitteessä käyttävänsä sitä lukijaystävällisyyden vuoksi sekä mainita, että sana voi viitata minkä tahansa sukupuolen edustajaan. Tämä kuitenkin tuo jälleen esiin geneerisen maskuliinisuuden ongelman (ks. luku 2.2.2). Kääntäjä voi kuitenkin päätyä käyttämään myös geneeristä feminiiniä (ks. luku 2.2.2, Querol Pérez 2018). Lisäksi kääntäjän huomautukset ovat yleisiä lähinnä auktorisoiduissa käänöksissä, eli esimerkiksi kaunokirjallisissa teksteissä tämä toimintatapa ei ole sopiva. Toisaalta voidaan ajatella, että on melko harvinaista, että kaunokirjallisessa teoksessa kuvailtavan henkilön sukupuoli ei tule millään tavalla ilmi, vaikka sekin on toki mahdollista. Tällöin kääntäjän on pohdittava erilaisia tapoja ratkaista nämä haasteet.

Englanninkielisessä maailmassa niin kutsutut uuspronominin (*neopronouns*) kuten *xe* tai *ze* ovat aiheuttaneet keskustelua viime vuosina. Hekanaho (2020) tutki, miten ihmiset suhtautuvat esimerkiksi edellä mainittujen uuspronominien käyttöön erilaisissa konteksteissa. Tutkimuksessa kävi ilmi, että jo aikaisemmin mainittu yksikkömuotoinen *they* hyväksyttiin helpommin kuin kumpikaan tutkituista uuspronominista *xe* tai *ze*. Hyväksymiseen vaikutti vahvasti se, olivatko uuspronominin vastaajalle tuttu asia vai täysin tuntematon ulottuvuus. Tuttuus voi syntyä esimerkiksi transsukupuolisen tuttavan kautta tai silloin, kun käyttää itse itsestään mainittuja uuspronominia. (Hekanaho 2020, 232.) Toisaalta uuspronominien käyttö mediassa tai esimerkiksi kirjoissa voi myös auttaa tuttuuden luomisessa ja ylläpitämisessä. Tästä hyvänä esimerkkinä on ruotsin uuspronominin *hen*, joka alkoi vakiinnuttaa asemaansa 2010-luvulla, mihin vaikutti vahvasti Jesper Lundqvistin *Kivi och Monsterhund* -lastenkirja. Kirja on ensimmäinen ruotsinkielinen lastenkirja, jossa on käytetty sukupuolineutraalia *hen*-pronominia (Olika 2012). Millesin (2013) mukaan *hen*-pronominin käyttö yleistyi vuoden 2012 aikana ruotsalaisissa medioissa, ja *hen*-pronominin lisättiin Svenska Akademiens sanakirjaan (SAOL) vuonna 2014 (Lindqvist ym. 2018). Tutkimuksissa onkin todettu, että sanan voimakas vastustus on vähentynyt vuosien myötä, kun pronominia on alettu käyttää useammin esimerkiksi mediassa. Nykyään jopa 95–99 % ruotsalaisista kertoo *hen*-pronominin ja sen käytön olevan heille tuttu ilmiö. (Gustafsson Sendén ym. 2015). Aiheesta käyty kiivas julkinen keskustelu osoitti sen, että sanalla oli sekä vihollisia että puolustajia (Milles 2013). Puolustajat kehuivat sanan helppoutta ja käytännöllisyyttä, mutta vastustajien mielestä sana on kielen sortavaa väärinkäyttöä. Lisäksi osa vastustajista oli sitä mieltä, että sukupuoli- ja seksuaalivähemmistöjen etuja ajavat feministit yrittävät muuttaa biologisia periaatteita. (Mt.)

Tämä on hyvä esimerkki siitä, kuinka seksistisen kielen purkamiseen voidaan joskus suhtautua liioitellun kriittisesti, mistä puhutaan lisää seuraavassa luvussa.

2.3 Seksistisestä kielestä kohti tasa-arvoisempaa kieltä

Seksistisellä kielellä tarkoitetaan sitä, että kielenkäyttö halventaa tai esineellistää toista sukupuolta. Koska seksistinen kieli liittyy usein nais-mies-dikotomiaan, myös tässä tutkielmassa seksistisestä kielestä puhutaan tämän kahtiajaon mukaisesti. Eri kielten seksistisiä piirteitä on tutkittu jo yli 40 vuoden ajan (Engelberg 2018, 13), mutta työtä on edelleen tehtävänä, sillä esimerkiksi tämän tutkielman tutkimuskohteena olevat ammattinimikkeet ovat vahvasti sukupuolittuneita. Engelberg (mts. 14) huomauttaa myös, että seksismi ei ole mikään marginaalinen näkemys vaan maailmanlaajuinen ilmiö, sillä me kaikki synnymme ja kasvamme osaksi maailmaa, joka on rakentunut sen varaan, että sukupuolia on kaksi, ja ne ovat eriarvoisia: mies on enemmän ihmisen kaltainen kuin nainen. Siksi emme voikaan olettaa, että seksistisen kielenkäytön purkaminen olisi helppoa ja nopeaa. Seksismi on vahvasti läsnä jokapäiväisessä elämässämme, ja tärkeintä onkin aloittaa sen huomaamisesta ja alkaa sitten vähitellen purkaa yhteiskunnan seksistisiä piirteitä, kuten juuri esimerkiksi kieltä ja kielenkäyttöä ja muuttaa niitä inklusiivisempaan eli myös vähemmistöjä huomioivaan suuntaan.

Seksististä kieltä on alettu purkaa systemaattisesti jo 1970-luvulla uuden naisasialiikkeen, tasa-arvopolitiikan sekä naistutkimuksen myötä. Erilaiset viralliset tahot ja organisaatiot alkoivat 1990-luvulla julkaista suosituksia seksistisen kielen välttämiseksi ja tasa-arvoisemman kielenkäytön suosimiseksi. (Engelberg 2018, 14.) Suomessa seksististen rakenteiden purkaminen on noussut esiin verrattain hitaasti, sillä vasta vuonna 2007 suomen kielen lautakunta julkaisi kannanoton sukupuolineutraalin kielenkäytön edistämiseksi (Kotimaisten kielten keskus 2007, ks. myös Karppinen 2009). Kannanotossa suositeltiin, että sukupuolittuneiden ammattinimikkeiden sijaan käytettäisiin mahdollisuuksien mukaan jo olemassa olevia, sukupuolineutraaleja ammattinimikkeitä ja että uusia nimikkeitä luotaessa suositeltaisiin sukupuolineutraaleja vaihtoehtoja.

Vaikka kielitieteessä on viimeiset lähes 50 vuotta puhuttu kielen ja sukupuolen välisestä suhteesta, aihe on vielä tänäkin päivänä ajankohtainen ja jopa arkaluontoinen (Reisigl & Spieß 2017). Aiheen ajankohtaisuus tuli selvästi ilmi myös tämän pro gradu -tutkielman aiheen synnyttäneen, Siimeksen (2020) aloittaman Facebook-keskustelun kommentoijissa. Osa kommentoijista oli sitä mieltä, että kielen neutralisoiminen on osa poliittista agenda, mitä se toki osittain myös on (vrt. Querol Pérez 2018, 635), mutta suurin osa kommentoijista ajatteli,

että kielen – ja tämän tutkielman puitteissa ammattinimikkeiden – neutralisoiminen palvelee kaikkia.

Seksismi ja seksistinen kieli herättävät paljon ajatuksia monesta eri näkökulmasta. Engelberg (2018, 15) huomauttaa, että muutoksia vastustavilla ihmisillä on usein vääristyneitä mielikuvia siitä, mitä muutoksilla ajetaan takaa. Muutoksen kritisoijat saattavat ajatella, että sukupuoleen ei saisi viitata enää lainkaan ja että kaikista *mies*-sanoista haluttaisiin eroon (Karppinen 2009, 54). Jotkut kritisoijat tulkitsevat muutoksen tämän takia ehkä jopa halveksuen ja alkavat sanoa esimerkiksi *pyykkihenkilö*, kun on puhe pyykkien ripustamisen apuna käytetystä pyykkipojasta tai *leivonhenkilö*, kun on puhe leivonnaisista, vaikka todellisuudessa nämä asiat eivät liity millään tavalla seksistiseen kielenkäyttöön tai sen purkamiseen. Syytä tällaiselle kritiikille on vaikea keksiä, sillä seksistisen kielen piirteiden karsiminen ei ole haitaksi kenellekään, vaan se pikemminkin tuo mukanaan positiivisia muutoksia myös niille, jotka on aiemmin jätetty ulkopuolelle seksististä kieltä käyttämällä. Kritiikkiä voisi verrata avioliittolain muuttamiseen (ks. Laki avioliittolain muuttamisesta 156/2015) ja muutosten synnyttämään kritiikkiin: vaikka nykyään myös samaa sukupuolta olevat voivat solmia avioliiton, ei se tarkoita sitä, että eri sukupuolta edustavien avioliitto olisi jotenkin vähempiarvoinen.

Kuten jo johdannossa todettiin, seksistisen kielenkäytön piirteiden karsiminen on puhuttanut suomalaisia paljon. Mediayritys Aamulehti päätti vuonna 2017 ottaa käyttöön sukupuolineutraalit ammattinimikkeet ja tittelit (Aamulehti 2017), se olikin yksi ensimmäisistä suomalaisista medioista – ellei peräti ensimmäinen – joka otti kantaa asiaan näin laajassa mittakaavassa. Pääkirjoituksessa (Aamulehti 2017) todetaan se tosiasia, että tasa-arvotyössä on suurempiakin ongelmia kuin sukupuolittuneet tittelit, mutta koska muutos rakentuu pienistä palasista, tähänkin asiaan on hyvä kiinnittää huomiota. Päätöstä kritisoinut Ukkola (2017) taas oli sitä mieltä, että sanojen päivittäminen on toisaalta tärkeää, mutta sen ei pitäisi lähteä liikkeelle toimituksesta, joka ”kieltää virallisten nimikkeiden käytön ja alkaa keksiä epäsanoja”. Todellisuudessa Aamulehti on päättänyt alkaa huomioida kielenkäyttönsä seksistisiä piirteitä ja karsia niitä parhaansa mukaan, eikä Aamulehti ole kieltänyt tiettyjen sanojen tai nimikkeiden käyttöä. Tämä on erinomainen osoitus siitä, että seksistiseen kielenkäyttöön voidaan puuttua, ja esimerkiksi Aamulehden kaltaiset suuret mediat voivat toimia esimerkkeinä ja suunnannäyttäjinä. Aamulehden päätöstä voidaan verrata myös luvussa 2.2.2 mainittuun ruotsin *hen*-pronominiin ja sen käytön yleistymiseen mediassa.

Toisaalta myös kääntäjät toimivat eräänlaisina opettajina ja kansanvalistajina. Aiheesta on kirjoittanut esimerkiksi Paloposki (2015), joka käsittelee artikkelissaan 1800-luvun

suomennoksia ja esimerkiksi Karl Gustaf Samuli Suomalaisen suomentamasta teoksesta *Suuret keksinnöt* löytyviä alaviitteitä. Alaviitteiden lisääminen ja teksteissä ilmenevien, lukijalle mahdollisesti tuntemattomien ilmiöiden selittäminen olivatkin hyvin tyypillisiä suomentamisen alkuvaiheilla (Paloposki 2015). Nykypäivänä alaviitteitä näkee harvemmin, sillä lukijan on tänä päivänä helppo selvittää esimerkiksi internetistä asioita, joista hän ei saa mielestään riittävästi tietoa lukemansa tekstin kautta. Dannenbergin (2020) haastattelema kääntäjä Esa Penttilä toteaa kuitenkin, että vielä nykyäänkin yksi kääntäjän tärkeimmistä tehtävistä on kielen kääntämisen lisäksi kulttuurin kääntäminen ja sen välittäminen lukijalle. Siten kääntäjä välittää myös lähdetekstin kirjoittajan ajatuksia ympäröivästä maailmasta. Toisaalta kääntäjä voi myös tuoda omia näkemyksiään tai arvojaan esiin tekemillään valinnoilla. Näin ajatteli myös eräs tätä pro gradu -tutkielmaa varten luotuun kyselylomakkeeseen vastannut kääntäjä: ”Kääntäjätkin ovat vallankäyttäjiä, joten tätä meidän valtaa [sic] on myös hyvä kyseenalaistaa ja selvittää, miten me teemme päätöksemme.”

3 SUKUPUOLEN KÄÄNTÄMISEN HAASTEITA

Tässä luvussa käsitellään kääntämisen ja kielen sukupuolittuneisuuden yhteyttä erityisesti siitä näkökulmasta, miten kääntäjä kääntää sukupuoleen viittaavia ilmaisuja. Alaluku 3.1 keskittyy kääntäjän valtaan sekä erilaisiin tekijöihin, jotka vaikuttavat kääntäjän työhön ja käänösprosessiin. Alaluvussa 3.2 käsitellään feminististä kääntämistä, joka on usein sukupuolen kääntämisen keskiössä sekä sitä, millaisia haasteita sukupuolen kääntämiseen voi liittyä.

3.1 Kääntäjän valta ja kääntäjää ohjailevat normit

Kääntäminen on terminä hyvin moniulotteinen, minkä vuoksi sille on useita erilaisia määritelmiä. Saksankielinen termi *Translation* kattaa sekä kirjallisen kääntämisen (*Übersetzen*) että tulkkauksen (*Dolmetschen*) (Nord 2010), kun taas suomen kielen termi *kääntäminen* kattaa vain kirjallisen kääntämisen, vaikka toisinaan kuulee puhuttavan *tulkkauksen* sijaan *suullisesta kääntämisestä*. Tässä tutkielmassa käytän termiä *kääntäminen* ja viittaan sillä kirjalliseen kääntämiseen, sillä tarkoituksena on tarkastella nimenomaan kirjallisia käännöksiä tekevien kääntäjien näkemyksiä. Tarkennettakoon myös, että tässä tutkielmassa puhutaan kääntämisen yhteydessä lähdeteksteistä (*source text*) ja kohdeteksteistä (*target text*) sekä lähdekielistä (*source language*) ja kohdekielistä (*target language*). Näistä voidaan käyttää muissa teoksissa tai tutkielmissa eri käsitteitä, mutta tässä tutkielmassa käytetään vain edellä mainittuja käsitteitä tekstin yhtenäisyyden ja yhdenmukaisuuden vuoksi.

Käännösalaista ja kääntämisen monimutkaisuudesta tietämättömät saattavat ajatella, että kääntäminen on toimintaa, joka tapahtuu yksinkertaisesti lähde- ja kohdetekstin välillä, ja apuna käytetään kaksikielisiä sanakirjoja. Tällainen ajattelutapa saa kääntäjän näyttämään melko tarpeettomalta. (Bassnett 2014, 2.) Bassnetin (mts. 106) mukaan kääntäjän rooli on kuitenkin hyvin merkittävä sekä uudelleenlukijana että uudelleenkirjoittajana, ja nykypäivänä kääntäjän rooli ymmärretään paremmin. Tähän on vaikuttanut se, että käänösprosessia kaikkine monimutkaisine vaiheineen ja piirteineen on alettu ymmärtää laajemmin (mp.).

Kääntäjällä on siis käsissään paljon valtaa. Lefeveren (1992, xi) mukaan kaikki kääntäminen on uudelleenkirjoittamista, ja hänen mukaansa kaikki uudelleenkirjoitetut teokset edustavat – tietoisesti tai tiedostamattaan – jotakin ideologiaa ja vaikuttavat siten ympäröivään maailmaan. Kääntäminen ja käännökset vaikuttavatkin aina kirjallisuuden kehitykseen, ja vallitseva ajanjakso sekä kääntäjää ympäröivä kulttuuri voivat vaikuttaa siihen, miten kääntäjä kääntää

(mts. 14). Käännös on siis aina heijastus siitä yhteiskunnallisesta järjestelmästä, jossa se on kirjoitettu ja jossa käännöstä luetaan (Castro Vázquez 2009, 62). Kääntäjän on siksi mietittävä mieluummin sitä, mitä käännöksellä halutaan välittää ja millaisia reaktioita sillä halutaan herättää, eikä sitä, millainen on oikein tehty käännös (Simon 1996, 7). Simonin (mts. viii) mukaan kääntäminen ja kääntäjät vaikuttavat vahvasti kulttuurisiin keskusteluihin ja luovat uusia keskustelun suuntauksia.

Kääntäjän ja käännösten vaikuttavuutta on käsitellyt myös Even-Zohar (1990), jonka kehittämä polysysteemiteoria pyrkii hahmottelemaan sitä, miten käännökset sijoittuvat jo olemassa oleviin systeemeihin sekä sitä, miten käännökset voivat osaltaan muokata näitä olemassa olevia systeemejä ja toisaalta luoda myös omia systeemejään osaksi suurempaa kokonaisuutta. Even-Zoharin (1990, 47) mukaan käännettäväksi päätyvät tekstit valitaankin sen perusteella, miten ne voisivat kehittää sitä systeemiä, jossa ne julkaistaan ja joiden osaksi käännökset päätyvät. Systeemistä esimerkkinä mainittakoon sukupuolen käsityksen systeemi: erilaisten kirjoittajien kirjoittamat tekstit sekä niistä mahdollisesti tehtävät käännökset muokkaavat kukin olemassa olevaa systeemiä, jonka avulla pyrimme ymmärtämään sukupuolta ja sen moninaisuutta. Kääntäjä voi siis tekemillään valinnoilla joko ylläpitää olemassa olevia käsityksiä tai pyrkiä luomaan uusia käsityksiä, joilla olemassa olevat käsitykset mahdollisesti korvautuvat ajan mittaan.

Iso osa käännösprosessia ja kääntäjän työhön vaikuttava tekijä ovat myös normit. Chesterman ja Wagner (2014) luokittelevat normit neljään eri luokkaan: hyväksyttävyy²(*acceptability norm*), vastuullisuus (*accountability norm*), kommunikatiivisuus (*communication norm*) ja suhteellisuus (*relation norm*). Näistä ensimmäinen eli hyväksyttävyy on Chestermanin ja Wagnerin (mts. 92) mukaan sitä, että käännetyn, kohdekielisen teoksen tulisi olla osa kohdekielisten tekstien joukkoa ja vastata lukijoiden odotuksiin siitä, millaisia kyseisellä kielellä kirjoitetut tekstit ovat. Lukijat eivät ole aina tietoisia näistä odotuksista, mutta ne vaikuttavat heihin silti (mp.). Hyvän käännöksen voisi siis nähdä olevan luonnollinen osa kohdekielisiä tekstejä, eikä onnistunutta käännöstä välttämättä tunnista käännökseksi, vaan se voidaan lukea ikään kuin se olisi alun perinkin kirjoitettu kohdekielellä. Tämä lieneekin se tärkein normi kääntäjän työn kannalta – tekstin on oltava sujuvaa ja sovittava kohdekieleen ja -kulttuuriin. Tästä voidaan käyttää myös termiä *luontevuus*, josta puhuvat myös Suojanen ym.

---

² Normien suomennokset kirjoittajan omat.

(2012). Luonteva käänös sulautuu osaksi kohdekielistä kirjallisuutta sekä kohdekulttuuria (mts. 48).

Vastuullisuudella tarkoitetaan sitä, että kääntäjän on toimittava työssään vastuullisesti (Chesterman & Wagner 2014, 93). Tämä normi liittyy niin toimeksiantojen palauttamiseen ajallaan kuin käänöksen laatuun, ja mikäli nämä seikat jätetään huomiotta, on kääntäjien ammatin maine vaarassa (mp.). Chesterman (2017, 173) korostaakin, että vastuullisuus vaatii kääntäjältä ammattimaista tarkkuutta ja perusteellisuutta.

Suhteellisuuden normi käsittää lähde- ja kohdetekstin välisen suhteen sekä ekvivalenssin eli yhtäläisyyden. Chesterman ja Wagner (2014, 93) huomauttavat, että lähde- ja kohdetekstin välisen suhteen tarkkuus ja laajuus riippuu hyvin paljon käännettävästä tekstistä; toiset tekstit on käännettävä suurempaa yhtäläisyyttä tavoitellen kuin toiset. Chestermanin (2017, 174) mukaan tämän normin tärkein piirre on se, että kääntäjän on ymmärrettävä lähdetekstin ja siten myös kohdetekstin tarkoitus eli se, millainen lukijakunta lähde- ja kohdeteksteillä on.

Kommunikatiivisuudella Chesterman ja Wagner (2014, 93) tarkoittavat sitä, että kääntäjän on osattava toimia viestin välittäjänä. Kääntäjän tarkoitus on auttaa alkuperäisen tekstin kirjoittajan viestiä välittymään toiselle kohdeyleisölle, ja käänöksen on oltava selkeä ja ymmärrettävä (mp.).

Käänöksen vastaanottajilla on hyvin usein ainakin jonkinlainen käsitys siitä, millainen on hyvä tai toimiva käänös, joka sulautuu luonnolliseksi osaksi kohdekielisten tekstien joukkoa (Chesterman 2017, 174). Kääntäjän on Chestermanin (mts. 175) mukaan pyrittävä kirjoittamaan teksti, joka mukailee vastaanottajien odotuksia. Chesterman (mp.) huomauttaa kuitenkin, että käänösten vastaanottajien käsitys hyvästä tai toimivasta käänöksestä voi olla hyvin vaihteleva, minkä vuoksi vastaanottajien kyky arvioida käänösten toimivuutta voi olla puutteellinenkin. Tämänkin vuoksi kääntäjän rooli on hyvin merkittävä: hän toimii viestin välittäjänä niin kahden kielen kuin kahden kulttuurin välillä, ja siksi hänen on pystyttävä pohtimaan, millainen käänös ja kääntämistapa on kussakin tilanteessa sopiva.

Kuten yllä todettiin, kääntäjä toimii viestin välittäjänä niin kahden kielen kuin kahden kulttuurin välillä. Kääntäjä välittää kuitenkin kirjoittamillaan teksteillä myös mielipiteitä ja asenteita. Siksi voidaankin ajatella, että myös sukupuoli ja kääntäminen kulkevat usein käsi kädessä, sillä kääntäjän tapa kirjoittaa kertoo siitä, millainen käsitys hänellä tai hänen edustamallaan toimijalla on esimerkiksi sukupuolesta, sukupuolirooleista tai sukupuolten välisestä tasa-arvosta. Työhön vaikuttavat toisaalta myös monet muut asiat, jotka normittavat

käännöstyötä, kuten erilaiset tyylioppaat, standardit sekä tietysti lähde- ja kohdekulttuurit. Siksi ei voida ajatella, että kääntäjän tapa kääntää esimerkiksi sukupuoleen liittyviä asioita olisi tuotosta vain hänen omasta arvo- tai ajatusmaailmastaan, vaan kääntämistapaan vaikuttavat monet asiat.

3.2 Feministinen kääntäminen

Sukupuolen kääntämisen keskiössä on feministinen kääntäminen, sillä feministisen kääntämisen avulla on alettu havaita ja ymmärtää kääntämiseen liittyviä ongelmallisia ja seksistisiä piirteitä. Feministinen kääntäminen perustuu brittiläiseen, ranskalaiseen ja yhdysvaltalaiseen 1970-luvun feminismiaatteisiin, jotka korostavat uudelleenkirjoittamisen merkitystä sekä naisten kielen uudelleenkeksimistä (Wu 2013, 22). Simonin (1996, vii–viii) mukaan feministinen kääntäminen alkoi puhututtaa laajempaa yleisöä Kanadan ranskankielisillä alueilla 1980-luvun vaihteessa. Samoihin aikoihin kääntäjät alkoivat omaksua aiemmin mainittua ajatusta siitä, että kääntäminen on uudelleenkirjoittamista, ja kieltä alettiin analysoida sen kautta, millainen käsitys kääntäjällä on sukupuolesta (mp.). Castro Vázquezin (2009, 63) mukaan feministisen käännteorian suosion kasvaessa oli luovuttu – tai ainakin jo luopumassa – ajatuksesta, että käännökseen on oltava alkuperäisteokselle uskollinen tai että käännökseen on vastattava alkuperäisteosta mahdollisimman hyvin.

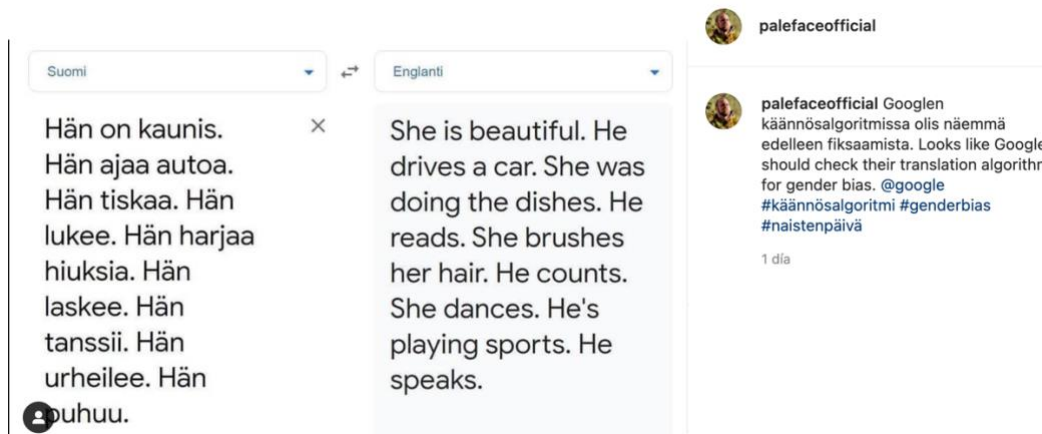
Feministiselle kääntämiselle olennaista pyrkimys kääntää ja uudelleenmäärittellä merkityksiä, jotka ovat muodostuneet ja joita tulkitaan ympäröivän sosiaalisen järjestelmän kautta (Castro Vázquez 2009). Castro Vázquez (mts. 62) toteaa, että koska lähdeteksti voidaan tulkita lukuisilla eri tavoilla, mistä lähdetekstin kirjoittaja on varmasti ollut tietoinen, on täysin mahdotonta tuottaa käännostä, joka on lähdetekstille täysin uskollinen ja joka vastaa lähdetekstiä täydellisesti. Lähdetekstin kirjoittaja tuskin ajattelee nimenomaan kääntäjiä, mutta myös lähdekielisen tekstin lukijat tulkitsevat tekstin monin eri tavoin esimerkiksi taustoistaan tai arvoistaan riippuen. Simon (1996) on sitä mieltä, että koska lähde- ja kohdekulttuurien välillä ei ole vastaavuutta eli ekvivalenssia, on lähde- ja kohdekielen välinen suhde välttämättä jollain tavalla vääristynyt. Siksi voidaan ajatella, että lähde- ja kohdekulttuurin välisen ekvivalenssin puuttuessa kieli toimii eräänlaisena voimana, jonka avulla erilaiset lukukokemukset muodostuvat (mts. 136). Simon (1996, 1) myös vertaa kääntäjien ja naisten vähempiarvoista asemaa yhteiskunnassa toisiinsa: ”translators are handmaidens to authors, women inferior to men”. Tämä on kuitenkin ristiriidassa sen kanssa, että kääntäminen on prosessi, johon sekä kirjailija että kääntäjä osallistuvat (Simon 1996, 2).

Flotow (1991; 1997) korostaa feminististen teosten ja niiden käännösten merkitystä feministisen käännteorian nousulle Kanadassa, sillä erityisesti quebeciläiset feministit alkoivat kääntää ja kirjoittaa tarkoituksenaan hyökätä patriarkaalista, naisvihaa ilmentävää kieltä vastaan. He keskittyivät erityisesti kielen materiaalisuuteen, tutustuivat perinteisesti käytetyn sanaston etymologiaan ja alkoivat tietoisesti muuttaa sitä (Flotow 1991, 72). He loivat uusia sanoja, kirjoitusasuja, kieliopillisia rakenteita ja metaforia tavoitteenaan muuttaa patriarkaalisen kielen konventioita, jotka rajoittivat naisten ajattelu- ja kirjoituskykyä (Flotow 1997, 15), mikä on erityisen hyvä esimerkki siitä, että alkuperäisteoksen ja käännökseen ekvivalenssia eli vastaavuutta ei nähty enää niin tärkeänä piirteenä. Esimerkkinä tästä tavasta kirjoittaa ja luoda uusia sanoja ja merkityksiä Flotow (mp.) mainitsee Brossardin, jonka teoksen nimi *L'Amèr* on neologismi eli uudissana, joka sisältää ainakin kolme eri sanaa: *mère*, ('äiti'), *mer*, ('meri') sekä *amer* ('katkera'). Flotowin (1997, 15) mukaan Brossard on halunnut tuoda esiin äitiyden eri puolia: sitä, kuinka äitiys tekee katkeraksi ja sitä, kuinka naiset yhdistetään feministisessä ajattelussa veteen sen syklisyyden vuoksi. Tällainen kirjoittamistapa voidaan nähdä ikään kuin feministisen kääntämisen ensimmäisenä aaltona. Nainen ja naiseuden monitahoisuus on haluttu tuoda esille selvemmin kuin koskaan aikaisemmin.

Feminististä kääntämistä on käsitelty myös Querol Pérez (2018), joka huomauttaa, että kääntäjän on aina oltava tietoinen omasta ideologisesta ja kulttuurisesta kontekstistaan, sillä ne ovat merkittäviä käänösprosessiin vaikuttavia tekijöitä. Querol Pérez (mt.) muistuttaa myös, että feminismiä ja feminististä kääntämistä ei pitäisi tarkastella ainoastaan länsimaisesta näkökulmasta, sillä esimerkiksi afrikkalaisessa feminismissä saatetaan keskittyä länsimaiseen feminismiin verrattuna täysin eri asioihin, joihin on tutustuttava ja perehdyttävä ennen käänösprosessin aloittamista. Feministinen kääntäminen – tehtiin sitä sitten radikaalein tai ei niin radikaalein kielellisin keinoin – asettaa kääntäjän myös jonkinlaiseen poliittiseen asemaan, halusi sitä tai ei. Patriarkaalisen yhteiskunnan silmissä kääntäjä voi olla epäuskollinen sekä tekstille että sosiaalisille aatteille ja käsityksille. (Mts. 635.) Feministinen kirjoittaminen ja feministinen kääntäminen ovatkin avoimen poliittisia tekoja, joilla pyritään heikentämään miessukupuolta suosivaa kieltä, jossa ilmaisun viittauskohde on aina mies (Lotbinière-Harwood 1991, 113).

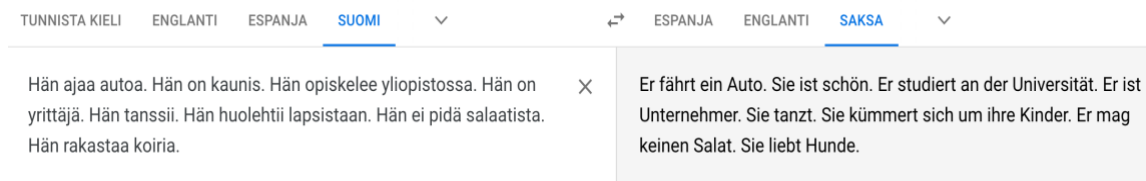
Feministinen kääntäminen pyrkii siis vähentämään omalta osaltaan sukupuolten välistä epätasa-arvoa ja luomaan siten yhdenvertaisempaa tapaa kääntää ja kirjoittaa. Sukupuolten välinen epätasa-arvo näkyy myös konekääntämisen maailmassa, eli yhteiskunnan ongelmakohdat eivät heijastu ainoastaan ihmisiin vaan myös koneisiin. Vuoden 2021

maaliskuussa naistenpäivänä ja sitä seuraavina päivinä sosiaalisen median palvelu Instagramissa levisi monia kuvia siitä, kuinka Googlen konekäännin Google Translate eli Google Kääntäjä kääntää erilaiset virkkeet esimerkiksi suomesta englantiin hyvin eri tavoin. Google Kääntäjän käännoalgoritmi yhdistää toiset virkkeissä esiintyvät ominaisuudet tai asiat naiseen ja toiset mieheen. Tästä esimerkkinä annettakoon artisti Karri Miettisen eli Palefacen jakama kuvakaappaus Google Kääntäjän tavasta kääntää erilaisia virkeitä (kuva 3).

Kuva 3. Kuvakaappaus artisti Karri Miettisen eli Palefacen 9.3.2021 jakamasta Instagram-julkaisusta.³

Kuten kuvasta 3 nähdään, on Googlen konekäännin yhdistänyt tietyt sanat, kuten *kaunis* ja *tanssia*, naiseen ja käyttänyt siksi englannin *she*-pronominia. Vastaavasti sanat, kuten *urheilla* ja *ajaa autoa* Google on yhdistänyt mieheen ja käyttänyt sen vuoksi englannin *he*-pronominia. Vastaavanlainen ilmiö huomataan, kun käännetään samankaltaisia virkeitä suomesta saksaan, kuten kuvasta 4 nähdään.

Kuva 4. Kuvakaappaus Google kääntäjän kääntämistä virkkeistä kieliparissa suomi-saksa.⁴

Konekääntäminen siis tuo mukanaan erilaisia haasteita. Koneet eivät ainakaan toistaiseksi osaa ajatella virkkeiden välistä yhteyttä samalla tavalla kuin ihmiskääntäjä, jos Google Kääntäjän

³ <https://www.instagram.com/p/CMKbwvEJqGQ/>. Kuvakaappaus otettu 10.3.2021.

⁴ Kuvakaappaus otettu 10.3.2021.

käännösalgoritmia on uskomisen. Tämän vuoksi konekääntimellä tehdyt käännökset on syytä jälkieditoita.

Luvussa 2.3 puhuttiin siitä, millaista valtaa kääntäjät työssään käyttävät sekä siitä, millaisia mahdollisuuksia kääntäjillä on välittää omia arvojaan. Tämä kuitenkin nostaa esiin kysymyksen kääntäjän etiikasta. Kuinka paljon kääntäjä saa välittää omia arvojaan käännöksissään? Asiaa on käsitelty esimerkiksi Lotbinière-Harwood (1991), joka on sitä mieltä, että mikäli feministisen käännösstrategian käyttäminen vaikuttaa merkitykselliseltä teoksen kannalta, voi sitä ehdottomasti hyödyntää (mts. 153). Lotbinière-Harwood (mts. 154, 166) painottaa kuitenkin, että asiasta on sovittava etukäteen toimeksiantajan kanssa, eli kääntäjän ei tule tehdä radikaaleja käännösstrategiaan liittyviä päätöksiä yksin.

Kääntäjän on siis pyrittävä olemaan uskollinen itsensä ja omien arvojensa lisäksi toimeksiantajalle, mahdollisesti käännöstoimistolle sekä käännöksen lukijalle. Herää ajatus, mikä näistä tahoista on tärkein: Onko tärkeintä, että käännös saavuttaa mahdollisimman monia erilaisia lukijoita? Vai onko tärkeintä se, että toimeksiantaja on tyytyväinen kääntäjän tekemään työhön, jolloin hänet todennäköisemmin palkataan uudelleen? Kuinka paljon kääntäjä joutuu kääntämään ajatuksia, joista ei ole samaa mieltä? Näihin kysymyksiin ei todennäköisesti ole yhtä oikeaa vastausta, vaan kääntäjän työ on tässäkin mielessä tasapainottelua.

Sukupuolen ja kääntämisen yhteys on todetusti siis hyvin monimuotoinen ja jopa monimutkainen. Kääntäjän on löydettävä tasapaino lähde- ja kohdekielen, lähde- ja kohdekulttuurin, erilaisten kääntämisen normien sekä omien arvojensa välillä, mutta toisaalta myös konteksti vaikuttaa hyvin vahvasti siihen, miten kääntäjä kääntää. Kääntäjän on siis oltava hyvin tarkkana kääntäessään tai jälkieditoidessaan, sillä hän vaikuttaa tekemillään valinnoilla siihen, miten käännös tulkitaan sekä siihen, millaiseksi osaksi olemassa olevaa systeemiä ja siten osaksi systeemien joukkoa käännösteksti muotoutuu. Kääntämisen moniulotteinen prosessi ja edellä mainitut tekijät tulivat ilmi myös kyselyyn tulleissa vastauksissa, joita analysoidaan luvussa 6.

4 SUKUPUOLITTUNEET JA SUKUPUOLINEUTRAALIT AMMATTINIMIKKEET

Ammattinimikkeiden sukupuolittuneisuus on Engelbergin (2018, 82) mukaan yksi seksistisen kielen piirteistä, joka on yhteiskunnallisesti hyvin relevantti ja selkeästi nähtävissä meitä ympäröivässä maailmassa ja yhteiskunnassa. Yhteiskunnan kontekstissa ihmiset jaotellaan usein sukupuolen mukaan usein miehiin ja naisiin, joille asetetaan eri työtehtäviä ja elämänpolkuja sukupuolistereotyyppien pohjalta (Nousiainen 2020). Tässä luvussa puhutaan kielen sukupuolittuneisuudesta ammattinimikkeiden näkökulmasta.

4.1 Sukupuolittuneiden ammattinimikkeiden historia ja nykypäivä

Ammattinimikkeiden sukupuolittuminen johtuu mitä todennäköisimmin ammattien aiemmasta tai edelleen olemassa olevasta sukupuolijakaumasta. Engelberg (1998, 74) toteaa myös, että kun naiset alkoivat työskennellä laajemmin miesvaltaisilla aloilla, ammattinimikkeen kieliopillinen suku ja tarkoitteen eli tässä tapauksessa ihmisen sukupuoli joutuivat ristiriitaan. Sukupuolittuneita ammattinimikkeitä on tarkasteltu erityisesti kielissä, joissa on kieliopillinen suku. Tällaisia ovat esimerkiksi jo aiemmissa luvuissa mainitut saksa ja ranska. (Mt.) Engelberg huomauttaa myös, että genuskielissä naisiin viittaavia nimikkeitä muodostetaan maskuliinimuotoisista sanoista johtamalla (saksassa esim. *der Lehrer* → *die Lehrerin*), mutta toisinpäin tätä ei tapahdu koskaan (esim. *die Kindergärtnerin* → *der Erzieher*, ei **der Kindergärtner*) (mts. 75). Sama tapahtuu suomessa, vaikka genusta ei suomen kielestä löydykään. Sekä miehet että naiset voivat olla *esimiehiä*, mutta miehet eivät voi naisten tavoin olla *lentoemäntiä*, vaan miehet ovat *stuerteja*. Tämäkin korostaa sitä, että miessukupuoli nähdään tärkeämpänä kuin naissukupuoli. Miehellä voidaan viitata naiseen, mutta naisella ei koskaan mieheen.

Vaikka ajateltaisiin, että *mies*-päätteisillä sanoilla voidaan ihan yhtä hyvin viitata naisiin, tutkimustulokset puhuvat sitä vastaan. Luodemäki (2019) totesi omassa pro gradu -tutkielmassaan, että esimerkiksi sana *lakimies* yhdistettiin paljon useammin miessukupuoleen kuin naissukupuoleen. Engelberg (2018, 72) muistuttaa, että esimerkiksi juuri sana *lakimies* yhdistetään paljon helpommin miessukupuoleen kuin sanan sukupuolineutraali vastine *juristi*. Luodemäki (2019, 23) huomauttaa myös, että tällaisiin tutkimustuloksiin vaikuttaa myös se, nähdäänkö tietty ammatti erityisen mies- tai naisvaltaisena. Juristin ammatti on ollut pitkään miesvaltainen, joten se on Luodemäen (mp.) mukaan varmasti vaikuttanut hänen tutkimustuloksiinsa. Tämä on toisaalta totta, mutta nykypäivänä juristeista löytynee

kaikkien sukupuolten edustajia, minkä vuoksi *lakimies*-sanankäytöstä voitaisiin perustellusti luopua.

Suomen kielen sukupuolittuneisuutta on tutkinut useampaan otteeseen myös Engelberg (1993; 2001; 2011), joka on tutkinut eri ikäryhmiä edustavien suomalaisten käsityksiä siitä, mitä sukupuolta edustavaan henkilöön vastaajat yhdistävät sanat *hän* ja *ihminen* sekä *mies*-päätteisiä ammattinimikkeitä. *Hän*-pronominia ja *ihminen*-sanaa käsittelevissä tutkimuksissa (ks. Engelberg 2001; 2011) todettiin, että sekä *hän* että *ihminen* yhdistetään useammin mies- kuin naissukupuoleen. Vastaavasti *mies*-päätteiset ammattinimikkeet yhdistettiin Engelbergin (1993) tutkimuksessa useammin vain miessukupuoleen kuin ammattinimikkeiden sukupuolineutraalit vastineet.

Suomessa sukupuolittuneiden ammattinimikkeiden historia on hyvin laaja. Engelberg (1998) on tutkinut suomalaisia ammattinimikkeitä 1950-luvulta 1990-luvulle asti. Tutkimuksessaan Engelberg (mt.) on hyödyntänyt Tilastokeskuksen julkaisemaa ammattihakemistoa ja vertailut vuosien 1950, 1970 ja 1990 ammattinimikkeitä ja niiden sukupuolittuneisuutta keskenään. Aineistosta huomattiin, että erilaiset feminiinijohdokset (esim. *-tar*-päätte sanassa *tarjoilijatar* sekä *-kko*-päätte sanassa *karjakko*) ovat vähentyneet 1950-luvun määrästä huomattavasti. Tänä päivänä näitä feminiinipäätteitä näkee harvoin, mutta nykyään niiden käytön voidaan katsoa korostavan referentin naissukupuolta. Kyrölään (1990) mukaan feminiinipäätteitä näkyy käytettävän erityisesti mytologiassa, ja Keski-Euroopan kulttuurivaikutteiden innoittamat *laulajatar* tai *näyttelijätär* korostavat mies- ja naistaiteilijoiden välisiä eroja esimerkiksi äänenkorkeuden tai heidän näyttelemiensä roolien suhteen.

Feminiinijohdoksia on siis hyvin vähän, ja niillä on haluttu korostaa sukupuolten välisiä eroja entisestään. Siksi onkin ehkä ajateltu, että feminiinijohdosten väheneminen parantaisi sukupuolten välistä tasa-arvoa. Engelberg (1998, 79) huomauttaa kuitenkin, että vaikka feminiinijohdosten ja naissukupuolen ilmenemisen vähentyminen nähtäisiin sukupuolten tasa-arvoa parantavana, ei jäljelle jäävä miessukupuolen ilmeneminen kuitenkaan yleisen käsityksen mukaan edusta sukupuolta tai sukupuolieroa vaan ”ihmisen yleistä normia”. Nämä muutokset ovat siis ristiriidassa keskenään: naissukupuolta halutaan häivyttää ammattinimikkeistä, mutta miessukupuolta ei, koska miessukupuoli on vallitseva normi, ikään kuin ihmisen perusmuoto, kun taas nainen on poikkeus. Voisiko tähän olla ratkaisuna se, että kaikille mieheen viittaaville ammattinimikkeille olisi feminiinijohdoksen avulla muodostettu feminiinivastine, kuten saksan kielessä? Vai olisiko kenties helpompaa luoda uudet sukupuolineutraalit ammattinimikkeet kaikkien sukupuolittuneiden nimikkeiden tilalle?

Naissukupuolen näkeminen poikkeuksena korostuu myös Karppisen (2009, 55) teoksessa, jossa todetaan, että niin kutsutun suuren yleisön mielestä esimerkiksi sanalla *lakimies* voidaan aivan hyvin viitata myös naiseen, mutta he eivät osanneet antaa minkäänlaista perustelua sille, miksi feminiinimuotoinen sana ei voisi viitata myös miehiin. Tiililän (1994) mukaan toiset kokevat nimikkeiden, kuten *lautamies*, olevan käypiä kaikille, sillä *mies*-pääte voidaan nähdä neutraalina tekijänjohtimena. Toisille kyseinen pääte on kuitenkin merkki seksistisestä kielestä. Vaikka niin sanottu suuri yleisö olisi sitä mieltä, että vaikkapa *mies*-päätteiset sanat voivat viitata keneen tahansa, on silti tärkeää ottaa huomioon mahdollisimman monet.

Vaikka feminiinijohdosten avulla muodostettavat ammattinimikkeet vähenivät selvästi 1950-luvulta 1990-luvulle, oli *emäntä*-päätteisten ammattinimikkeiden määrä Tilastokeskuksen ammattihakemistossa kuitenkin kymmenkertaistunut neljänkymmenen vuoden aikana (Engelberg 1998, 80). Huomionarvoista on myös se, että *emännän* merkitys liittyy hyvin vahvasti muiden palvelemiseen sekä palveltavien ja emännän väliseen suhteeseen. On vaikea kuvitella *emäntää*, jolla ei ole ketään, jota emännöidä. (Mp.) Lisäksi Engelberg (1998, 81) huomauttaa, että emännän tehtävät ovat yleisesti ottaen aina jatkoa naisen perinteisille rooleille yhteiskunnassa sekä naiselle luontaisia ominaisuuksia sen sijaan, että emännän tehtävät olisivat osa hankittua ammattitaitoa.

Kun Engelberg (1998) vertasi *nainen*-päätteisiä ammattinimikkeitä *mies*-päätteisiin ammattinimikkeisiin, näiden kahden välinen ero oli välittömästi nähtävissä: *nainen*-päätteisiä ammattinimikkeitä on todella paljon vähemmän kuin *mies*-päätteisiä nimikkeitä. Vuoden 1970 aineistossa *nainen*-päätteisiä ammattinimikkeitä ei ollut lainkaan, kun taas vuoden 1990 aineistossa tällaisia nimikkeitä löytyi tasan kaksi kappaletta (Engelberg 1998, 81). Saksassa *frau*-päätteisiä ammattinimikkeitä esiintyy useimmiten alhaisen statuksen ammateissa, kuten *die Putzfrau* 'siivooja', jonka mieheen viittaava vastine on – tai on ainakin ennen ollut – *der Bodenpfleger* 'lattiahuoltaja' (Trömel-Plötz 1994, 44). Tämäkin ilmiö korostaa omalta osaltaan sitä, että nainen nähdään tietyllä tavalla alemman luokan jäsenenä.

Miehiin viittaavien ammattinimikkeiden määrä oli Engelbergin (1998) mukaan vähentynyt noin 25 prosenttia vuosien 1950 ja 1990 välillä. Vähenemisestä huolimatta miesviitteiset ammattinimikkeet hallitsevat sukupuolittunutta ammattinimikkeistöä. Lisäksi väheneminen ei ole ollut johdonmukaista: vaikka jotkin nimikkeet, kuten esimerkiksi *renki*-päätteiset ammattinimikkeet, ovat supistuneet, *mies*- ja *isäntä*-päätteisten nimikkeiden määrä on joko pysynyt samana tai kasvanut vuosien varrella. Miesten nimikkeiden muutokset johtunevatkin enemmän suomalaisen yhteiskunnan ja työelämän muutoksista kuin miehen aseman

muutoksista. (Mts. 83.) Todettakoon kuitenkin, että näin 2020-luvulla *isäntä*-päätte lienee harvinaisempi kuin kolmekymmentä vuotta sitten, ja ammattinimikkeet ylipäättään ovat muuttuneet työnkuvien ja muiden yhteiskunnallisten muutosten myötä. Siksi olisi mielenkiintoista tehdä vastaavanlainen vertaileva tutkimus nyt, kun asiasta on keskusteltu laajemmin ja keskustelut ovat synnyttäneet muutosta.

Kaikkein yleisimpiä *mies*-päätteisiä ammattinimikkeitä ovat Engelbergin (1998, 84) mukaan esimerkiksi *esimies* ja *virkamies*. Nämä ammattinimikkeet ovat käypiä sellaisenaan, ja niitä voidaan yhdistää osaksi moniosaisia yhdyssanoja, esimerkiksi *myymäläesimies* tai *tullivirkamies*. Näistä jälkimmäinen kuitenkin oli jo neutralisoitu vuoden 1990 ammattihakemistossa, jossa se oli muodossa *tullivirkailija* (mp.). *Esimies* ja *virkamies* ovat kuitenkin edelleen yleisiä, ja vasta viime vuosien aikana on alettu pohtia, voisiko niitä neutralisoida. Etenkin *esimies* tuntuu olevan tiukasti kiinni suomalaisten sanavarastossa, mikä käy ilmi kyselyyn tulleista vastauksista, joita analysoidaan luvussa 6.

4.2 Ammattinimikkeiden neutralisointi

Kuten luvussa 4.1 todettiin, jotkin ammattinimikkeet on neutralisoitu jo ennen 1990-lukua, mutta suomen kielessä on silti edelleen paljon sukupuolittuneita ammattinimikkeitä, joita on alettu vasta viime vuosina neutralisoida – tai ainakin neutralisoinnin tarvetta on alettu pohtia. Luvussa 2.3 puhuttiin jo Aamulehdestä, joka päätti ensimmäisten suomalaismedioiden joukossa ryhtyä käyttämään sukupuolineutraaleja ammattinimikkeitä. Yhä enemmän sukupuolittuneet ammattinimikkeet herättivät huomiota ja pohdintaa vuonna 2019, kun Duunitori päätti jättää *mies*-päätteiset ammattinimikkeet historiaan (Glad 2019) sekä vuonna 2020, kun Helsingin kaupunki päätti tehdä samoin (Nuutinen 2020). Myös Helsingin pelastuslaitos on ottanut käyttöön ammattinimikkeen *pelastaja* entisen *palomiehen* sijaan (Virtanen 2020), joskin sisäministeri Ohisalon vuonna 2019 tekemä ehdotus sanan *pelastaja* käytöstä herätti Suomen Palomiesliitossa vastustusta (Waris 2019). Tämä on sikäli mielenkiintoista, että palomiesten tai pelastajien koulutus on nimeltään *pelastajantutkinto* – tekevähän pelastajat paljon muutakin kuin sammuttavat tulipaloja. Osaltaan tätä vastustusta selittänevät perinteet ja historia sekä halu kunnioittaa niitä, mutta toisaalta maailma muuttuu jatkuvasti, eikä ammattinimikkeen neutralisointi vähennä esimerkiksi juuri pelastajan työnimikkeen ja ammatin arvoa millään tavalla.

Kielen sukupuolittuneiden ja seksististen piirteiden karsimiseen kielteisesti suhtautuvat saattavat myös luulla, että kaikki kielen sukupuolittuneet sanat, kuten *kirkkoherra* ja *puhemies*,

korvattaisiin uusilla *henkilö*-päätteisillä sanoilla (ks. Engelberg 2018, 94 sekä tämän tutkielman luku 2.3). Tällainen lähestymistapa voisi johtaa toki siihen, että *henkilö*-päätteiset sanat alkaisivat kuulostaa hyvin teennäisiltä ja epäluontevilta. Engelberg (2018, 94) toteaa kuitenkin, että tällaisesta muutoksesta ei missään nimessä ole kyse, eikä ole varmaa, mistä tällainen kuvitelma voi johtua. Engelbergin (mp.) mukaan *henkilö*-päätteen käyttäminen sanoissa ei kuitenkaan ole poissuljettua, eikä sille ole kielellistä estettä, sillä *henkilö*-päätteisiä ammattinimikkeitä löytyy jo kielestämme joitakin, kuten *toimihenkilö* ja *ammattihenkilö*. Engelberg (2018, 95) korostaa myös sitä, että *henkilö*-päätteisiä ammattinimikkeitä tulee luoda ylipäätään sukupuolittuneiden ammattinimikkeiden korvaajiksi eikä ainoastaan korvata niillä vain joko mies- tai naissukupuoleen viittaavia ammattinimikkeitä. Näin olisi mahdollista luoda oikeasti neutraaleja ammattinimikkeitä.

Duunitorin uudet ammattinimikkeet syntyivät yhteistyössä Kotimaisten kielten keskuksen kanssa. Joistakin nimikkeistä on tarjolla useita vaihtoehtoja: esimerkiksi *esimies* voi olla *esihenkilö*, *lähijohtaja* tai *ryhmänvetäjä* tilanteesta riippuen, ja nimikkeiden koonnissa otettiin huomioon nimikkeen vakiintuneisuus ja ymmärrettävyys. Lisäksi nimikkeiden luomiseen vaikuttivat ammattien työnkuva sekä se, sääteleekö nimikkeitä esimerkiksi jokin laki. (Kotimaisten kielten keskus 2019.) Vaikka osa ihmisistä ei ole sitä mieltä, että sukupuolittuneet ammattinimikkeet ovat ongelmallisia, osalle ne ovat kuin punainen vaate. Siksi onkin hyvä, että ammattinimikkeistä tehdään sukupuolineutraaleja, jotta voitaisiin palvella mahdollisimman monen käyttäjän tarpeita. Sukupuolineutraalit ammattinimikkeet sopivat myös maailmaan, jossa sukupuolen moninaisuus huomioidaan (Tiililä 2020). Kotimaisten kielten keskus (2019) on myös sitä mieltä, että sukupuolineutraalit ammattinimikkeet vähentävät stereotyyppisiä käsityksiä siitä, että jokin ammatti sopisi vain tietyn sukupuolen edustajille. Nimikkeiden neutralisointia jouduttaa myös aiheen ajankohtaisuus ja aiheen herättämä keskustelu (Kotimaisten kielten keskus 2019). Meidän on oltava tietoisia käyttämästämme kielestä ja siitä, ketä tai mitä varten sitä käytämme ja miten.

Lotbinière-Harwood (1991, 113) huomauttaa, että englannin kielelle tyypillistä on ammattinimikkeiden suora neutralisoiminen. Hän antaa esimerkkinä sanan *stewardess*, jonka sukupuolineutraali vaihtoehto on *flight attendant* (mp.). Mielestäni tämä on hyvin mielenkiintoista, sillä suomen kielen sana *stuertti* tulee mitä ilmeisemmin englanninkielisestä, mieheen viittaavasta *steward*-sanasta, mutta suomessa *stuertista* ei ole feminiinimuotoista, naiseen viittaavaa sanaa, vaan naispuolista matkustamohenkilökunnan jäsentä kuvaillaan

sanalla *lentoemäntä*. Käsittääkseni myös miespuolisesta matkustamohenkilökunnan jäsenestä voidaan puhua sanalla *flight attendant*, mutta suomen *lentoemäntä* ei koskaan viittaa mieheen. Kuten luvussa 2.2.3 todettiin, saksan kielessä ammattinimikkeiden ongelmana on se, että kaikilla ammattinimikkeillä on eri muodot eri sukupuolille. Tämä aiheuttaa sen, että esimerkiksi työpaikkailmoituksiin pitäisi merkitä molemmat muodot. Nykypäivänä onkin tyypillistä, että saksankielisissä työpaikkailmoituksissa käytetään usein pelkkää maskuliinimuotoista sanaa, mutta sen perään voidaan kirjoittaa *m/w/d*, (*männlich/weiblich/divers*, suom. *mies/nainen/muu*). Aiemmin tapana oli kirjoittaa ainoastaan *m/w*, sillä siten voitiin välttää syytökset sukupuolisyrynnästä, mutta d-kirjain on lisätty huomioimaan myös binäärisen sukupuolikäsityksen ulkopuolella olevat ihmiset (Kaiser 2020). Kirjainten järjestys voi vaihdella työpaikkailmoituksesta riippuen. Sukupuolen moninaisuuden huomioivista työpaikkailmoituksista hyvinä esimerkkeinä mainittakoon kuvissa 5 ja 6 nähtävät työpaikkailmoitukset.

Kuva 5. Kuvakaappaus saksalaisen N'Eis-yrityksen työpaikkailmoituksesta, jossa etsitään jäätelömyyjiä.⁵

⁵ <https://www.n-eis.de/wp-content/uploads/eisverk%C3%A4ufer.pdf>. Kuvakaappaus otettu 29.1.2021.

N'Eis sucht Expertise für die Eisküche!

Unser Team aus der Eisproduktion ist auf der Suche nach tatkräftiger Unterstützung. Ab März 2021 suchen wir:

EISKÜCHEN-FACHKRÄFTE (w/m/d)
wie z.B. **Konditor*innen, Lebensmitteltechniker*innen...**

in Teilzeit. Die Stellen sind bis 31.12.2021 befristet.
(Arbeitsort: N'Eis Produktion in der Neuen Golden Ross Kaserne in der Mombacher Str. in Mainz).

Kuva 6. Kuvakaappaus saksalaisen N'Eis-yrityksen työpaikkailmoituksesta, jossa etsitään työntekijöitä jäätelötehtaalle.⁶

Kuten kuvasta 5 nähdään, on ammattinimikkeestä käytetty vain maskuliinimuotoa (*der Eisverkäufer*), ja perään on laitettu sulkuihin teksti (*w/m/d*). Tällä yritys kertoo työpaikkailmoituksen lukijalle, että työpaikkaa voi hakea kuka tahansa sukupuolesta riippumatta, vaikka he ovat käyttäneet työpaikkailmoituksessa vain maskuliinimuotoista ammattinimikettä. Kuvassa 6 ammattinimikkeenä on feminiinisukuinen sana (*die Fachkraft*, mon. *die Fachkräfte*), joka ei viittaa pelkästään naiseen sinällään, mutta teksti (*w/m/d*) on lisätty myös tähän työpaikkailmoitukseen, sillä tämänkin työpaikan halutaan korostaa soveltuvan kaikille, edusti hakija sitten mitä sukupuolta tahansa. Tässä esimerkissä kuvassa nähdään myös luvussa 2.2.3 mainittu *Gendersternchen*, jolla feminiinipäätte on erotettu asteriskilla maskuliinimuodosta. Näin yritys ilmaisee uudelleen, että työntekijäksi voi hakea kuka tahansa sukupuolesta riippumatta. Kuten luvussa 2.2.3 todettiin, *Gendersternchenin* käyttö on siitä hyvä, että se huomioi myös binäärisen sukupuoli-ajattelun ulkopuolelle jäävät.

Huomionarvoista on myös se, että yritys on päättänyt kirjoittaa (*m/w/d*) sijaan (*w/m/d*), eli feminiini on mainittu ensimmäisenä. Tietämättä, mitkä yrityksen tarkoitusperät ovat olleet, voisi olettaa, että yritys on näin pyrkinyt luomaan omanlaistaan feminististä viestintää, jossa naissukupuoli tulee poikkeuksellisesti ennen miessukupuolta. Hyvin usein naissukupuoli on *se toinen*, joka mainitaan aina vasta miessukupuolen jälkeen. Ilman tietoa yrityksen kannasta ei voi kuitenkaan tehdä varmoja päätelmiä, vaan asiasta pitäisi kysyä heiltä itseltään.

Näinkin pienen asian auki kirjoittaminen työpaikkailmoitukseen on mielestäni erinomainen tapa ottaa mahdollisimman monet vastaanottajat ja mahdolliset hakijat huomioon, vaikka toki

⁶ <https://www.n-eis.de/wp-content/uploads/eisk%C3%BCchen-fachkr%C3%A4fte.pdf>. Kuvakaappaus otettu 29.1.2021.

ainoastaan maskuliinimuotoisen sanan käyttö vahvistaa geneeristä maskuliinisuutta. Toisaalta saksassa ei tietääkseni ole mahdollista muodostaa samanlaisia sukupuolineutraaleja ammattinimikkeitä kuin suomessa, sillä saksan kieli on jo rakenteeltaan ja kieliopiltaan niin vahvasti sukupuolittunut, eikä siksi tällaisten geneerisen maskuliinisten rakenteiden purkaminen ole kovin helposti mahdollista. Siksi eri sukupuolten edustajien huomioiminen muiden keinojen avulla on helposti toteutettavissa oleva ratkaisu, jolla voidaan yksinkertaisesti huomioida mahdollisimman monet. Kuten kuvista 5 ja 6 nähdään, ei ole vaikeaa huomioida eri sukupuolten edustajia tasavertaisesti – jo pienillä ja yksinkertaisilla asioilla on suuri merkitys.

5 KYSELYTUTKIMUS KÄÄNTÄJIEN PARISSA

Tämän tutkielman tarkoituksena on selvittää, millaisia näkemyksiä kääntäjänä työskentelevillä on suomen sukupuolineutraaleista ammattinimikkeistä ja mitkä tekijät heidän näkemyksiinsä vaikuttavat. Näiden asioiden selvittämiseksi laadin sähköisen kyselylomakkeen, johon tulleita vastauksia analysoin tämän tutkielman analyysiosassa luvussa 6. Tässä luvussa käyn läpi tutkimusmenetelmän valinnan sekä kerron, miten aineisto on kerätty ja miten sitä käsitellään vaihe vaiheelta.

5.1 Tutkimusmenetelmänä kysely

Tutkimusmenetelmän valintaan vaikuttaa se, mitä halutaan tutkia sekä se, millä tavoin kerättyä aineistoa halutaan tarkastella. Näin ollen kaikki tutkimusmenetelmät eivät sovellu kaikkiin tutkimuksiin. Tutkimuksiin voidaan käyttää valmiita, jo olemassa olevia aineistoja, mutta aineiston voi kerätä myös itse. (Koppa 2014a.) Koska tutkielmani aihetta ei ole ennen tutkittu, valmista aineistoa ei ollut olemassa, joten minun tuli kerätä oma aineistoni. Itse kerätyllä aineistolla on mahdollista vaikuttaa siihen, millaisiin kysymyksiin haluaa vastauksia (Koppa 2014a). Aineistonkeruumenetelmiä on lukuisia, kuten kertomukset, haastattelut, havainnointi sekä kyselytutkimus, joista viimeisin valikoitui tämän tutkielman tutkimusmenetelmäksi.

Koska halusin saada tutkielmaani varten mahdollisimman paljon vastauksia erilaisilta vastaajilta, esimerkiksi kertomus tutkimusmenetelmänä ei olisi ollut järkevä. Kertomuksia varten tutkittavien määrää olisi pitänyt rajata huomattavasti, sillä kertomusten keräämiseen menee paljon aikaa. Kertomuksissa vastaaja saa kertoa vapaasti (joko kirjallisesti tai suullisesti) tutkittavasta aiheesta (Koppa 2014b), jolloin aineiston käsittelyyn menee hyvin paljon aikaa. Sama pätee myös haastatteluihin. Olin valmistautunut tekemään tämän tutkielman puitteissa myös jatkohaastatteluita, mutta koska vastauksia kyselylomakkeeseen tuli riittävän paljon, jäävät haastattelut mahdollista myöhempää jatkotutkimusta varten.

Edellä mainituista seikoista johtuen tutkimusmenetelmäksi valikoitui kyselytutkimus. Kyselytutkimuksella voidaan helposti saavuttaa iso vastaajajoukko, mitä taas kertomukset ja haastattelut eivät mahdollista. Näin ollen kyselytutkimuksella voidaan tehdä laajempia yleistyksiä vastausten perusteella. Kyselytutkimukseen liittyy kuitenkin myös haasteita. Haasteita ovat muun muassa kysymystenasettelu ja sananvalinnat (Valli 2018). Alasuutarin (2011) mukaan kyselytutkimuksissa olennaista onkin se, että havaintojen tuottamista tapahtuu jo kyselylomaketta laadittaessa, sillä kyselylomakkeissa kysytään vain tutkijaa kiinnostavia ja

tutkimuksen kannalta relevantteja asioita. Tällöin tutkijan on perehdyttävä jo etukäteen aiheen ongelmakohtiin (Koppa 2014c). Toisaalta myös kyselyn toteuttaminen nimettömänä eli anonyyminä on haaste: vastaajien henkilöllisyyttä ei voida anonyymissä kyselyssä todentaa, mikä taas vaikuttaa tutkimuksen validiteettiin. En siis pystynyt varmistamaan, toimivatko vastaajat todella ammatikseen kääntäjinä, vaan minun piti vain luottaa vastaajiini.

Kyselytutkimuksissa tärkeintä on ottaa huomioon esimerkiksi se, kuinka paljon vastaajilla on aikaa kyselyyn vastaamiseen sekä se, kuinka halukkaita vastaajat ovat vastaamaan kyselyyn. Lisäksi etenkin nykypäivänä vastaajan tietosuoja on huomioitava siten, että vastaajan on voitava olla varma siitä, ettei hänen antamiaan tietoja väärinkäytetä. (KvantiMOTV 2010.) Tästä syystä kyselyni saatetekstissä painotin sitä, että vastaajien vastaukset pysyvät täysin anonyymeinä koko tutkimusprosessin ajan ja että vastaukset hävitetään, kun tutkimus on päättynyt.

Koska jo kyselylomakkeen muotoilu ja laatiminen antavat osviittaa siitä, mitä tutkija haluaa sillä tutkia, kyselylomakkeen laatimiseen on käytettävä tarpeeksi aikaa. Kyselylomake kannattaa myös pilotoida, jotta sen tekninen toimivuus ja loogisuus voidaan varmistaa. Pilotoinnilla voidaan myös varmistaa, että kysely ei ole liian laaja tai toisaalta liian suppea. Liian suppea kyselylomake aiheuttaa vaikeuksia tutkijalle, sillä suppeaan kyselylomakkeeseen saa helposti suppeita vastauksia, joiden analysoiminen on vaikeaa. Liian laaja kyselylomake taas voi vaikuttaa negatiivisesti vastaushalukkuuteen, sillä kyselylomakkeeseen vastaamiseen ei saisi kulua liikaa aikaa. Vastaushalukkuuden pienentyttyä tutkija saa vastauksia usein liian vähän, mikä jälleen vaikeuttaa aineiston analysoimista. (KvantiMOTV 2010.) Tätä pro gradu -tutkielmaa varten laadittu kyselylomake lähetettiin pilotoitavaksi tieteellisen kirjoittamisen kurssin opiskelijoille, ja saamani palautteen perusteella korjasin kyselylomakkeesta joitakin lyöntivirheitä sekä muotoilin kysymyksiä uudelleen.

Kyselylomakkeen on oltava kieleltään ja muotoilultaan huoliteltu, ja sen tulee edetä loogisessa järjestyksessä. Lisäksi kysymyksenasettelun on oltava selkeä: vastaajan on ymmärrettävä helposti, millaista vastausta häneltä odotetaan. Lomake voi sisältää sekä monivalintakysymyksiä että avoimia kysymyksiä, mutta täysin avoimia kysymyksiä suositellaan vain silloin, kun niille on painava syy. (KvantiMOTV 2010.) Usein onkin järkevää antaa vastaajalle ohjeita siitä, millaisia asioita hän voi avoimen kysymyksen vastauksessaan pohtia. Kysymysten on oltava myös tarpeeksi selkeitä, sillä mikäli kysymyksenasettelussa on vaikeuksia, se voi johtaa siihen, ettei vastaaja ymmärrä, mitä häneltä kysytään tai mitä hänen odotetaan vastaavan. Ymmärtämisvaikeudet ovat kyselylomakkeen kannalta siksi hankalia, että

vastaaja ei voi kysyä tutkijalta tarkentavia kysymyksiä, ja tällöin myös vastaushalukkuus voi laskea.

Kyselytutkimuksen voi suorittaa esimerkiksi sähköisenä kyselynä, puhelimitse tai paperisena kyselynä paikan päällä (KvantiMOTV 2010). Näistä vaihtoehtoista sähköinen kysely oli tutkielmaani varten ehdottomasti paras. Sähköinen kysely on niin tutkijan kuin vastaajan kannalta helppo toteuttaa: tutkija pystyy laatimaan ja lähettämään kyselyn helposti sähköisen palvelimen kautta, ja vastaaja saa vastata kyselyyn silloin, kun hänelle parhaiten sopii. Sähköinen kyselylomake on sikäli myös perusteltua tämän tutkielman puitteissa, että kääntäjän työ on hyvin pitkälti tietotekniikkapainotteista, joten kääntäjät ovat tottuneita käyttämään sähköisiä työkaluja. Paperisena toteutettu kysely voitaisiin järjestää todennäköisesti vain yhdellä paikkakunnalla, ellei kyselyä lähettäisi postitse. Postitse lähettäminen kuitenkin tulee tutkijalle kalliiksi, eikä postin perilletulo ole aina itsestäänselvyys. Sähköisen kyselyn etuna onkin se, että sen voi täyttää missä ja milloin tahansa. Sähköinen kysely voidaan täyttää myös täysin anonymisti, mikä on tietoturvakäytäntöjen mukaan suositeltavaa.

Tutkimusmenetelmäksi valitsin siis lopulta sähköisen kyselylomakkeen sen helppouden, käytettävyyden ja vastaamisen nopeuden vuoksi. Lisäksi valintaan vaikutti se, että kyselylomakkeen kautta voidaan tavoittaa laajempi vastaajajoukko. Kyselylomakkeen laatimiseen käytettiin Microsoft Forms -ohjelmaa, jonka helppokäyttöisyys ja tulosten tarkastelun monipuolisuus vaikuttivat omalta osaltaan ohjelman valintaan. Kyselylomakkeeseen tulleiden vastausten yhteenveto ja koonti oli helppo siirtää Microsoft Forms -ohjelmasta taulukkolaskentaohjelmaan, jonka avulla oli vastaavasti mahdollista luoda erilaisia kuvaajia.

Tutkimus on pääasiassa kvalitatiivinen eli laadullinen tutkimus, mutta tutkimuksessa on hyödynnetty myös kvantitatiivista eli määrällistä lähestymistapaa. Kvalitatiivinen tutkimus keskittyy tutkielmassa erityisesti ilmaisun ja kielen merkityksiin, sillä tavoitteena on luoda katsaus siihen, millaisia ajatuksia sukupuolineutraalius sekä erityisesti sukupuolineutraalit ja toisaalta sukupuolittuneet ammattinimikkeet herättävät kohderyhmässä eli ammatikseen kääntäjinä toimivissa. Tutkielman tavoitteena on kartoittaa, millaisia näkemyksiä kääntäjillä on sekä mistä seikoista näkemykset mahdollisesti johtuvat. Määrällisesti kuvaan aineistoa erilaisten keskiarvojen ja taulukointien avulla. Näin pyrin tekemään yleistyksiä ja oletuksia ammattikäntäjien keskuudessa vallitsevista mielipiteistä aineiston valossa.

5.2 Aineistonkeruu

Kuten luvussa 5.1 todettiin, tutkimus on toteutettu sähköisenä kyselytutkimuksena, jonka kyselylomake (ks. liite 1) lähetettiin neljään käänösaiheiseen Facebook-ryhmään: *Käännösratkaisuja ammattikäntäjille* (1587 jäsentä), *Hei me käännetään* (1114 jäsentä), *Käännöstiede* (2433 jäsentä) ja *Kääntävä Tampere* (150 jäsentä). Valitsin juuri nämä ryhmät tutkimukseni kohderyhmiksi siksi, että alkuperäinen, pro gradu -tutkielmani aiheen synnyttänyt keskustelu (ks. Siimes 2020) käytiin edellä mainituista ryhmistä ensimmäisessä, joten koin näiden käänösalan ryhmien olevan hyvä tapa tavoittaa mahdollisimman paljon asiasta kiinnostuneita käntäjiä. Lisäksi annoin luvan jakaa kyselyä eteenpäin esimerkiksi kollegoille tavoittaakseni lisää vastaajia. Kyselylomakkeen vastaajiksi rajattiin ammattikäntäjät. Rajaus tehtiin siksi, että ammatikseen käntäjinä työskentelevät joutuvat oletettavasti pohtimaan työssään tällaisia asioita enemmän kuin sellaiset ihmiset, jotka eivät työskentele käntäjinä. Maallikkokäntäjät ja käntäjäopiskelijat rajautuivat tästä aineistosta pois, mutta asiaa voisi tutkia myös heidän näkökulmastaan jatkotutkimuksen muodossa. Kyselylomake on laadittu suomeksi, sillä tutkielmani käsittelee juuri suomen sukupuolittuneita ammattinimikkeitä.

Sähköinen kyselylomake avautui täytettäväksi 4.12.2020 ja sulkeutui 11.1.2021. Kokonaisuudessaan lomake oli täytettävissä siis 39 vuorokautta, vaikka todellisuudessa kaikki tulleet vastaukset tulivat vain neljän vuorokauden sisällä eli 8.12.2020 mennessä. Linkin kyselylomakkeeseen olisi voinut jakaa uudelleen edellä mainituissa ryhmissä, jotta kyselyyn olisi saatu mahdollisesti lisää vastaajia. Jätin tämän kuitenkin tekemättä, sillä olin tyytyväinen kyselyyn tulleiden vastausten määrään. Aiemmin toteutettujen käntäjille suunnattujen tutkielmien perusteella oletin, että kyselyyn tulee 30–50 vastausta, ja kaiken kaikkiaan vastauksia kertyi 47. Kuten edellä mainitsin, oli suurimmassa valitsemassani käänösaiheisissa Facebook-ryhmässä 2433 jäsentä, joskin näistä kaikki tuskin työskentelevät käntäjinä. Mahdollisen vastaajajoukon kokoon suhteutettuna vastaajia oli siis riittävä määrä. Mikäli vastauksia olisi saatu enemmän, niiden pohjalta olisi voitu mahdollisesti muodostaa laajempia kvantitatiivisia yleistyksiä, mutta koska tutkimukseni keskittyy erityisesti laadulliseen analyysiin, oli vastausten määrä mielestäni riittävä. Vastaukset ja niiden lähettäjät anonymisoitiin analyysia varten koodin avulla, eli esimerkiksi vastaaja 1 on V1, vastaaja 2 on V2 ja niin edelleen. Vastausten anonymiys tuotiin selkeästi esiin myös kyselylomakkeen saatetekstissä, jotta vastaajat olivat tietoisia tietosuojastaan. Vastaajien sähköpostiosoitteita ei kerätty, vaikka näin olisi voitu varmistaa, ettei kukaan ole vastannut kahta kertaa (ks. Valli & Perkkilä 2018).

Kyselylomake rakentui kuudesta osiosta. Ensimmäisessä osiossa vastaajan tuli kertoa aluksi taustatietojaan, kuten A- ja B-työkielensä. Latomaan (2015) mukaan A-työkieli on kieli, jota kääntäjä osaa parhaiten. Usein se on kääntäjän äidinkieli, mutta A-työkieli voi olla myös jokin muu, äidinkielen tasoa vastaavalla taitotasolla oleva kieli. B-työkielellä tarkoitetaan aktiivisesti hallussa olevaa vierasta kieltä, mikä tarkoittaa käytännössä sitä, että kääntäjä voi tällöin kääntää sekä B-työkielestä A-työkieleen että A-työkielestä B-työkieleen (Latomaa 2015). Kääntäjällä voi lisäksi olla C-työkieli, jota kääntäjä voi käyttää lähdekielenä, mutta hän ei käänne C-työkieleen päin (mt.).

Työkielten lisäksi vastaajan tuli ensimmäisessä osiossa kertoa työkokemuksensa vuosina sekä se, työskenteleekö hän kääntäjänä päätoimisesti vai sivutoimisesti. Lisäksi taustatiedoissa kartoitettiin, oliko vastaaja käynyt käännös- tai tulkkausalalan koulutusta. Tässä huomionarvoista on se, että koska kääntäjä ei ole suojattu eli laillistettu ammattinimike, ja siksi kuka tahansa voi nimittää itseään kääntäjäksi ja toimia kääntäjänä myös ilman koulutusta ja sen kautta hankittua pätevyyttä. Maininnan arvoista on myös se, että kääntäjä ei suinkaan ole ainoa olemassa oleva suojaamaton ammattinimike, mutta esimerkiksi Sakko (2020, 9) huomauttaa, että käännösosalalla tämä voi johtaa pahimmillaan siihen, että käännöspalveluita tarjoava henkilö ei ymmärrä käännöstoimintaa riittävän monipuolisesti. Tällöin asiakas saattaa saada huonoa palvelua, mikä taas johtaa siihen, että asiakkaan kuva koko käännösosalasta voi muodostua hyvin negatiiviseksi.

Toisessa osiossa vastaajalle annettiin yhdessä kysymyksessä kolme esimerkkilauseetta (ks. kuva 7), joissa kaikissa on sama erisnimi mutta eri vaihtoehdot tietystä ammattinimikkeestä ja joista vastaajan on valittava se, joka kuulostaa hänen mielestään parhaalta sekä perusteltava valintansa. Tällaisia kysymyksiä on aina kolme kappaletta, ja jokaisessa on eri nimi, jonka voidaan katsoa olevan joko maskuliininen, feminiininen tai sukupuolineutraali. Sukupuolineutraalit nimet valitsin Trasekin (2019) julkaisemasta listauksesta. Listauksen nimet on valittu sillä perusteella, että nimiä on elossa olevilla suomalaisilla vähintään viisi kappaletta kummallakin henkilötunnuksen mukaisella juridisella sukupuolella (Trasek 2019). Ammattinimikkeiden eri vaihtoehdot on valittu Duunitorin (s.d.) sukupuolineutraalien ammattinimikkeiden listauksesta. Tällaisen monivalinta-asettelun tavoitteena on selvittää, vaikuttaako kerrottu nimi ja hänen oletettu sukupuolensa vastaajan tekemään valintaan. Tämä on erityisen mielenkiintoista silloin, kun nimestä ei voi aina päätellä henkilön sukupuolta, minkä vastaavasti oletin vaikuttavan siihen, minkä ammattinimikkeen vastaaja valitsee.

15. Valitse seuraavista vaihtoehtoista se, joka kuulostaa mielestäsi parhaalta. *

- Katri työskentelee palomiehenä.
- Katri työskentelee pelastajana.
- Katri työskentelee palopelastajana.

16. Vaikuttivatko henkilön nimi ja oletettu sukupuoli valintaasi? Miksi, miksi ei? Millä tavoin? *

Kirjoita vastaus

Kuva 7. Kuvakaappaus tutkimusta varten laaditusta kyselylomakkeesta (ks. liite 1).

Lomakkeen kolmas osio toimii toisen osion kaltaisella tavalla, mutta nimet ovat sellaisia, jotka kontekstista ja kielestä riippuen voivat kuulua eri sukupuolille. Tällaisiksi olen valinnut nimet *Nikita*, joka on venäjänkielisessä kontekstissa miehen nimi mutta joka ranskankielisessä kontekstissa on naisen nimi (Wikipedia 2020a) sekä nimen *Andrea*, joka on esimerkiksi italialaisessa kontekstissa miehen nimi mutta muualla maailmassa yleensä naisen nimi (Wikipedia 2020b). Kieli- ja kulttuuririippuvaisten nimien avulla pyrin selvittämään, vaikuttavatko kääntäjän työkielet hänen valintoihinsa.

Lomakkeen neljännessä osiossa on mainittu lyhyessä virkkeessä jokin ammattinimike, mutta ei nimeä tai muita viitteitä henkilön sukupuolesta. Vastaaajan tehtävänä oli valittava mahdollisimman intuitiivisesti, mihin sukupuoleen hän ammattinimikkeen yhdistää. Tämä kysymyksenasettelu perustuu piilosukupuoleen sekä geneeriseen eli yleistävään maskuliinisuuteen tai feminiinisyteen (esim. Engelberg 2007; 2018, ks. myös tämän tutkielman luku 2.2.2). Tällaisella kysymyksenasettelulla halusin selvittää, miten kääntäjät suhtautuvat ammattinimikkeisiin, joihin liittyy voimakas piilosukupuoli (esim. *sairaanhoitaja*), tai vastaavasti geneerisen maskuliinisiin ammattinimikkeisiin (esim. *lakimies*). Geneerisen maskuliinisia ammattinimikkeitä on nimittäin puolustettu esimerkiksi siten, että niiden uskotaan viittaavan keneen tahansa sukupuolesta riippumatta, vaikka sanalla olisi *-mies*-päätte (ks. Engelberg 2018).

Kyselylomakkeen viidennessä osiossa vastaajan tuli arvioida erilaisia väittämiä asteikolla yhdestä viiteen Likert-asteikon (ks. Valli 2018, 107) mukaisesti, jossa 1 = täysin eri mieltä, 2 = jonkin verran eri mieltä, 3 = ei samaa eikä eri mieltä, 4 = jonkin verran samaa mieltä ja 5 =

täysin samaa mieltä. Päätin selittää arvojen 1 ja 5 lisäksi myös muut arvot, sillä niiden verbalisoimatta jättäminen olisi lisännyt erilaisten tulkintojen mahdollisuutta, mikä taas vähentää tutkimuksen luotettavuutta (Valli 2018, 107). Väittämien arvioimisen tarkoituksena oli selvittää vastaajien yleisiä näkemyksiä kielen ja ammattinimikkeiden sukupuolineutraaliudesta sekä sukupuolineutraaliuden tärkeydestä, ja niiden pohjalta pyritään tekemään yleistyksiä kääntäjien näkemyksistä.

Kyselylomakkeen kuudennessa ja viimeisessä osassa oli avoin kommenttikenttä, johon vastaajien oli mahdollista kirjoittaa ylös kyselyn herättämiä ajatuksia ja pohdintoja. Lisäksi viimeisessä osiossa annettiin vastaajille mahdollisuus antaa sähköpostiosoitteensa, mikäli he olivat halukkaita osallistumaan jatkohaastatteluun. Tämän tutkimuksen puitteissa haastatteluita ei kuitenkaan toteutettu, vaan haastattelut jäivät odottamaan mahdollisia jatkotutkimuksia, ja vastaajien antamat sähköpostiosoitteet hävitettiin.

6 AINEISTON ANALYYSI

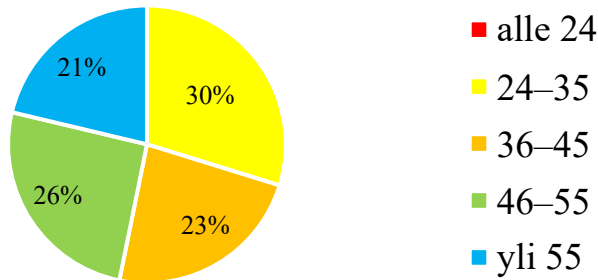
Vastauksia kyselylomakkeeseen tuli yhteensä 47 kappaletta, ja aineiston analyysi kuvataan tässä luvussa. Vastauksia analysoidaan alaluvuissa teemoittain. Luku 6.1 keskittyy vastaajien taustatietoihin, ja luvussa 6.2 käsitellään haasteita, joita kyselyyn vastanneet kääntäjät ovat sukupuolen kääntämiseen liittyen kohdanneet. Luvussa 6.3 perehdytään ammattinimikkeisiin *esimies*, *esihenkilö* ja *lähijohtaja*. Luvussa 6.4 analysoidaan ammattinimikkeitä *palomies*, *palopelastaja* ja *pelastaja*, ja luku 6.5 keskittyy kieli- ja kulttuuririippuvaisiin nimiin *Andrea* ja *Nikita* sekä ammattinimikepareihin *putkimies-putkiasentaja* ja *talonmies-kiinteistöhuoltaja*. Luvussa 6.6 tarkastellaan ammattinimikkeiden piilosukupuolta ja ensisijaisia viittauskohteita, ja luku 6.7 keskittyy kääntäjien yleisiin mielipiteisiin ja näkemyksiin sukupuolineutraaleista ammattinimikkeistä. Lopuksi luvussa 6.8 analysoidaan ristiintaulukoinnin avulla sitä, miten vastaajien ikä ja vastaajien työkielet vaikuttavat heidän vastauksiinsa ja näkemyksiinsä. Vastauksia analysoimalla vastataan myös tämän pro gradu -tutkielman tutkimuskysymyksiin: Millaisia näkemyksiä kääntäjillä on suomen sukupuolineutraaleista ammattinimikkeistä? Mitkä tekijät vaikuttavat heidän näkemyksiinsä?

6.1 Vastaajien taustat

Kyselyyn vastanneista 47 kääntäjästä 40 eli 85 % vastaajista ilmoitti sukupuolekseen nainen, kolme (6 %) mies, yksi muu, ja kolme ei halunnut kertoa sukupuoltaan. Käännösala on toki hyvin naisvaltainen, mutta voi olla, ettei kysely yksinkertaisesti tavoittanut tarpeeksi miehiä. Näin ollen sukupuolen vaikutusta vastaajien suhtautumiseen ei pystytä selvittämään tutkielman puitteissa, vaan asian selvittäminen ja perustelu vaatisi laajempaa jatkotutkimusta, johon osallistuisi mahdollisimman tasainen määrä eri sukupuolten edustajia.

Kyselyyn vastanneiden ikäjakauma taas on melko tasainen. Kaikista vastanneista (N=47) 14 vastaajaa (30 %) ilmoitti olevansa 24–35-vuotiaita, 11 vastaajaa (23 %) oli 36–45-vuotiaita, 12 vastaajaa (26 %) oli 46–55-vuotiaita, ja 10 vastaajaa (21 %) yli 55-vuotiaita. Yksikään vastaajista ei kertonut olevansa alle 24-vuotias. Vastaajien ikäjakauma on esitelty alla olevassa kuviossa 1.

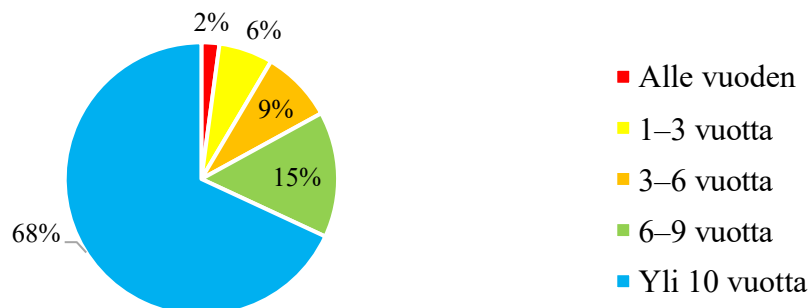
Vastaajan ikä vuosina

Kuvio 1. Vastaajien ikäjakauma vuosina.

Mielenkiintoisinta vastaajia koskevista taustatietokysymyksissä oli mielestäni kuitenkin se, että 32 vastaajaa eli noin kaksi kolmasosaa (68 %) kaikista vastaajista kertoi työskennelleensä alalla yli 10 vuotta. Suhde muihin vastausvaihtoehtoihin on nähtävissä kuviossa 2. Kyselyyn vastanneista kääntäjistä suurin osa on siis hyvin kokeneita. Kysely on siten tavoittanut hyvin ammattikäytäjiä, joilla on monien vuosien kokemus kääntämisestä ammattina. Valitettavan vähän kyselyyn vastasi alle vuoden, yhdestä kolmeen vuotta ja kolmesta kuuteen vuotta kääntäjänä työskennelleitä. Tähän arvioin olevan syynä se, että kaikki vasta vähän aikaa alalla työskennelleet eivät välttämättä ensinnäkään tiedä tällaisten Facebook-ryhmien olemassaolosta. Toisaalta voidaan miettiä sitä, voiko vastaamattomuuteen vaikuttaa se, että äskettäin alalla aloittaneet tai alalla vain vähän aikaa työskennelleet eivät koe olevansa jollain tapaa päteviä vastaamaan kyselyyn. Vasta-aloittaneiden kääntäjien ammatillinen itsevarmuus voi olla heikko (esim. Sakko 2020), eivätkä he sen vuoksi välttämättä koe, että heidän mielipiteensä olisi tärkeä.

Kuinka kauan olet työskennellyt kääntäjänä?

Kuvio 2. Kyselyyn vastanneiden työkokemus vuosina.

Pitkään alalla työskennelleiden kääntäjien kokemus saattaa aiheuttaa sen, ettei kääntäjä ole enää tietoinen omista valinnoistaan. Itse ajattelen, että kokemuksen myötä, etenkin jos tietynlaisia valintoja joutuu tekemään usein, ihminen tulee valinnoistaan epätietoiseksi, ja valintoja tekee tottumuksen perusteella. Tämä taas voi johtaa siihen, että omia valintojaan ja päätöksiään ei tule ajatelleeksi sen tarkemmin. Esimerkkinä mainittakoon se, että käännösosalalla tietyille termeille on yleensä tietyt, tarkat vastineet, jotka kokemuksen myötä automatisoituvat eikä niitä välttämättä ajattele tarkemmin. Toisaalta kääntäjän on pidettävä jatkuvasti omasta yleissivistyksestään ja maailmantuntemuksestaan huolta, jolloin kääntäjän kartuttama kokemus ja tietoisuus oman ammattitaidon jatkuvan ylläpidon tarpeesta auttaa häntä löytämään mahdollisesti uusia, nykyään suositeltuja termejä, käsitteitä tai esimerkiksi juuri ammattinimikkeitä. Myös Suomen kääntäjien ja tulkkien liitto (ks. esim. SKTL 2021) korostaa sitä, kuinka tärkeää kääntäjän on ylläpitää omaa yleissivistystään ja olla kiinnostunut ajankohtaisista aiheista.

Vastaajista yhdeksän (11 %) kertoi, ettei ole opiskellut käännös- tai tulkkialaa, kun taas 38 vastaajaa (47 %) kertoi opiskelleensa kääntämistä ja 13 vastaajaa (16 %) kertoi opiskelleensa myös tulkkia. Niistä vastaajista, jotka eivät ole opiskelleet kääntämistä tai tulkkia, seitsemän kertoi tekevänsä käännöstöitä päätoimisesti ja loput kaksi sivutoimisesti. Tämä on sikäli mielenkiintoista, että päätoimisesti kääntäjinä työskentelevistä mutta koulutuksettomista kaikki ovat olleet alalla vähintään kuusi – jotkut jopa yli kymmenen – vuotta. Tämän vuoksi ei voida myöskään tehdä rajausta siitä, kuka on pätevä kääntäjäksi ja kuka ei. Kymmenen vuoden työkokemuksen aikana ehtii kehittyä todella paljon, eikä käännös- tai tulkkialan koulutus ole toisaalta välttämättä takuu varmasta ammattitaidosta. Kääntäjän työ vaatii, kuten jo edellä todettiin, kääntäjältä jatkuvaa valppautta yhteiskunnan ja kielen muutoksista sekä kykyä ylläpitää omaa tietotaitoaan. Nämä edellä mainitut ovatkin yksi tärkeimpiä kääntäjän ammattitaidon ominaisuuksia. Ilman tietoa ympäröivistä kulttuureista ja yhteiskunnallisista tilanteista kääntäjän on lähestulkoon mahdotonta tehdä työnsä hyvin, vaikka työkielet olisivat hyvin hallussa.

Mitä juuri työkieliin tulee, suurimmalla osalla kyselyyn vastanneista kääntäjistä oli A-työkielensä suomi, mutta 13 vastaajaa ei ilmoittanut suomea A-työkielekseen. Osa näistä 13 vastaajasta oli kertonut suomen olevan heidän B-työkielensä, mutta osalla heistä suomi ei ollut työkielten listauksissa lainkaan. Oletettavissa kuitenkin on, että suomi kuuluu silti heidän työkieliinsä ainakin jollain tavalla; kyselyyn vastaaminen suomea osaamatta olisi ollut hyvin vaikeaa. Toisaalta voi olla, että suomen pois jättäneet eivät käännä suomesta tai suomeen

mitään, vaan heidän työnkuvansa perustuu muihin heidän osaamiinsa kieliin, vaikka he suomea osaisivatkin. Mainittakoon myös, että eräs vastaaja kertoi kyselyn kuudennen osion avoimessa kommenttikentässä, että A-, B- ja C-työkielten määritelmä ei ollut hänelle tuttu (ks. esimerkki 1). Vastaajat on anonymisoitu koodin avulla, eli vastaaja 1 on V1, vastaaja 2 on V2 ja niin edelleen.

(1) Ainakaan itselläni ei ole käsitystä niiden välisestä jaosta – – (V44)

Tietämättömyys työkielten määritelmästä ja eroista on varmasti voinut vaikuttaa myös muiden suomen pois jättäneiden päätökseen, sillä työkieliään on hyvin vaikea jaotella, jos ei tiedä, mihin jaottelu perustuu.

Suomen lisäksi eri työkieliä oli yhteensä 13. Työkielissä on siis jo näinkin pienessä aineistossa valtava kirjo. Englanti on kuitenkin suomen rinnalla selvästi yleisin työkieli, ja kaikista vastaajista (N=47) yhteensä 40 vastaajaa ilmoitti englannin yhdeksi työkielistään. Ruotsin yhdeksi työkielistään ilmoitti yhteensä 23 vastaajaa, ja saksa oli yhteensä 13 vastaajan työkieli. Englanti, ruotsi ja saksa olivat siis yleisimpiä työkieliä vastaajien keskuudessa. Näiden kielten lisäksi vastaajien työkieliä olivat esimerkiksi puola, italia, viro ja unkari. Koska näistä viimeiseksi mainituista yksikään ei kuulu omiin työkieliini, minun on mahdotonta sanoa, vaikuttavatko näiden kielten rakenteet ja piirteet siihen, miten vastaaja on vastannut kyselylomakkeen kysymyksiin tai siihen, miten hän suhtautuu kielen sukupuolineutraaliuteen ylipäätään. Jonkinlaisia päätelmiä on siis mahdollista tehdä, mutta toisaalta ei voida ajatella, että pelkästään kääntäjän työkielet vaikuttaisivat hänen tekemiinsä valintoihin ja hänen mielipiteisiinsä, vaan niihin voivat vaikuttaa myös kääntäjän omat arvot sekä mahdollisesti poliittinen tai uskonnollinen vakaumus.

6.2 Kääntäjien kohtaamat haasteet sukupuolen kääntämisessä

Kyselyn ensimmäisen osion viimeisessä kysymyksessä (kysymys 12, ks. liite 1) vastaajia pyydettiin kertomaan, ovatko he työssään joutuneet pohtimaan sukupuolen kääntämistä tavalla tai toisella. Suurin osa vastaajista kertoi joutuneensa joskus miettimään sukupuolen kääntämistä tai kääntämättä jättämistä työuransa aikana. Tämä korostui erityisesti niiden vastaajien kohdalla, jotka ilmoittivat yhdeksi työkieleksi englannin tai ruotsin. Päinvastainen tilanne on silloin, kun vastaajan työkielissä ei ole kieliopillista sukua eli genusta. Esimerkkeinä genuksettomista kielistä tähän kyselyyn tulivat vastauksiksi viro ja unkari. Toisaalta, kun vastaajan kääntämät tekstityypit ja tekstilajit eivät sisällä sukupuolittunutta kieliainesta, kääntäjä ei välttämättä joudu pohtimaan sukupuolen kääntämistä, ainakaan usein. Tällaisista tekstityypeistä ja

tekstilajeista esimerkkeinä mainittiin lääketieteelliset asiatekstit, patenttitekstit ja tekniikan alan asiatekstit. Englantiin päin kääntävät vastaajat kertoivat käyttävänsä tarvittaessa esimerkiksi yksiköllistä *they*-pronominia ja ruotsiin päin kääntävät *hen*-pronominia (ks. luku 2.2.3), mikäli sukupuoli ei ole käynyt ilmi muilla tavoin. Tämä nähdään esimerkeistä 2 ja 3, joissa V22 ja V19 kertovat, miten he ovat ratkaisseet kohtaamiaan sukupuolen kääntämiseen liittyviä haasteita.

(2) Välillä, mutta ruotsissa pelastus on *hen*-pronomini. (V22)

(3) Kyllä, käytän englannissa säännönmukaisesti *they*-pronominia. (V19)

Nämä vastaukset kertovat siitä, että kääntäjät kohtaavat työssään sukupuolen kääntämiseen liittyviä haasteita, joita he voivat ratkaista eri tavoin. Tyypillisin ratkaisu ainakin tämän vastaajajoukon keskuudessa on käyttää vieraaseen kieleen päin käännettäessä kohdekielen sukupuolineutraaleja rakenteita, kun se vain on mahdollista. Kääntäjät, joilla on ruotsi ja/tai englanti työkielinsä, voivat turvautua edellä mainittuihin pronomineihin, mutta esimerkiksi saksassa tällaista mahdollisuutta ei ole (ks. esimerkki 4).

(4) Saksaan käännettäessä tulee vaikeuksia --. Täytyy tietää, onko kyseessä nainen vai mies. (V46)

Päätely voi olla toisinaan hyvin vaikeaa, sillä suomessa sukupuolen ilmaisematta jättäminen on suhteellisen helppoa, kun taas saksan kaltaisissa genuksellisissä kielissä sukupuoli tulee lähestulkoon aina ilmi jossain kohdassa, tavalla tai toisella. Genuksellisiin kieliin kääntäessään kääntäjän on joko pyrittävä päättämään sukupuoli tai mahdollisesti kysyttävä asiakkaalta. Toisinaan kääntäjän päätelyä helpottaa se, millaista tekstiä hän on kääntämässä. Auktorisoiduissa käänöksissä ja niiden lähdeteksteissä on useimmiten henkilötunnus, josta kääntäjä voi tarvittaessa päätellä henkilön sukupuolen, kuten yksi vastaajista kertoo esimerkissä 5.

(5) -- auktorisoiduissa käänöksissä (suomesta vieraaseen kieleen) sukupuoli on pääteltävissä asianomaisen henkilötunnuksesta. (V4)

Tämä on toisaalta useimmiten aivan totta, mutta kuten luvussa 2.1 todettiin, voi esimerkiksi transsukupuolisella henkilöllä olla väärään binääriseen sukupuoleen viittaava henkilötunnus, jolloin kääntäjä saattaa tahattomasti käyttää henkilöstä esimerkiksi väärä pronomineja tai muita häneen viittaavia, sukupuolittuneita sanoja. Tämän vuoksi huomautettakoon, että pelkkään henkilötunnukseen luottaminen ei ole välttämättä kannattavaa, vaan asiasta voi olla hyvä kysyä varmuuden vuoksi, mikäli esimerkiksi sukupuolen kääntämättä jättäminen ei ole mahdollista.

Samainen vastaaja (V4) kertoo, että italiaksi on lähestulkoon mahdotonta kirjoittaa asiatekstiä niin, ettei henkilön sukupuoli tule ilmi. Silloin vastaaja kertoo pyrkivänsä päättelemään henkilön sukupuolen tämän nimestä. Tämäkin ratkaisu on toisaalta toimiva, sillä nimemme kertovat usein paljon sukupuolestamme, mutta jos jonkun nimi on vaikkapa Myrsky, nimestä ei välttämättä pysty päättelemään hänen sukupuoltaan, jolloin kääntäjä joutuu luultavasti turvautumaan muihin päättelykeinoihin – kuten edellä mainittuun henkilötunnukseen, jos se on tiedossa – tai vastaavasti asiakkaaseensa, jolta hän voi tarvittaessa kysyä apua.

Suomeen päin käännettäessä vastaajat esittävät monia eri ratkaisukeinoja, mikäli sukupuolen kääntäminen on haasteellista. Suomen sukupuolineutraali *hän*-pronomini aiheuttaa toisinaan sen, että sukupuoli on ujutettava mukaan jollakin muulla keinolla. Eri ratkaisukeinoja ovat esimerkiksi seuraavat vastaajien kertomat keinot:

- (6) – – usein tulee käytettyä sitten hahmojen nimiä tai sanoja mies, nainen, tyttö, poika, jne. (V3)
- (7) Ongelmia on enemmän toisinpäin, kun sukupuoli ilmenee lauseessa, jossa suomeksi sitä ei aina saa esille luontevasti. Tällöin pitää pohtia, onko se kontekstissa niin tärkeä ominaisuus, että se pitää kirjoittaa auki. (V34)
- (8) Suomeen kääntäessä joutuu joskus kiinnittämään erityishuomiota pronomien ja viittaussuhteiden selkeyteen, kun henkilöiden sukupuolta ei erotella pronominein. (V38)

Hän on siis toisaalta loistava mutta toisaalta hyvin vaikeakin pronomini. Esimerkissä 6 vastaaja kertoo käyttävänsä hahmojen nimiä tai sanoja, kuten *mies* tai *tyttö*. Toisaalta, mikäli hän kääntäisi asiatekstiä, tällaisten ilmaisujen käyttäminen voisi olla hyvin epäluontevaa. Luontevuus ja sen merkitys korostuvat myös esimerkissä 7, jossa pohditaan myös sitä, tarvitseeko sukupuolta kirjoittaa mitenkään auki. Tässä tulee esille luontevuus, joka vaikuttaa olevan tärkeää kääntäjille. Tekstin on sovittava kohdekielen ja kohdekulttuurin kontekstiin ja oltava luonnollinen osa niitä. Tämä on yhteneväinen ajatus Chestermanin ja Wagnerin (2014) hyväksyttävyyden normin (ks. luku 3.1) kanssa.

Hän-pronominin ongelmallisuus ja sen mukanaan tuomat haasteet korostuvat myös esimerkissä 8. Kuten vastaaja kertoo, kääntäjän on oltava toisinaan hyvinkin tarkkana siinä, että viittaussuhteet ovat selkeitä ja toimivia. Mikäli käännöksessä toistuvat vain *hän*-pronominin eri taivutusmuodot, lukijan voi olla hyvin vaikea ymmärtää, kenestä on kulloinkin kyse. Tällöin voi olla hyvä turvautua esimerkissä 6 mainittuihin ratkaisukeinoihin: toisinaan *hän*-pronominin voi korvata esimerkiksi henkilöihahmon nimellä, mikäli se tekstityyppiin ja tekstin tyyliin sopii. Kaunokirjallisiin teksteihin sekä audiovisuaalisiin käännöksiin, eli esimerkiksi jonkin televisio-ohjelman tekstityksiin tällainen menettely sopii, mutta kuten todettu, nimen

käyttäminen voi olla tekstityypistä riippuen lähestulkoon mahdotonta. Tällöin *hän*-pronominin eri taivutusmuotoja voi joutua toistamaan useita kertoja.

6.3 Esimies, esihenkilö vai lähijohtaja?

Tämän kyselytutkimuksen ehdottomasti antoisimpia tutkimustuloksia olivat kyselylomakkeen (ks. liite 1) toiseen osioon tulleet vastaukset. Vastaajia pyydettiin valitsemaan esimerkkihenkilöille heidän mielestään sopivin ammattinimike. Lisäksi vastaajia pyydettiin perustelemaan vastauksensa ja kertomaan, vaikuttiko esimerkkihenkilön nimi ja siten myös esimerkkihenkilön oletettu sukupuoli siihen, minkä vaihtoehdon vastaaja valitsi. Vaihtoehdot *esimies*, *esihenkilö* ja *lähijohtaja* valitsin Duunitorin (2019) sukupuolineutraalien ammattinimikkeiden listauksesta.

Erityisesti *esimiestä*, *esihenkilöä* ja *lähijohtajaa* koskevissa kysymyksissä korostui luontevuuden (ks. luku 3.1 sekä Chesterman & Wagner 2014) merkitys. Toisaalta myös nimikkeen vakiintuneisuus oli vastauksissa merkittävässä roolissa. Kuten esimerkiksi 9 nähdään, V4 kertoo, että hänen valintoihinsa vaikutti eniten nimikkeiden vakiintuneisuus.

- (9) Ei, koska esimies on vakiintunut, kun taas esihenkilö on teennäinen ja oikeastaan vain korostaa sukupuolieroja. Lähijohtaja on outo. (V4)

Vastaaja perustelee siis valintansa sanan *esimies* vakiintuneisuudella ja sillä, että sana *esihenkilö* ei ole hänen mielestään luonteva. *Henkilö* voi olla päätteenä toki monelle jollain tapaa vieras, eikä sitä välttämättä koeta luontevaksi tavaksi tehdä juuri ammattinimikkeistä sukupuolineutraaleja. Näin kertoo myös vastaaja 22 esimerkissä 10:

- (10) – – esimies on vakiintunut, esihenkilö teennäinen. (V22)

Tällainen kriittinen suhtautuminen voi johtua siitä, että *henkilö*-päätettä käytetään toisinaan liioitellen, ja sillä korvataan kaikki *mies*-, *nainen*-, *tyttö*- ja *poika*-päätteet, minkä vuoksi *henkilö* on menettänyt päätteenä tietynlaista uskottavuutta (ks. luvut 2.3 & 4.2). Voi siis olla, että *esihenkilöä* vastustavien vastaajien mielipiteeseen on vaikuttanut tämä *henkilön* liiallisuuksiin menevä käyttö, mutta vastustukselle voi toki olla myös muita syitä.

Vastaajista löytyi kuitenkin myös niitä, jotka suosivat *esihenkilön* käyttöä. *Esihenkilön* puolesta puhuvat vastauksissa käytön yleisyys ja sanan tutuus. Kuten arvata saattaa, käytön yleistyessä sana vakiinnuttaa paikkansa kielessämme, jolloin sana tulee tutummaksi laajemmalle yleisölle. Tämä taas johtaa siihen, että sanaa aletaan käyttää yhä useammin, ja näin syntyy eräänlainen kehä, jossa käyttö vaikuttaa sanan yleisyyteen ja sanan yleisyys vastaavasti sanan käyttöön. Tämä käy ilmi myös kyselyyn tulleista vastauksista, kuten esimerkeistä 11 ja 12 nähdään.

(11) Esihenkilö on ollut käytössä jo jonkin verran organisaatioissa, jossa [sic] olen vaikuttanut, joten se on mukavan neutraali ja samalla tuttu nimike. (V8)

(12) – meillä on töissä käytössä esihenkilö-nimitys. (V29)

Kuten näistä esimerkeistä nähdään, vastaajien mielipiteisiin ja vastauksiin on vaikuttanut se, miten tuttu esimerkiksi juuri sana *esihenkilö* heille on sekä se, millaisissa yhteyksissä sitä on aiemmin käytetty tai siihen on aiemmin törmännyt. Näin ollen voidaan todeta, että *esihenkilöä* suosivat vastaajat ovat tottuneet sanan käyttöön ja omaksuneet sen sanavarastoonsa, jolloin he kokevat *esihenkilön* käytön luontevaksi ja sujuvaksi.

Osa vastaajista kertoi käyttävänsä mieluummin vaihtoehtona ollutta *lähijohtaja*-sanaa. Valintaa perusteltiin juuri *esihenkilön* teennäisyydellä ja jäykkyydellä. Jotkin *lähijohtajan* valinneet vastaajat kuitenkin kertoivat haluavansa valita sukupuolineutraalin vaihtoehdon mahdollisuuksien mukaan, kuten esimerkit 13 ja 14 osoittavat.

(13) "Esimies" kuulostaisi edelleen korvaani luontevimmalta, mutta haluan käyttää mieluummin "lähijohtajaa" ja totutella siihen, jotta se pian kuulostaisi minun(kin) korvassani luontevimmalta. (V24)

(14) Tykkään "lähijohtaja" -termistä, koska se kuulostaa vähemmän kömpelöltä ja keinotekoiselta kuin "esihenkilö", ja voisi vakiintua luontevammin käyttöön. (V40)

Esimerkkien 13 ja 14 vastaajat kertovat näin haluavansa käyttää sukupuolineutraaleja ammattinimikkeitä, mutta vaihtoehdot tuntuvat heille paikoitellen edelleen kömpelöiltä ja epäluontevilta. Nämä vastaukset kuitenkin osoittavat, että kääntäjät kiinnittävät huomiota tällaisiin asioihin. Lisäksi yllä olevat esimerkit kertovat siitä, että kääntäjällä on mahdollisuus vaikuttaa paitsi muihin ihmisiin myös itseensä. Erityisesti vastaajan 24 (esimerkki 13) vastaus on erinomainen esimerkki tästä: vastaaja kertoo, että *esimies* on hänelle edelleen luontevin vaihtoehto, mutta hän haluaa tietoisesti pyrkiä muuttamaan omia tottumuksiaan ja siksi opettelee käyttämään ammattinimikkeen sukupuolineutraalia vastinetta.

Nämä *esihenkilöön* ja *lähijohtajaan* sekä toisaalta *esimieheen* liittyvät perustelut ovat myös esimerkkejä siitä, kuinka hyväksyttävyyden normi (ks. luku 3.1 sekä Chesterman & Wagner 2014) ohjaa kääntäjien toimintaa. Mikäli sana on kääntäjälle tuttu – ja mahdollisesti myös laajemmassa kontekstissa hyväksytty – hänen on helpompi käyttää jotakin uutta sanaa syrjäytymässä olevan sanan tilalla. Näin kääntäjä voi omalta osaltaan myös tehdä esimerkiksi juuri uudesta ammattinimikkeestä hyväksyttävämpää myös kohdetekstin lukijoille, jolloin sanan hyväksyttävyyden laajenee. Kääntäjien vastuu onkin tässä asiassa suuri, sillä merkittävä osa päivittäin lukemistamme teksteistä on käännöksiä. Mikäli törmäämme lukemissamme teksteissä sellaisiin sanoihin kuin *esihenkilö* tai *lähijohtaja*, ne alkavat kuulostaa korvaamme päivä päivältä tutummilta.

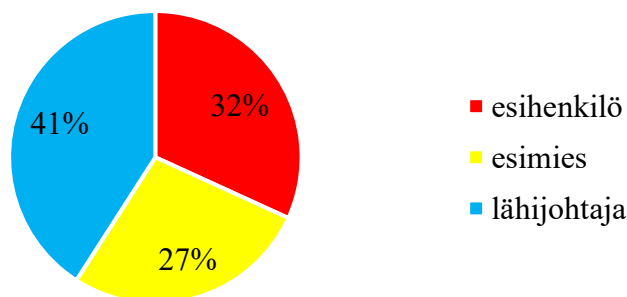
Esimestä, esihenkilöä ja lähijohtajaa käsittelevissä kysymyksissä (19–24, ks. liite 1) kaikista vastaajista (N=47) vain kolme oli valinnut esimerkkihenkilöille eri ammattinimikkeet. Heidän päätökseensä vaikuttivat esimerkkihenkilöiden nimet ja siten myös oletetut sukupuolet. Heidän vastauksistaan mainittakoon alla olevat perustelut ja esimerkit:

(15) Tässä valitsen lähijohtajan ennen esihenkilöä. Esimieheksi en kovin helposti kutsuisi ihmistä, jonka nimi on Minna. (V21)

(16) Mikä ettei miestä voisi sanoa esimieheksi, joka on kuitenkin näistä tutuin ja vakiintunein termi. Yhtä hyvin voisin kyllä sanoa esihenkilö –. (V3)

Kuten näistä esimerkeistä nähdään, vastaajat ovat pohtineet omia valintojaan, ja pohdinnan päätteeksi he ovat valinneet eri vaihtoehtoja nimien ja niiden pohjalta oletettujen sukupuolten perusteella. Tämä kertoo siitä, että olemme jonkinlaisessa murroksessa sukupuolineutraalien ammattinimikkeiden ja muutenkin sukupuolineutraalimman kielenkäytön suhteen. Erityisesti esimerkki 16 kertoo tästä, sillä vastaaja on itsekin sitä mieltä, että voisi aivan hyvin käyttää *esimiehen* sijasta sukupuolineutraalia vaihtoehtoa myös miessukupuolta edustavan esimerkkihenkilön kohdalla. Näin ollen voidaan olettaa, että kääntäjät joutuvat ainakin uuden sanan käytön yleistymisen alkuvaiheilla pohtimaan tekemiään valintoja sekä valintoihin vaikuttavia ennako-oletuksia tai muita tekijöitä. Loput vastaajista eli 44 vastaajaa oli valinnut jokaiselle esimerkkihenkilölle saman ammattinimikkeen esimerkkihenkilön nimestä ja oletetusta sukupuolesta riippumatta, ja vastausvaihtoehtojen jakauma esitellään kuviossa 3.

Esimes, esihenkilö vai lähijohtaja?

Kuvio 3. Saman vaihtoehdon kysymyksiin 19, 21 ja 23 vastanneiden vastausten jakautuminen.

Kuten kuvioista 3 nähdään, *lähijohtaja* oli kysymysten 19, 21 ja 23 suosituin vastausvaihtoehto, ja *esihenkilö* oli toiseksi suosituin. Saman vaihtoehdon valinneista vastaajista (N=44) 12 valitsi käyttää johdonmukaisesti ammattinimikettä *esimes*. Näin vastanneet perustelivat valintaansa esimerkiksi luontevuudella ja termin vakiintuneisuudella, kuten esimerkeistä 17 ja 18 nähdään.

(17) Asetan vakiintuneen, siksi luontevan kuulaisen, ammattinimikkeen oikeaoppisten edelle. (V45)

(18) Minusta esimiehelle ei ole vakiintunut mitään hyvää vastinetta. (V47)

Esimerkissä 17 vastaaja kertoo, että hänen mielestään termin vakiintuneisuus menee oikeaoppisuuden edelle. Oletettavasti oikeaoppisuudella vastaaja viittaa tässä tapauksessa juuri inklusiivisuuteen (ks. Kielitoimiston sanakirja 2020c sekä tämän tutkielman luku 2.2), vaikka toki tätäkään ei varmaksi voi sanoa. Vastaajan 45 mielestä on siis tärkeämpää, että sana kuulostaa luontevalta kuin että sana on mahdollisimman neutraali. Luontevuus (ks. luku 3.1) on siis selvästi erittäin tärkeä ominaisuus ammattinimikkeissä ja kielenkäytössä muutenkin, sillä luontevuudella perusteltiin myös *lähijohtajan* ja *esihenkilön* valitsemista. Tämä toisaalta tuo esille sen, että toiselle luonteva sana voi olla toiselle kankea ja epäluonteva. Onnistuneen käännöksen tulee olla luonteva osa kohdekielistä kirjallisuutta, ja kielen on oltava hyväksyttävää, eli sen on noudatettava kielen konventioita. Tämä kuitenkin nostaa esiin jälleen kysymyksen: milloin jostakin sanasta tai esimerkiksi ammattinimikkeestä tulee hyväksytty ja luonteva osa kohdekieltä ja -kulttuuria? Voi myös olla, että *esihenkilö* on niin monelle vieras ja epäluonteva – jopa teennäinenkin – että se ei koskaan tule vakiinnuttamaan asemaansa kielessämme kunnolla. Voi olla, että sen tilalla täytyisi käyttää esimerkiksi *lähijohtajaa* tai mahdollisesti luoda kokonaan uusi sana, joka sitten ajan myötä sulautuisi luontevaksi ja hyväksyttäväksi osaksi käyttämäämme kieltä.

6.4 Palomies, palopelastaja vai pelastaja?

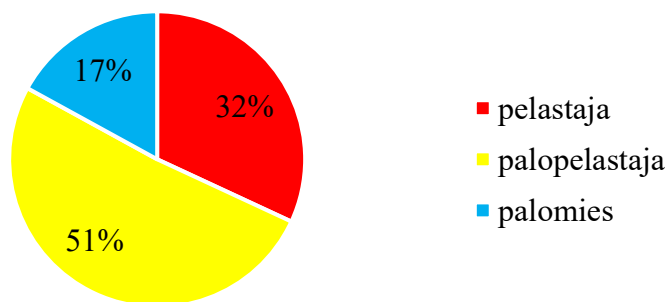
Mielenkiintoista on se, että vaikka jokin sukupuolineutraali ammattinimike olisi jo vakiintunut tai virallinenkin, sen sijaan käytetään silti sukupuolittunutta vaihtoehtoa. Tämä käy ilmi kyselyn kysymyksiin 13–18 (ks. liite 1) annetuista vastauksista ja perusteluista koskien ammattinimikkeitä *palomies*, *palopelastaja* ja *pelastaja*. Näiden ammattinimikkeiden vaihtoehdot on niin ikään valittu Duunitorin (2019) sukupuolineutraaleiden ammattinimikkeiden listauksesta.

Pelastuslaitoksen (2021) verkkosivuilla kerrotaan pelastajantutkinnosta sekä tutkinnon myötä saatavasta tutkintonimikkeestä *pelastaja*, mutta myös *palomiehestä*, jonka Pelastuslaitos kertoo olevan ammattinimike. Täten voi olettaa, että molemmat nimikkeet ovat vakiintuneita, mutta niiden käyttöyhteydet ja käyttöyhteyksien eroavaisuudet ovat hieman epäselviä. *Palopelastajaa* ei vastaavasti Pelastuslaitoksen verkkosivuilla käytetä, vaikka joku vastaajistakin nosti esille sen, että *pelastajalla* voidaan periaatteessa viitata myös esimerkiksi *pintapelastajaan*, joka on kuitenkin tehtäväkuvaukseltaan hyvin erilainen kuin se, mihin *palomies*-ammattinimikkeellä

viitataan. Siimeksen (2020) Facebook-julkaisun alle tulleissa kommenteissa kuitenkin perusteltiin, että pelustuslaitoksella työskentelevien työ sisältää paljon muutakin kuin tulipalojen sammuttamista, mikä taas puhuisi sen puolesta, että *pelastaja* olisi täysin käypä ammattinimike. Toisaalta *pelastajasta* voi tulla joillekin mieleen myös uskonnollinen konteksti. Tällainen epäselvyys ei ole hyväksi siksi, että se vaikeuttaa nimikkeiden ymmärrettävyyttä ja toisaalta myös heikentää niiden läpinäkyvyyttä (ks. Vehmas-Lehto 2010, 363). Läpinäkyvät ammattinimikkeet kertovat lukijalleen siitä, mitä ammatti pitää sisällään. *Pelastajien* tai *palopelastajien* keskuudessa tulisikin ehkä tehdä jonkinlainen selvitys siitä, mitä työ todella pitää sisällään ja millainen nimike ammatilla tulisi olla. Näin voitaisiin myös auttaa ammattinimikkeen vakiinnuttamisessa.

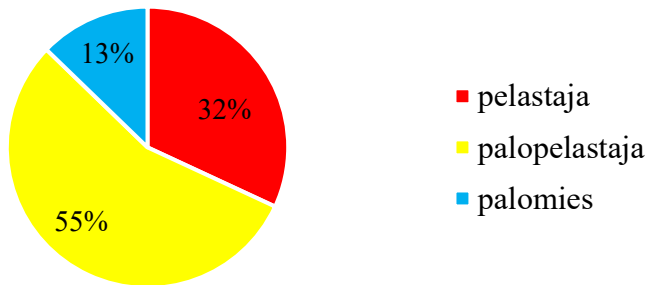
Tämä nimikkeiden epäselvyys näkyy myös kyselyyn tulleissa vastauksissa. Hajontaa oli sekä ammattinimikkeessä yleisesti että esimerkkihenkilöiden nimen ja siten myös oletetun sukupuolen osalta. Esimerkkihenkilöiden nimi ja oletettu sukupuoli vaikuttivat vastaajien tekemiin valintoihin myös *esimiestä*, *esihenkilöä* ja *lähijohtajaa* käsittelevissä kysymyksissä, joskin molemmissa tapauksissa eri vaihtoehdon valitseminen sukupuolen mukaan on harvinaisempaa kuin saman vastausvaihtoehdon valitseminen jokaisessa kohdassa. Kuvioissa 4, 5 ja 6 on eritelty, miten vastaukset ovat jokaisen esimerkkihenkilön kohdalla jakautuneet.

Onko Petri palomies, palopelastaja vai pelastaja?

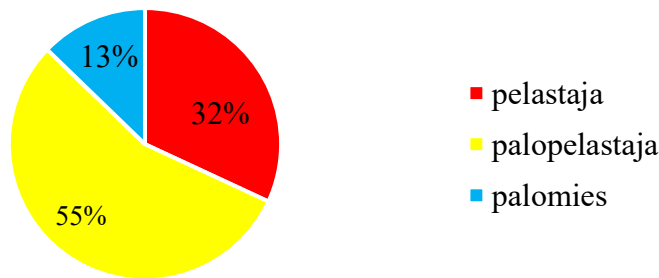
Kuvio 4. Esimerkkihenkilö Petri ja vastausvaihtoehtojen jakautuminen.

Onko Katri palomies, palopelastaja vai pelastaja?

Kuvio 5. Esimerkkihenkilö Katri ja vastausvaihtoehtojen jakautuminen.

Onko Tuisku palomies, palopelastaja vai pelastaja?

Kuvio 6. Esimerkkihenkilö Tuisku ja vastausvaihtoehtojen jakautuminen.

Kuten kuvioista 4–6 nähdään, *palopelastaja* on näistä ammattinimikkeistä ehdottomasti suosituin. Kahdeksan vastaajaa nimitti esimerkkihenkilö Petriä *palomieheksi*, mutta esimerkkihenkilöiden Katri ja Tuisku kohdalla *palomiehen* valitsi vain 6 vastaajaa. Lisäksi Katria ja Tuiskua nimitettiin mieluummin *palopelastajaksi* kuin *pelastajaksi*. Näin ollen kaikista vastaajista (N=47) vain kaksi valitsi eri vaihtoehdot erinimisille ja eri sukupuolia edustaville henkilöille, kun taas loput vastaajista eli 45 vastaajaa valitsi jokaiselle saman ammattinimikkeen.

Perusteluiksi eri vastausvaihtoehtojen valitsemiselle kerrottiin ammattinimikkeen tuttuus, esimerkkihenkilön oletettu sukupuoli sekä tietysti luontevuus, kuten esimerkeistä 19, 20 ja 21 nähdään. Lisäksi esimerkissä 21 korostuu korrektius, jolla uskon vastaajan viittaavan inklusiivisuuteen (ks. Kielitoimiston sanakirja 2020c sekä tämän tutkielman luku 2.2) sekä toisaalta siihen, mitä edellä puhuttiin pelastuslaitoksella työskentelevien työnkuvasta.

(19) Petri on mies, joten mikä ettei hänestä voisi käyttää sanaa mies, joka on kuitenkin nimikkeistä tutuin. (V3)

(20) Katri on nainen, joten on luontevampaa olla sanomatta häntä mieheksi. (V3)

(21) Palopelastaja on ns. korrekki nimike. (V16)

Kuten näistä esimerkeistä nähdään, korostuvat jälleen kerran nimikkeen luontevuus ja ammattinimikkeen sopivuus kontekstiin vastaajien perusteluissa. Lisäksi erityisesti esimerkit 19 ja 20 kertovat siitä, että vastaajan mielestä *mies*-päätteiset ammattinimikkeet eivät sovi minkä tahansa sukupuolen edustajalle, sillä hän on valinnut vain oletetusti miessukupuolta edustavalle esimerkkihenkilö Petrille ammattinimikkeen *palomies*. Tämä puhuu sen puolesta, että sukupuolittuneiden ammattinimikkeiden käyttö ei ole ongelmatonta, vaan esimerkiksi juuri *mies*-päätteiset ammattinimikkeet yhdistetään helpommin vain miessukupuolen edustajiin, mikä on tullut esiin myös Engelbergin (1993) tutkimuksessa. Esimerkki 21 vastaavasti kertoo siitä, että vastaaja on kokenut nimikkeen korrektiuden tärkeäksi. Voidaan siis olettaa, että V16 haluaa käyttää sellaista kieltä tai ainakin sellaisia ammattinimikkeitä, jotka ottavat huomioon mahdollisimman monet.

Jotkut vastaajista toivat näiden ammattinimikkeiden kohdalla esiin myös sen, että heidän ensimmäinen ajatuksensa oli valita miesoletetun esimerkkihenkilö Petrin kohdalla ammattinimike *palomies*, kuten esimerkistä 22 nähdään. Vastaaja 17 on kuitenkin lopulta valinnut vaihtoehdon *pelastaja* jokaiselle esimerkkihenkilölle. Hänen perustelunsa lopulliselle valinnalle löytyvät esimerkistä 23.

(22) – – Tavallaan parhaalta kuulostaisi "Petri työskentelee palomiehenä", koska a) vaikka en todellakaan haluaisi olettaa kenenkään sukupuolta, Petri on tässä tapauksessa oletettavasti mies ihan jo tilastollisista syistä, sillä muita kuin miespuolisia (palo)pelastajia on Suomessa vain kourallinen, ja b) *palomies* on vanha, vakiintunut termi. (V17)

(23) – – mielestäni on hyvä pyrkiä juurruttamaan sukupuolineutraaleja ammattinimikkeitä – –. Tähän vaikuttaa varmasti osaltaan se, että olen paljon tekemisissä sukupuolivähemmistöihin kuuluvien kanssa, mutta ennen kaikkea se, että mielestäni on ylipäättään hyvä, että ammattinimikkeitä uudistetaan niin, että yhä useampi voi samastua niihin. (V17)

Vastaaja 17 on perustellut valintansa siis sekä oman, henkilökohtaisen motiivinsa avulla että sillä, että hän toivoo mahdollisimman monen voivan kokea ammattinimikkeet omakseen. Toisaalta vastaajan oma, henkilökohtainen motiivi ja tietynlainen yhteys aihepiiriin vaikuttanevat hänen muihin perusteluihinsa, eikä näitä kahta perustetta voida siksi erottaa toisistaan ja nähdä kokonaan toisistaan riippumattomina perusteina. Esimerkit 22 ja 23 tukevat siis myös Hekanahon (2020) tutkimuksen tuloksia siitä, että esimerkiksi sukupuolivähemmistöön kuuluvat läheiset voivat vaikuttaa siihen, millaisia ilmaisuja muista ihmisistä käytetään ja millaisia arvoja käytetyllä kielellä halutaan välittää ja ylläpitää. Näin

ollen voidaan todeta, että kääntäjän omat arvot vaikuttavat siihen, millaisia ammattinimikkeitä kääntäjä esimerkiksi haluaa käyttää. Täten kääntäjän käsitys sukupuolen systeemistä vaikuttaa siihen, miten hän tulkitsee olemassa olevia systeemejä ja millaiseksi osaksi olemassa olevia systeemejä hän käännöksensä muotoilee (polysysteemiteoria, ks. luku 3.1). Esimerkit 22 ja 23 kertovat myös, että vastaaja on ollut ainakin jossain mielessä tietoinen omasta ideologisesta ja kulttuurisesta kontekstistaan, minkä tärkeyttä esimerkiksi Querol Pérez (2018) on korostanut.

6.5 Kieli- ja kulttuuririippuvaiset nimet *Andrea* ja *Nikita* sekä ammattinimikeparit *putkimies-putkiasentaja* ja *talonmies-kiinteistöhuoltaja*

Kyselyn kolmannessa osiossa tarkasteltiin kieli- ja kulttuuririippuvaisia nimiä *Andrea* ja *Nikita*, joita voidaan antaa kielestä ja kulttuurista riippuen sekä miehille että naisille (ks. lisää alaluvusta 5.2) sekä sitä, miten nimet vaikuttivat vastausten jakautumiseen. Tämän lisäksi selvitettiin, esiintyykö ammattinimikepareissa *putkimies* ja *putkiasentaja* sekä *talonmies* ja *kiinteistöhuoltaja* samanlaista hajontaa kuin luvuissa 6.2 ja 6.3 käsitellyissä ammattinimikkeissä. Ammattinimikeparit *putkimies-putkiasentaja* ja *talonmies-kiinteistöhuoltaja* poimittiin Duunitorin (2019) sukupuolineutraaleiden ammattinimikkeiden listasta.

Kyselyn vastauksista käy ilmi, että ammattinimikeparissa *putkimies* ja *putkiasentaja* ei tapahdu samanlaista hajontaa kuin edellä olevissa luvuissa esitettyjen ammattinimikkeiden kohdalla. Kaikista vastaajista (N=47) vain yksi valitsi *putkimiehen*, kun taas kaikki muut valitsivat *putkiasentajan*. Lisäksi *putkimiehen* valinnut vastaaja perusteli vastauksensa sillä, ettei *putkiasentaja* ollut hänelle tuttu nimike, mutta totesi voitavansa totutella siihen. *Putkiasentajan* valinneista 46 vastaajasta kuusi vastaajaa kertoi *Andrea*-nimisen esimerkkihenkilön oletetun sukupuolen tai sen olettamisen mahdottomuuden vaikuttaneen heidän valintaansa, kuten esimerkeistä 24 ja 25 nähdään.

(24) Tässä on *Andrean* oman sukupuoli-identiteetin lisäksi se puoli, että *Andrea* voi kieli- ja kulttuurialueesta riippuen olla joko "miehen" tai "naisen" nimi (esim. Unkarissa nainen, Italiassa mies) (V17)

(25) *Putkiasentaja* on tässä siksikin parempi vaihtoehto, että jos emme tiedä *Andrean* sukupuolta, niin emme sitten ainakaan luo lukijalle vahingossa mielikuvaa *Andrean* sukupuolesta. (V5)

Kuten yllä olevista esimerkeistä nähdään, ovat nämä vastaajat huomioineet sekä *Andrean* oman sukupuoli-identiteetin että kieli- ja kulttuurisidonnaiset erot. Esimerkin 24 vastaajalla 17 on toisena B-työkielensä unkariksi, minkä avulla hänen oli mahdollista tiedostaa se, että *Andrea* voi olla kenen tahansa nimi kieli- ja kulttuurialueesta riippuen. Vastaaja 5 esimerkissä 25 taas

korostaa sitä, ettei lukijalle tulisi luoda vahingossa mielikuvaa esimerkkihenkilö Andrean sukupuolesta. Tällöin mielikuvien luominen jää enemmän lukijan itsensä vastuulle. Esimerkki 25 puhuu siis omalta osaltaan jälleen sen puolesta, että *mies*-päätteiset, sukupuolittuneet ammattinimikkeet eivät välttämättä ole täysin neutraaleja, vaikka niiden joskus voidaan ajatella voivan viitata keneen tahansa sukupuolesta riippumatta.

Kieli- ja kulttuurisidonnaisia eroja enemmän valintojen perusteluissa korostuivat *putkimies-putkiasentaja*-ammattinimikeparin kohdalla aiemmin käsitellyistä ammattinimikkeistä poiketen puhekielisyys ja toisaalta myös vanhanaikaisuuden ja nykyaikaisuuden kontrasti.

(26) – – putkimies kuulostaa puhekieliseltä. (V22)

(27) Putkiasentaja kuulostaa hyvältä, putkimies vanhanaikaiselta. (V31)

(28) – – putkimies on vanhentunut nimike. (V35)

(29) – – "putkiasentaja" kuulostaa jostain syystä ammattinimikkeeltä, "putkimies" puhekieliseltä (V44)

Kuten esimerkeistä 26–29 nähdään, oli moni vastaajista perustellut valintansa sillä, että *putkimies* koetaan puhekielisenä ja jopa vanhentuneena tai vanhanaikaisena ammattinimikkeenä. Tämä on sikäli mielenkiintoista, että *palomiehen* tai *esimiehen* ei nähdä olevan vanhentuneita nimikkeitä läheskään niin usein. Minulla ei ole tietoa siitä, kuinka kauan *putkiasentajan* yleistymisestä on kulunut, mutta se tuntuu olevan ainakin tämän tutkielman valossa hyvin vakiintunut ammattinimike, eikä vaihtelua ole läheskään yhtä paljon kuin juuri *palomiehen* ja *esimiehen* kohdalla. Epäilen, että puhekielisyys ja sen myötä kärsivä luontevuus ovat voineet johtaa siihen, että *putkimiehen* sijaan on alettu käyttää nimikettä *putkiasentaja*, ainakin kirjoitetun kielen maailmassa. Puhutussa kielessä *putkimiehiä* tai ”*putkareita*” vilisee varmasti edelleen, mutta keskityn pohdinnassani ensisijaisesti kirjoitettuun kieleen.

Ammattinimikeparissa *talonmies-kiinteistöhuoltaja* nähdään sama ilmiö kuin *putkimies-putkiasentaja*-parissa. Kaikista vastaajista (N=47) yhteensä neljä vastaajaa valitsi ammattinimikkeistä *talonmiehen*, kun taas loput vastaajista eli 43 vastaajaa valitsi *kiinteistöhuoltajan*. Tätä ammattinimikeparia koskevissa perusteluissa korostui toisen termin vanhanaikaisuus ja toisaalta jopa nostalgisuus. Osa vastaajista koki myös, että *talonmies* on nimikkeenä arkikielinen.

(30) Talonmies kuulostaa hieman arkikieliseltä termiltä – – (V1)

(31) Pyrin käyttämään ajanmukaisia ammattinimikkeitä. Talkkarista puhutaan vain menneisyyteen liittyvässä muistokuvastossa. (V12)

(32) Talonmies kuulostaa vanhanaikaiselta ja nostalgiselta. Kiinteistöhuoltaja kuvaa ammattia.
(V31)

Esimerkeissä 30–32 vastaajat kertovat, että *talonmies* on heidän mielestään nimikkeenä vanhentunut eikä siksi sovi nykyaikaan. Toisaalta jotkut vastaajista olivat sitä mieltä, että *talonmies* voisi kontekstista riippuen olla sopiva termi. Kontekstin merkitystä ei tulekaan missään nimessä aliarvioida, sillä kääntäjän tehtävänähän on välittää ajatuksia eikä ainoastaan yksittäisiä sanoja tai virkkeitä. Esimerkeissä 33 ja 34 nähdään vastaajien perusteluja sille, miksi *talonmies* voi joskus löytää paikkansa tekstistä.

(33) – – jos kyseessä on vaikkapa Neuvostoliittoon sijoittuva romaani, en uskoisi käyttäväni sanaa kiinteistöhuoltaja. (V17)

(34) Jos teksti sijoittuisi vaikka 1970-luvulle, kiinteistöhuoltaja kuulostaisi erikoiselta, sillä silloin kaikkialla oli nimenomaan talonmies. (V5)

Esimerkeissä 33 ja 34 vastaajat painottavat kontekstin merkitystä sekä sitä, millainen teksti kääntäjällä on käännettävänä. Tekstilajit, tekstityypit ja tekstin tyyli vaikuttavat hyvin paljon kääntäjän työhön, ja siksi kääntäjän voi olla vaikeaa miettiä tällaisen ammattinimikeparin vaihtoehtoja ja niiden väliltä valitsemista näin yksioikoisella tavalla, sillä kontekstin merkitys on kääntäjän työssä hyvin suuri. Konteksti vaikuttaa luonnollisesti myös luontevuuteen: jokin sana on toisessa kontekstissa luontevampi kuin jokin toinen sana.

Ammattinimikeparin *talonmies-kiinteistöhuoltaja* kohdalla nousi esiin tuttuuden ilmiö, joka toistui useaan otteeseen myös muiden tutkittujen ammattinimikkeiden sekä niiden eri vaihtoehtojen kohdalla. Mikäli jokin ammattinimike tai termi ei ole tuttu, on sitä hyvin vaikea käyttää luontevasti erilaisissa yhteyksissä. Tämä huomataan esimerkistä 35.

(35) Talonmies itselle tutumpi sana, en oikein hahmota mitä kiinteistöhuoltajan tehtäviin kuuluisi.
(V28)

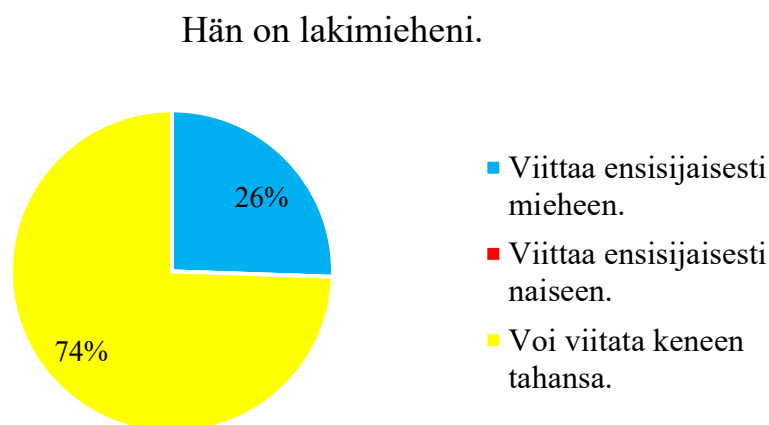
Vastaaja kertoo, ettei oikeastaan edes tiedä, mitä kiinteistöhuoltajan tehtävät sisältävät, minkä vuoksi hän on päätenyt valitsemaan vaihtoehdon *talonmies*. Tällaisessa tilanteessa on täysin ymmärrettävää, ettei ammattinimikkeen *kiinteistöhuoltaja* käyttö tunnu luontevalta. Ammattinimikkeet voivat toisinaan olla melko vaikeasti ymmärrettäviä, ja juuri siksi ammattinimikkeiden pitäisi olla mahdollisimman läpinäkyviä. Läpinäkyvyydellä tarkoitetaan sitä, että termin tai tässä tapauksessa ammattinimikkeen muodosta voi päätellä jotakin ammatin sisällöstä tai ammatinharjoittajan tehtävistä (Vehmas-Lehto 2010, 363). Läpinäkyvyys ja sen tavoittelu voivatkin olla hyviä suuntaviivoja, kun luodaan uusia sukupuolineutraaleja ammattinimikkeitä. Sen lisäksi, että sukupuolineutraalius antaa samastumispintaa mahdollisimman monelle, tarjoaa läpinäkyvä ammattinimike sen kuulijalle edes jonkinlaista tietoa siitä, mitä tehtävä pitää sisällään.

Ammattinimikeparin *talonmies-kiinteistöhuoltaja* kohdalla esimerkkihenkilö Nikitan oletetun sukupuolen yhdeksi vaikuttavaksi tekijäksi valinnalleen kertoi kaikista vastaajista (N=47) yhteensä neljä, eli esimerkkihenkilön oletettu sukupuoli ei vaikuttanut vastaajien valintoihin juuri lainkaan. Kuten edellä todettiin, merkittävämpiä tekijöitä vastaajien tekemille valinnoille olivat tämän ammattinimikeparin kohdalla ammattinimikkeen sopivuus nykyaikaan sekä toisaalta ammattinimikkeen tuttuus, joista jälkimmäinen on osoittautunut tässä tutkielmassa hyvin tärkeäksi ominaisuudeksi vastaajille.

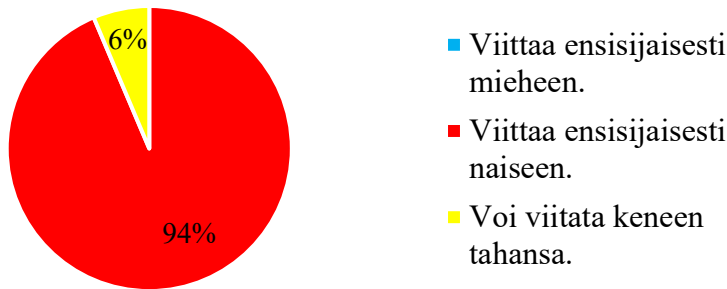
6.6 Ammattinimikkeiden piilosukupuoli ja ensisijainen viittauskohde

Kyselylomakkeen neljännessä osiossa (ks. liite 1) vastaajia pyydettiin valitsemaan mahdollisimman intuitiivisesti, viitataanko annetulla ammattinimikkeellä keneen tahansa, ensisijaisesti mieheen vai ensisijaisesti naiseen. Näiden kysymysten tarkoituksena oli kartoittaa ammattinimikkeiden piilosukupuolta (ks. Engelberg 2018 sekä tämän tutkielman luku 2.2.2) sekä sitä, miten kääntäjät yhdistävät sukupuolittuneita ammattinimikkeitä eri sukupuolten edustajiin eli toisin sanoen sitä, voidaanko näiden vastaajien mielestä sukupuolittuneilla ammattinimikkeillä viitata keneen tahansa. Engelberg (1993) totesi tutkimuksessaan, että sukupuolittuneet ammattinimikkeet yhdistettiin helpommin vain toiseen sukupuoleen kuin niiden sukupuolineutraalit ammattinimikkeet. Engelbergin (1993) tutkimuksen tulokset sekä tätä tutkielmaa varten luotuun kyselyyn tulleet vastaukset tukevat toisiaan. Alla olevista kuvioista 7–10 nähdään, miten vastaukset jakautuivat.

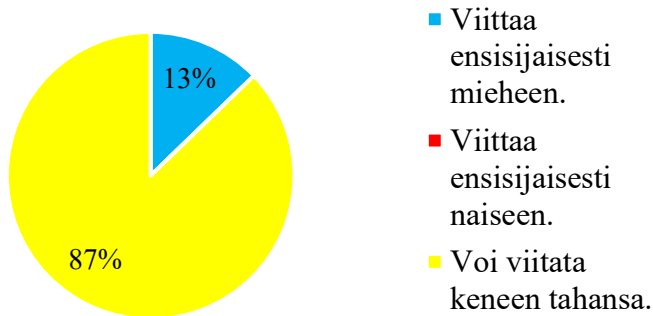
Kuvio 7. Ammattinimike *lakimies* ja sen ensisijainen viittauskohde.

Toi on se tosi kiva lentoemäntä!

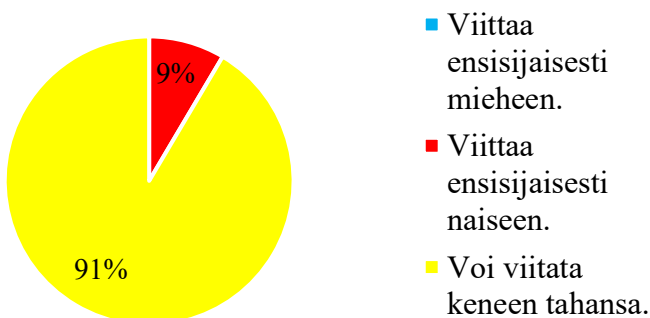
Kuvio 8. Ammattinimike *lentoemäntä* ja sen ensisijainen viittauskohde.

Oletko sinä tämän yrityksen esimies?

Kuvio 9. Ammattinimike *esimies* ja sen ensisijainen viittauskohde.

Ystäväni opiskelee sairaanhoitajaksi.

Kuvio 10. Ammattinimike *sairanhoitaja* ja sen ensisijainen viittauskohde.

Valituista ammattinimikkeistä *sairanhoitajalla* on vahva piilosukupuoli, kun taas ammattinimikkeet *lakimies*, *lentoemäntä* ja *esimies* valitsin niiden sukupuolittuneisuuden vuoksi. Kuten kuvioista 7 nähdään, kukaan vastaajista ei ollut sitä mieltä, että

ammattinimikkeellä *lakimies* viitattaisiin ensisijaisesti naiseen. Sama ilmiö toistuu ammattinimikkeen *esimies* kohdalla, kuten kuvioista 9 voidaan nähdä. Päinvastainen ilmiö tapahtuu kuvioissa 8 ja 10, sillä ammattinimikkeiden *lentoemäntä* ja *sairaanhoitaja* ei koeta viittaavan ensisijaisesti mieheen. *Lentoemännän* kohdalla tämä ei yllätä, sillä miehistä ei puhuta naiseen viittaavilla sanoilla yleisesti ottaen koskaan (Engelberg 2018). Lisäksi nämä tulokset kertovat siitä, että vaikka *mies*-päätteisiä ammattinimikkeitä käytetään myös naisista puhuttaessa, yhdistetään ne silti helposti vain miessukupuoleen.

Kun verrataan kuvioita 7 ja 9, huomataan, että *lakimies* yhdistetään helpommin vain miessukupuoleen kuin *esimies*. Epäilen tämän johtuvan siitä, että *lakimiehelle* on olemassa vakiintuneet sukupuolineutraalit vaihtoehdot, *asianajaja* ja *juristi*, joskin *asianajaja* on lailla suojattu ammattinimike, jota saavat käyttää vain Suomen Asianajajaliiton asianajajatutkinnon suorittaneet juristit (Suomen Asianajajaliitto s.d.). *Esimiehelle* ei vastaavasti ole olemassa yhtä tai useampaa vakiintunutta sukupuolineutraalia vaihtoehtoja, kuten luvussa 6.3 jo todettiin. Siksi voi olla, että *esimieheen* suhtaudutaan neutraalimmin, ja sen nähdään voivan viitata yleisesti keneen tahansa useammin kuin *lakimiehen*.

Huomattakoon myös, että minkään ammattinimikkeen kohdalla ei käynyt niin, että kaikki vastaajat olisivat vastanneet samoin. Tämä oli sikäli yllättävää, että esimerkiksi juuri *lentoemäntä* olettaisi viittaavan kaikkien vastaajien mielestä ensisijaisesti naiseen. Kaikista vastaajista (N=47) kuitenkin kolme oli sitä mieltä, että *lentoemäntä* voi viitata keneen tahansa sukupuolesta riippumatta. Tämä on ristiriidassa sen kanssa, että esimerkiksi juuri *emäntä*-päätteisillä ammattinimikkeillä ei Engelbergin (2018, 87) mukaan viitata koskaan miehiin, vaan miehiä varten kehitettiin oma ammattinimikkeensä, *stuertti*, kun miehiä alettiin kouluttaa matkustamohenkilökunnan jäseniksi. Enemmistö vastaajista oli kuitenkin sitä mieltä, että *lentoemännällä* viitataan ensisijaisesti naiseen. Eräs vastaajista myös kommentoi, että *lentoemäntä* on poikkeavuus näiden valittujen ammattinimikkeiden joukossa, sillä *lentoemännällä* ei viitata miehiin, vaan miehille on oma ammattinimikkeensä. Halusin kuitenkin valita tämän ammattinimikkeen tutkittavaksi, sillä siinä nimenomaan korostuu jo edellä mainittu ilmiö, että miehiin ei koskaan voida viitata naisille ominaisilla sanoilla, vaan miehille luodaan omat, uudet ammattinimikkeet. Toisin päin näin ei tapahdu, vaan naisista käytetään miehiin viittaavia ammattinimikkeitä, kuten *esimies*. Miksi emme siis kritisoi samalla tavalla sitä, että naisista voidaan puhua *lakimiehinä* tai *palomiehinä*?

Myös muiden ammattinimikkeiden kohdalla käy ilmi, että kaikkien vastaajien mielestä ammattinimikkeet viittaavat joko keneen tahansa tai ensisijaisesti jompaankumpaan

sukupuoleen. Minkään ammattinimikkeen kohdalla ei siis ole käynyt niin, että vastaukset olisivat jakautuneet kaikkien eri vaihtoehtojen kesken. Tämä tukee ajatusta siitä, että ammattinimikkeiden sukupuolittuneisuus vaikuttaa käsityksiimme siitä, kuka tekee tai kuka voi tehdä mitään työkseen. Tämä ei tarkoita kuitenkaan sitä, että vastaajat ajattelisivat, etteivät naiset voisi työskennellä esimerkiksi esihenkilöasemassa, vaan vastaukset puhuvat sen puolesta, että kääntäjät eivät koe sukupuolittuneita ammattinimikkeitä niin neutraaleiksi kuin ehkä toisaalta oletetaan.

Ammattinimikkeiden piilosukupuoli näkyy myös vastauksissa. *Sairaanhoitajan* yhdisti ensisijaisesti naiseen kaikkiaan 4 vastaajaa. Näiden vastaajien lisäksi eräs vastaaja kommentoi kyselyn lopussa olleessa avoimessa kommenttikentässä omia mietteitään.

(36) Oli mielenkiintoista huomata, että "Ystäväni opiskelee sairaanhoitajaksi" sai minut intuitiivisesti ajattelemaan naista, vaikka sana ei eksplisiittisesti ole sukupuolittunut ja vaikka pyrin suhtautumaan ennakkoluulottomasti. (V36)

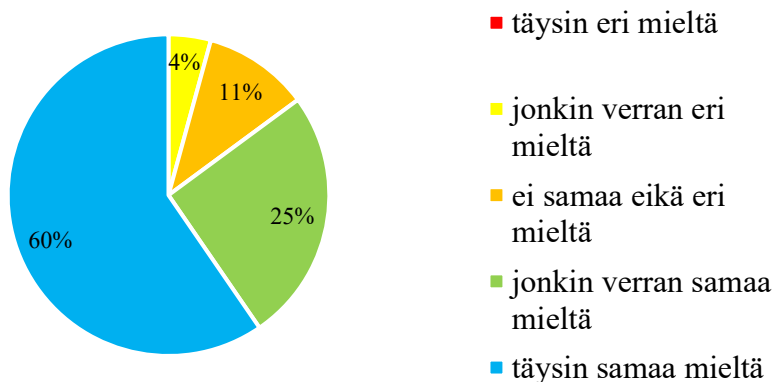
Juuri esimerkin 36 kaltaisten vastausten takia suomen sukupuolittuneita ammattinimikkeitä on tärkeää ja mielenkiintoista tutkia: vaikka pyrkisimme neutraaliuteen ja ennakkoluulottomuuteen, ammattinimikkeet piilosukupuolineen ja sukupuolittuneine päätteineen yhdistetään helposti vain toiseen sukupuoleen. Tämän vuoksi emme voi myöskään perustella *mies*-päätteisten ammattinimikkeiden käyttöä neutraaliudella, sillä tutkimuksen tulokset viittaavat siihen, etteivät ne välttämättä olekaan neutraaleja.

6.7 Kääntäjien yleinen suhtautuminen sukupuolittuneisiin ammattinimikkeisiin

Kyselyn viidennessä osiossa (ks. liite 1) vastaajia pyydettiin arvioimaan erilaisia väittämiä kielen sukupuolineutraaliudesta Likert-asteikon (ks. luku 5.2) mukaisesti. Näin pyrittiin selvittämään, millaisia mielipiteitä kääntäjillä on kielen sukupuolineutraaliudesta sekä sukupuolineutraaliuden tarpeellisuudesta. Huomautettakoon, että tämän tutkielman keskiössä on erityisesti suomen kieli, joka ei ilmaise genusta eli kieliopillista sukua tai luonnollista sukua (ks. luku 2.2.1), ja näin ollen sukupuolineutraalia kieltä on helpompi toteuttaa. Erityisesti kieliopillista sukua eli genusta ilmaisevissa kielissä, kuten saksassa, tilanne on erilainen, sillä kaikki nominit luokitellaan eri sukuihin. Siksi genusta ilmaisevissa kielissä sukupuolineutraaliuden sijaan voitaisiin puhua esimerkiksi sukupuolittuneisuudesta (ks. THL 2021) ja käyttää siksi esimerkiksi *Gendersternchenin* (ks. luku 2.2.3) kaltaisia tapoja ottaa huomioon eri sukupuolten edustajat. Tässä luvussa esitellään kääntäjien näkemyksiä ja keskiarvoja kyselyn eri väittämiä tarkastellen. Valitsin tarkasteltavakseni väittämät 33 ja 34

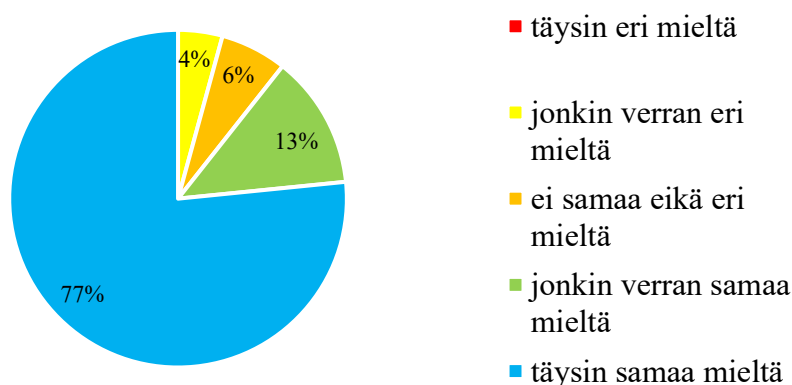
sekä väittämät 36–39. Nämä väittämät valitsin tarkasteltaviksi siksi, että niitä tarkastelemalla voidaan nähdä, ovatko kääntäjien vastaukset väittämiin yhteneväisiä sen kanssa, mitä aiemmin (ks. luvut 6.3, 6.4, 6.5 ja 6.6) on esitetty. Ensimmäisenä tarkastelussa ovat väittämät 33 ja 34, joiden keskiarvot on eritelty kuvioihin 11 ja 12.

33. Mielestäni sukupuolittuneet ammattinimikkeet ovat ajankohtainen yhteiskunnallinen puheenaihe.

Kuvio 11. Vastausten jakautuminen väittämässä 33.

34. Mielestäni on tärkeää, että ammattinimikkeet ovat mahdollisimman sukupuolineutraaleja.

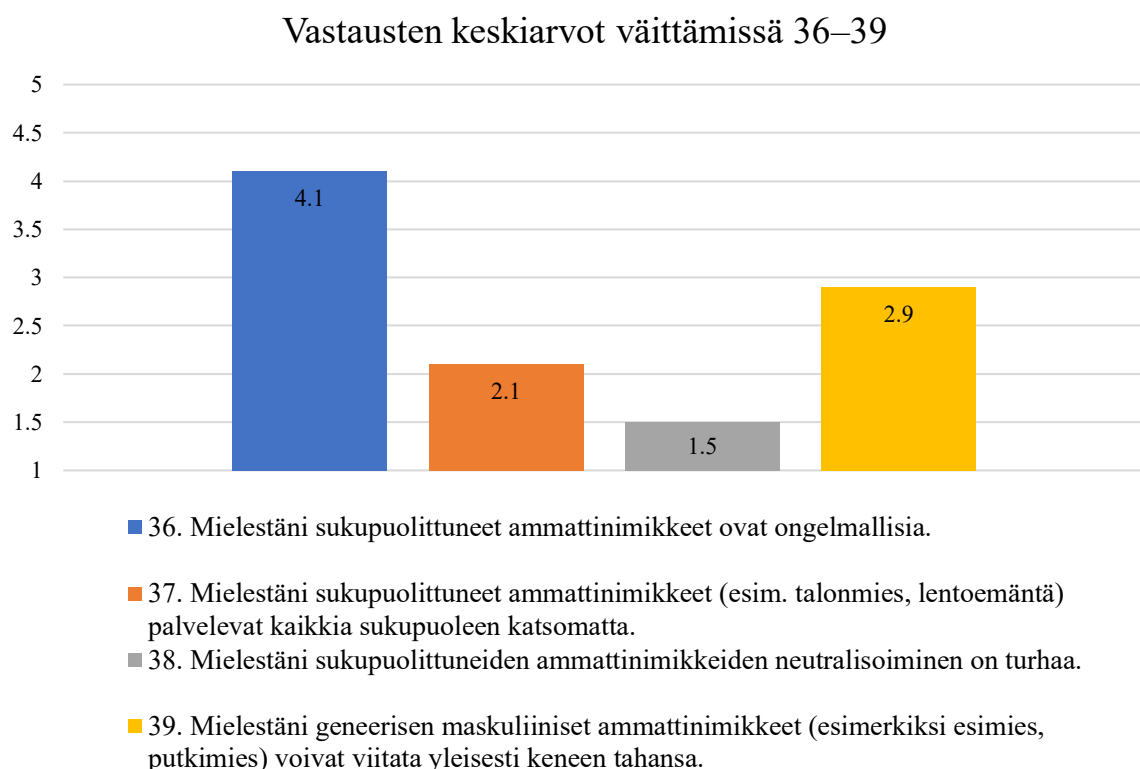

Kuvio 12. Vastausten jakautuminen väittämässä 34.

Kuten kuviosta 11 nähdään, kaikista vastaajista (N=47) yhteensä 85 % (40 vastaajaa) oli joko jonkin verran samaa mieltä tai täysin samaa mieltä siitä, että ammattinimikkeiden sukupuolittuneisuus on ajankohtainen puheenaihe yhteiskunnassamme. Kukaan vastaajista ei ollut väittämän kanssa täysin eri mieltä, ja jonkin verran eri mieltä oli vain kaksi vastaajaa. Viisi

vastaajaa ei ollut samaa eikä eri mieltä. Kuviosta 12 vastaavasti nähdään, että kaikista vastaajista (N=47) yhteensä 90 % (yht. 42 vastaajaa) oli joko jonkin verran samaa mieltä tai täysin samaa mieltä siitä, että ammattinimikkeiden tulisi olla mahdollisimman sukupuolineutraaleja. Kyselyyn vastanneet kääntäjät suhtautuvat siis hyvin positiivisesti sukupuolineutraaleihin ammattinimikkeisiin ja ovat sitä mieltä, että ne ovat ajankohtainen puheenaihe.

Seuraavaksi tarkastellaan väittämien 36–39 keskiarvoja. Väittämien keskiarvot on koottu alla olevaan kuvioon 13. Väittämät 36–39 on kirjoitettu auki kuvaajan alapuolelle. Jokainen erivärinen pylväs edustaa yhtä väittämää. Väittämien arviointiasteikkona käytettiin Likert-asteikkoa 1–5, jossa 1 = täysin eri mieltä, 2 = jonkin verran eri mieltä, 3 = ei samaa eikä eri mieltä, 4 = jonkin verran samaa mieltä ja 5 = täysin samaa mieltä. Mitä korkeampi pylväs on, sitä enemmän samaa mieltä vastaajat keskimäärin olivat väittämän kanssa. Vastaavasti mitä matalampi pylväs on, sitä enemmän eri mieltä vastaajat keskimäärin olivat väittämän kanssa. Pylväiden yläpuolella on lisäksi vastausten numeerinen keskiarvo yhden desimaalin tarkkuudella, jotta pylväiden tarkastelu ja vertailu olisi helpompaa.

Kuvio 13. Vastausten keskiarvot väittämässä 36–39.

Kuten kuviosta 13 nähdään, kyselyyn vastanneet kääntäjät olivat keskimääräisesti jonkin verran samaa mieltä siitä, että sukupuolittuneet ammattinimikkeet ovat ongelmallisia. Nämä tulokset siis tukevat myös aiemmissa luvuissa (ks. luvut 6.3, 6.4 ja 6.5) esitettyjä tuloksia. Suuri osa tutkimukseen osallistuneista kääntäjistä pitää sukupuolittuneita ammattinimikkeitä ongelmallisina, ja suuri osa vastaajista suosi myös kyselyn monivalintakysymyksissä sukupuolineutraaleja ammattinimikkeitä. Kuten väittämän 38 keskiarvosta nähdään, vastaajat olivat keskimääräisesti myös sitä mieltä, ettei ammattinimikkeiden neutralisoiminen olisi turhaa. Vastaajien yleinen suhtautuminen sukupuolittuneisiin ammattinimikkeisiin on siis melko negatiivinen siinä mielessä, että sukupuolittuneet ammattinimikkeet nähdään ongelmallisina, ja vastaajien mielestä niitä olisi hyvä neutralisoida.

Mielenkiintoista on myös se, että kuten kuviosta 13 nähdään, ovat vastaajat olleet enemmän samaa mieltä väittämän 39 kanssa kuin väittämän 37 kanssa. Uskon tämän johtuvan siitä, että väittämässä 37 on mainittu ammattinimike *lentoemäntä*, sillä kuten luvussa 6.5 todettiin, naisiin viittaavia ammattinimikkeitä ei yleisesti ottaen koskaan käytetä miehistä, vaikka kolme vastaajaa oli kylläkin sitä mieltä, että *lentoemäntä* voi viitata keneen tahansa. Silti uskon, että tämä naiseen viittaava ammattinimike on vaikuttanut vastausten keskiarvoon. Väittämässä 39 on mainittu vain geneerisen maskuliinisia ammattinimikkeitä, ja tämän väittämän keskiarvo onkin melko paljon korkeampi kuin väittämän 37 keskiarvo. Tämä on sikäli myös mielenkiintoista, että vaikka suuri osa vastaajista oli sitä mieltä, että sukupuolittuneet ammattinimikkeet ovat ongelmallisia, vastaajat suhtautuivat geneerisen maskuliinisiin ammattinimikkeisiin suhteellisen positiivisesti. Vastaajat ilmeisesti tunnistavat siis sukupuolittuneiden ammattinimikkeiden ongelmat, mutta erityisesti geneerisen maskuliinisia ammattinimikkeitä käytetään edelleen. Tämä käy toki ilmi myös jo erityisesti luvuissa 6.2, 6.3 ja 6.5 esitellyistä tuloksista. Näin ollen kyselyyn vastanneiden kääntäjien vastaukset eri kysymyksiin ja väittämiin ovat yhteneväisiä keskenään.

Näistä tuloksista voidaan päätellä, että suomen kielen sukupuolittuneet ammattinimikkeet ovat ainakin kääntäjien keskuudessa ajatuksia herättäviä, ja niistä viime vuosien aikana käyty keskustelu on tähän kyselyyn vastanneiden kääntäjien mielestä ajankohtaista ja tärkeääkin. Tämä kävi toki ilmi jo tämän pro gradu -tutkielman aiheen synnyttäneen Facebook-keskustelun (Siimes 2020) kommentteissa: julkaisuun tuli yhteensä 71 kommenttia, ja mielipiteitä oli monia erilaisia. Tässä kyselyssä korostuvat kuitenkin erityisesti ne kääntäjät, jotka suhtautuvat kielen sukupuolineutraaliuteen ja sukupuolittuneiden ammattinimikkeiden neutralisoimiseen positiivisesti.

6.8 Vastaajan iän ja työkielten vaikutus ristiintaulukointia hyödyntäen

Tässä luvussa keskitytään vastausten ristiintaulukointiin kahden eri tekijän mukaan. Tekijät ovat vastaajan ikä sekä vastaajan työkielet. Ristiintaulukoinnin avulla on tarkoitus selvittää, vaikuttavatko edellä mainitut tekijät siihen, millaisia valintoja vastaajat ovat tehneet ja miten he suhtautuivat kyselyssä olleisiin väittämiin. Näin ollen tässä luvussa käsitellään myös tutkimuksen hypoteeseja (ks. luku 1). Seuraavissa alaluvuissa käsittelen edellä mainittujen tekijöiden vaikutusta vastauksiin, joita kyselyyn vastanneet kääntäjät ovat antaneet. Alaluvut on jaoteltu tekijöiden mukaan: Alaluvussa 6.8.1 tarkastellaan vastaajan iän vaikutusta vastauksiin. Luvussa käsitellään yleisesti iän vaikutusta sekä sitä, onko valittujen ammattinimikkeiden ja Likert-asteikolla arvioitujen väittämien välillä selkeä yhteys. Alaluvussa 6.8.2 näitä samoja asioita tarkastellaan työkielten näkökulmasta.

Tulosten ristiintaulukointi on tehty Microsoft Excel -ohjelman avulla. Ristiintaulukoinnin avulla halusin selvittää erityisesti kolme eri asiaa. Ensinnäkin halusin tietää, ovatko vastaajien valitsemat ammattinimikkeet eri esimerkkihenkilöille yhteneväisiä sen kanssa, miten he ovat vastanneet kyselyn viimeisen osion Likert-asteikolla arvioitaviin väittämiin. Toiseksi ristiintaulukoinnin avulla on mahdollista selvittää, vaikuttavatko vastaajien työkielet siihen, miten he suhtautuvat suomen sukupuolineutraaleihin ja toisaalta myös sukupuolittuneisiin ammattinimikkeisiin. Kolmanneksi halusin selvittää, onko vastaajien muilla taustatiedoilla kuten sukupuolella tai iällä vaikutusta siihen, miten he suhtautuvat sukupuolineutraaleihin ammattinimikkeisiin sekä niiden käyttöön. Nämä kolme asiaa halusin selvittää siksi, että ne tarjoavat vastauksia tutkimuskysymyksiini sekä niihin liittyviin hypoteeseihin (ks. luku 1). Sukupuolen vaikutusta ei tosin ole tämän tutkielman puitteissa mahdollista selvittää, sillä kuten totesin luvussa 6.1, vastanneiden sukupuolijakauma oli niin epätasainen, että sen perusteella ei voida tehdä yleistyksiä.

6.8.1 Vaikuttavana tekijänä ikä

Kuten luvussa 6.1 todettiin, vastaajien ikäjakauma oli hyvin tasainen, ja siksi vastaajien ikää voidaan tarkastella vastauksiin vaikuttavana tekijänä. Eniten vastaajia oli ikäryhmästä 24–35-vuotiaat, mutta muita ikäryhmiä edustavien vastaajien välinen ero on melko pieni. Tässä alaluvussa tarkastellaan, miten eri ikäryhmien edustajien vastaukset ovat jakautuneet erityisesti kyselyn toisen ja viidennen osion (ks. liite 1) kysymyksissä. Kyselyn toinen osio käsitteli eri esimerkkihenkilöitä sekä eri vaihtoehtoja valikoiduista ammattinimikkeistä, kun taas viidennessä osiossa vastaajien tuli arvioida väittämiä Likert-asteikon mukaisten

vastausvaihtoehtojen avulla. Tarkoitukseni oli siis selvittää, että jos tietty vastaajajoukko on valinnut vaihtoehdon *Petri työskentelee palomiehenä*, onko tämä vastaajajoukko myös sitä mieltä, että sukupuolittuneet ammattinimikkeet eivät ole ongelmallisia. Seuraavassa on esitetty taulukoiden avulla *palomiestä*, *palopelastajaa* ja *pelastajaa* käsittelevien kysymysten vastaukset sekä se, miten vastaukset ovat jakautuneet ikäryhmittäin jokaisen esimerkkihenkilön kohdalla.

Taulukko 1. Petrin ammattinimike ikäryhmittäin.

Vastaajan ikäryhmä	Petri työskentelee palomiehenä.	Petri työskentelee palopelastajana.	Petri työskentelee pelastajana.
24–35	2	8	4
36–45	3	3	5
46–55	1	9	2
Yli 55	2	4	4
Vastauksia yhteensä	8	24	15

Taulukko 2. Katrin ammattinimike ikäryhmittäin.

Vastaajan ikäryhmä	Katri työskentelee palomiehenä.	Katri työskentelee palopelastajana.	Katri työskentelee pelastajana.
24–35	2	8	4
36–45	2	4	5
46–55	0	10	2
Yli 55	2	4	4
Vastauksia yhteensä	6	26	15

Taulukko 3. Tuiskun ammattinimike ikäryhmittäin.

Vastaajan ikäryhmä	Tuisku työskentelee palomiehenä.	Tuisku työskentelee palopelastajana.	Tuisku työskentelee pelastajana.
24–35	2	8	4
36–45	2	4	5
46–55	0	10	2
Yli 55	2	4	4
Vastauksia yhteensä	6	26	15

Kuten taulukoista 1–3 nähdään, on vaihtelevuus ikäryhmittäin suhteellisen vähäistä. Suurin osa vastaajista on ikäryhmästään riippumatta valinnut mieluummin sukupuolineutraalin ammattinimikkeen sukupuolittuneen ammattinimikkeen sijaan, ja erityisesti *palopelastaja* on ikäryhmästä riippumatta suosittu vaihtoehto. Lisäksi taulukoista 1–3 huomataan, että vain kaksi vastaajaa on valinnut eri vaihtoehdot ammattinimikkeistä eri esimerkkihenkilöille, mikä todettiin jo aikaisemmin luvussa 6.4. Näistä vastaajista toinen edustaa ikäryhmää 36–45-vuotiaat ja toinen ikäryhmää 46–55-vuotiaat. Muuten vastaukset ovat jakautuneet hyvin tasaisesti ikäryhmien kesken. Näin ollen voidaan todeta, että vastaajien ikä ei ole vaikuttanut näkemyksiin merkittäväällä tavalla näiden ammattinimikkeiden kohdalla, vaan valintoihin ovat vaikuttaneet muut tekijät, joita eriteltiin myös luvussa 6.4. Seuraavaksi taulukoissa 4–6 tarkastellaan, miten vastaukset ovat jakautuneet ikäryhmittäin, kun vastaajien tehtävänä oli valita *esimiehen, esihenkilön ja lähijohtajan* väliltä jokaiselle esimerkkihenkilölle sopivin ammattinimike.

Taulukko 4. Kallen ammattinimike ikäryhmittäin.

Vastaajan ikäryhmä	Kalle on esihenkilöni.	Kalle on esimieheni.	Kalle on lähijohtajani.
24–35	7	1	6
36–45	3	4	4
46–55	3	5	4
Yli 55	1	5	4
Vastauksia yhteensä	14	15	18

Taulukko 5. Minnan ammattinimike ikäryhmittäin.

Vastaajan ikäryhmä	Minna on esihenkilöni.	Minna on esimieheni.	Minna on lähijohtajani.
24–35	7	1	6
36–45	4	3	4
46–55	3	5	4
Yli 55	1	4	5
Vastauksia yhteensä	15	13	19

Taulukko 6. Kuuran ammattinimike ikäryhmittäin.

Vastaajan ikäryhmä	Kuura on esihenkilöni.	Kuura on esimieheni.	Kuura on lähijohtajani.
24–35	7	1	6
36–45	4	2	5
46–55	3	5	4
Yli 55	1	4	5
Vastauksia yhteensä	15	12	20

Kuten taulukoista nähdään, on näidenkin kysymysten kohdalla vaihtelu verrattain pientä. Taulukoiden 4–6 perusteella vaikuttaa siltä, että yli 55-vuotiaat vastaajat kokevat *esihenkilön* sanana sellaiseksi, että he eivät sitä halua käyttää. *Lähijohtaja* ja *esimies* ovat sen sijaan lähestulkoon tasoissa yli 55-vuotiaiden ikäryhmässä.

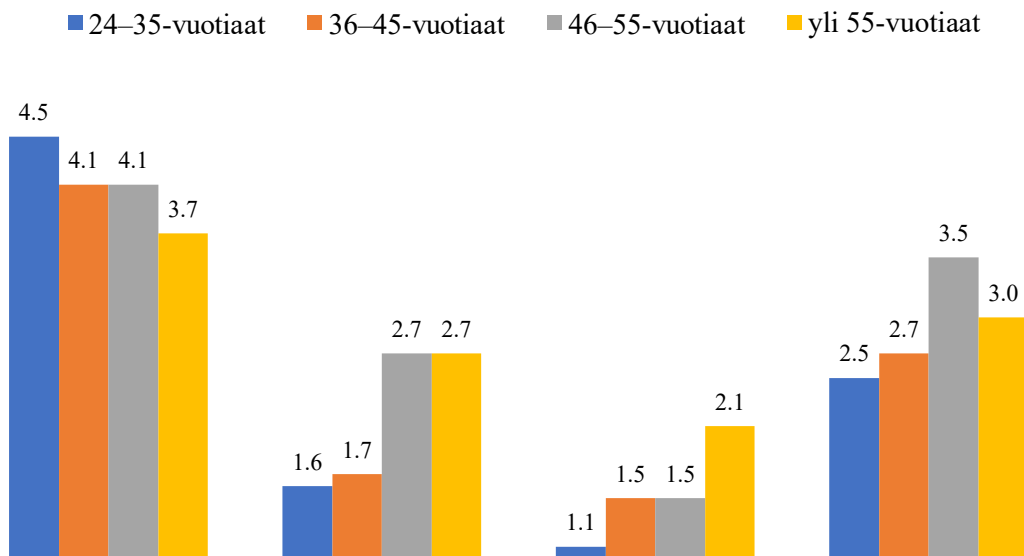
Päinvastainen ilmiö nähdään 24–35-vuotiaiden keskuudessa: *esimiestä* on käyttänyt vain yksi tämän ikäryhmän vastaajista, ja hän on käyttänyt sitä systemaattisesti jokaisen esimerkkihenkilön kohdalla. 24–35-vuotiaat vastaajat siis näyttävät suosivan sukupuolineutraaleja ammattinimikkeitä, kun kyse on johtotehtävistä. Näiden ammattinimikkeiden perusteella nähdään, että yli 55-vuotiaat vastaajat kokevat ”perinteisemmän” ammattinimikkeen eli *esimiehen* omakseen, oli sitten kyseessä kuka tahansa. He myös vastustavat *esihenkilöä* eniten, mikä voi mahdollisesti johtua siitä, että sana ei kuulosta heidän mielestään luontevalta vaan pikemminkin keinotekoiselta, kuten myös luvussa 6.3 esitetyt esimerkit 9 ja 10 osoittavat. Tämä voi johtua siitä, että *esimiehelle* ei ole yksittäistä vakiintunutta sukupuolineutraalia vastinetta toisin kuin esimerkiksi *palomiehelle*, joskin kahden eri sukupuolineutraalin vastineen välillä ei ole välttämättä konsensusta, vaan molempia käytetään (ks. luku 6.4). Sen sijaan *esihenkilö* ja *lähijohtaja* eivät ole vielä vakiinnuttaneet asemaansa kielessämme, joskin tämän tutkimuksen perusteella *lähijohtajan* käyttö voi alkaa yleistyä vähitellen. *Esihenkilö* tuntuu olevan monelle teennäisen oloinen nimike, kuten luvussa 6.3 esitettyjen esimerkkien avulla nähtiin.

Näiden tekijöiden lisäksi halusin tarkastella, miten vastaajien ikä vaikuttaa siihen, miten he vastasivat kyselylomakkeen viidennen osion (ks. liite 1) Likert-asteikolla arvioitaviin väittämiin. Tällaisen tarkastelun avulla halusin selvittää, vaikuttaako vastaajan ikä siihen, miten hän yleisesti ottaen suhtautuu kielen sukupuolineutraaliuteen sekä esimerkiksi juuri sukupuolineutraaleihin ammattinimikkeisiin. Valitsin tarkasteltaviksi väittämiksi väittämät 36–39 (ks. liite 1), koska erityisesti juuri ne liittyvät tutkimuskysymyksiini, ja vastausten avulla

voidaan tarkastella myös johdannossa (ks. luku 1) esitettyjä hypoteeseja, eli uskon vastaajan iän vaikuttavan siihen, miten hän suhtautuu kielen sukupuolineutraaliuteen ja sukupuolineutraaleihin ammattinimikkeisiin.

Väittämien 36–39 ikäryhmittäiset keskiarvot on koottu kuvioon 14. Kuten luvun 6.7 kuviossa 13, väittämät 36–39 on kirjoitettu auki kuvaajan vaaka-akselille. Jokainen erivärinen pylväs edustaa omaa ikäryhmäänsä, ja ikäryhmät on selitetty väreittäin kuvaajan yläpuolella. Väittämien arviointiasteikkona käytettiin Likert-asteikkoa 1–5, jossa 1 = täysin eri mieltä, 2 = jonkin verran eri mieltä, 3 = ei samaa eikä eri mieltä, 4 = jonkin verran samaa mieltä ja 5 = täysin samaa mieltä. Mitä korkeampi pylväs on, sitä enemmän samaa mieltä ikäryhmän vastaajat keskimäärin olivat väittämän kanssa. Vastaavasti mitä matalampi pylväs on, sitä enemmän eri mieltä ikäryhmän vastaajat keskimäärin olivat väittämän kanssa. Pylväiden yläpuolella on lisäksi vastausten numeerinen keskiarvo yhden desimaalin tarkkuudella, jotta pylväiden tarkastelu ja vertailu olisi helpompaa.

Vastausten keskiarvot ikäryhmittäin väittämässä 36–39

Kuvio 14. Vastausten keskiarvot ikäryhmittäin väittämässä 36–39.

Kuten kuviosta 14 ja väittämästä 36 nähdään, on ikäryhmien välisissä keskiarvoissa eroja, ja etenkin 24–35-vuotiaiden ja yli 55-vuotiaiden ikäryhmissä ero on yllättävän suuri. Tämän voi nähdä olevan siinä mielessä yhteneväinen aiemmin tässä luvussa esitettyjen taulukoiden kanssa, koska erityisesti yli 55-vuotiaat karsastivat sanaa *esihenkilö*, ainakin enemmän kuin muiden ikäryhmien edustajat. *Palomiestä*, *palopelastajaa* ja *pelastajaa* koskevissa kysymyksissä erot

ikäryhmien välillä olivat kuitenkin hyvin pieniä: kaikkien ikäryhmien vastaajat suosivat sukupuolineutraaleja vaihtoehtoja. Uskon tämän johtuvan jo luvussa 6.4 mainitusta vakiintuneisuudesta: *pelastaja* ja *palopelastaja* ovat vakiintuneempia kuin esimerkiksi *lähijohtaja* ja *esihenkilö*.

Väittämästä 37 nähdään, että tämän väittämän ikäryhmittäiset keskiarvot ovat yhteneväisiä väittämän 36 tuloksiin: 24–35-vuotiaat ja 36–45-vuotiaat vastaajat ovat lähestulkoon samaa mieltä keskenään, kun taas 46–55-vuotiaat ja yli 55-vuotiaat vastaajat ovat samaa mieltä keskenään. Ero ei ole kovin radikaali, eli vanhempia ikäryhmiä edustavien suhtautuminen sukupuolittuneisiin ammattinimikkeisiin ei ole merkittävästi positiivisempi kuin nuorempia ikäryhmiä edustavien suhtautuminen. Ero on kuitenkin huomattavissa, eli tuloksista voidaan päätellä, että vanhempia ikäryhmiä edustavat vastaajat ovat enemmän samaa mieltä väittämän kanssa siitä, että sukupuolittuneet ammattinimikkeet palvelevat kaikkia sukupuoleen katsomatta.

Kuvion 14 väittämästä 37 nähdään, että harvat vastaajista ovat sitä mieltä, että sukupuolittuneiden ammattinimikkeiden neutralisointi olisi turhaa. Huomionarvoista kuitenkin on, että nuorimman ja vanhimman ikäryhmän välillä ero on selkeämpi kuin muiden ikäryhmien välillä. Vaikka kaikki ikäryhmät ovat siis eri mieltä siitä, että ammattinimikkeiden neutralisointi olisi turhaa, suhtautuu nuorin ikäryhmä väittämään selvästi negatiivisemmin kuin vanhin ikäryhmä.

Kuviosta 14 huomataan myös, että nuoremmat ikäryhmät suhtautuvat jälleen kerran negatiivisemmin väittämään 39 kuin vanhemmat ikäryhmät. Väittämän 39 kohdalla huomataan myös se, että väittäjä ei kerännyt niin paljoa kummankaan ääripään vastauksia kuin esimerkiksi väittämät 36 ja 38, jotka vastaavasti saivat vastaajat vastaamaan enemmän jommankumman ääripään mukaisesti. On vaikea sanoa, mistä tämä ero johtuu. Se voi kertoa esimerkiksi juuri siitä, että olemme jonkinasteisessa murrosvaiheessa sukupuolineutraalimman kielen suhteen, kuten jo luvussa 6.2 pohdittiin. Viime vuosien aikana käyty keskustelu on johtanut vähitellen siihen, että tällaisiin kieliasioihin kiinnitetään entistä enemmän huomiota, mutta keskustelu ei ole johtanut vielä laajempiin muutoksiin. Uskon kuitenkin, että ajan myötä muutoksia tapahtuu, ja joidenkin vuosien päästä toteutettu samankaltainen tutkimus voisi tuottaa erilaisia tuloksia.

Taulukoiden 1–6 sekä kuvion 14 avulla voidaan todeta, että ikä on yksi vastaajien mielipiteisiin vaikuttava tekijä. Kuten todettu, erot eivät ole valtavan suuria, mutta ne ovat silti nähtävissä. Vanhempia ikäryhmiä edustavat vastaajat eli 46–55-vuotiaat sekä yli 55-vuotiaat vastaajat

suhtautuvat nuorempia ikäryhmiä negatiivisemmin sukupuolineutraaleihin ammattinimikkeisiin. Erityisesti yli 55-vuotiaat ovat vältelleet sanan *esihenkilö*-käyttöä, mikä voi kertoa siitä, että nimikettä ei koeta luontevaksi. Toisaalta tulokset kertovat siitä, että *esimiehelle* ei ole olemassa vakiintunutta sukupuolineutraalia vastinetta, minkä vuoksi erityisesti yli 55-vuotiaat vastaajat kokevat ”perinteisen” ammattinimikkeen eli *esimiehen* olevan paras mahdollinen vaihtoehto. Taulukoita 1–6 ja kuviota 14 toisiinsa vertaamalla nähdään myös se, että vastaajien tekemät valinnat ammattinimikkeistä ovat Likert-asteikolla arvioitujen väittämien kanssa yhteneviä, eli vastaajien yleinen suhtautuminen sukupuolittuneisiin ammattinimikkeisiin heijastuu siihen, millaisia ammattinimikkeitä he ovat esimerkkihenkilöistä käyttäneet.

6.8.2 Vaikuttavana tekijänä työkielet

Tässä alaluvussa tarkastellaan sitä, miten työkielet vaikuttavat vastaajien tekemiin valintoihin sekä heidän yleiseen suhtautumiseensa sukupuolittuneisiin ammattinimikkeisiin. Kuten alaluvussa 6.1 todettiin, jako A-, B- ja C-työkielten välillä ei ollut kaikille vastaajille selvä. Tämän vuoksi kaikki vastaajista eivät olleet maininneet suomea yhdeksi työkielistään, vaan he olivat maininneet ainoastaan muita kieliä. Vastauksia lukiessani huomasin kuitenkin, että monet suomen mainitsematta jättäneistä puhuvat muissa vastauksissaan suomeen päin tai suomesta toiseen kieleen kääntämisestä. Siksi voisi olettaa, että suomi on yksi heidän työkielistään. En voi kuitenkaan tehdä mitään päätelmiä siitä, mikä kieli on kenenkin A-, B- tai C-työkieli, vaan minun olisi pitänyt tehdä perustavanlaatuisia oletuksia vastaajien työkielistä sekä mahdollisesti myös äidinkielestä. Siksi päätin, että suomea ei analysoida tässä yhteydessä yhtenä vastaajien työkielistä. Tämä on perusteltua myös siksi, että uskon vastaajien muiden työkielten vaikuttavan kaikkein eniten siihen, miten he suhtautuvat suomen sukupuolineutraaleihin ammattinimikkeisiin. Koska suomi on genukseton ja luonnollista sukua ilmaisematon kieli, voidaan olettaa, että kääntäjien muut työkielet ovat merkittävämmässä roolissa. Tämän uskon johtuvan yksinkertaisesti kielten välisistä eroista kuten vaikkapa juuri siitä, onko jossakin kielessä genusta vai ei. Lisäksi jätän A-, B- ja C-työkielten määritelmät tässä yhteydessä huomiotta, sillä en usko työkielen ”tasolla” olevan merkitystä.

Tässä alaluvussa käsittelen johdannossa (ks. luku 1) mainitsemiani kieliä eli englantia, ruotsia ja saksaa. Nämä työkielet ovat tarkasteluni kohteena siksi, että osaan ja puhun niitä itse. Nämä kolme työkieltä tulivat myös useimmiten ilmi kyselyn vastauksissa: Kuten jo luvussa 6.1 todettiin, englannin työkielekseen mainitsi kaikista vastaajista (N=47) yhteensä 40 vastaajaa.

Ruotsi oli toiseksi yleisin työkieli, ja sen ilmoitti työkielekseen 23 vastaajaa. Kolmanneksi yleisin työkieli oli saksa, jonka ilmoitti työkielekseen 13 vastaajaa. Saksa eroaa englannista ja ruotsista siksi, että saksan kielessä on luonnollisen suvun lisäksi kieliopillinen suku eli *genus* (ks. luku 2.2.1). Huomioitava on kuitenkin se, että suuri osa vastaajista ilmoitti työkielekseen useamman kuin yhden vieraan kielen. Näin ollen vastaukset menevät työkielten suhteen osittain ristiin, eikä täysin tarkkoja päätelmiä voida tehdä.

Olen valinnut tarkasteltaviksi samat kysymykset kuin luvussa 6.8.1 eli esimerkkihenkilöitä koskevat monivalintakysymykset sekä kyselyn viidennen osion (ks. liite 1) Likert-asteikolla arvioidut väittämät 36–39. Näiden vastausten tarkastelemisella pyrin selvittämään, onko työkielillä samankaltainen vaikutus kääntäjien vastauksiin kuin vastaajien iällä. Alla oleviin taulukoihin 7–9 on koottu ammattinimikkeitä *palomies*, *palopelastaja* ja *pelastaja* koskevat monivalintakysymykset ja eritelty vastaukset ja niiden jakautuminen eri työkielten mukaan.

Taulukko 7. Petrin ammattinimike työkielten mukaan jaoteltuna.

	Työkielenä englanti	Työkielenä ruotsi	Työkielenä saksa
Petri työskentelee palomiehenä.	6	3	4
Petri työskentelee palopelastajana.	21	12	6
Petri työskentelee pelastajana.	13	8	3

Taulukko 8. Katrin ammattinimike työkielten mukaan jaoteltuna.

	Työkielenä englanti	Työkielenä ruotsi	Työkielenä saksa
Katri työskentelee palomiehenä.	4	3	2
Katri työskentelee palopelastajana.	23	12	8
Katri työskentelee pelastajana.	13	8	3

Taulukko 9. Tuiskun ammattinimike työkielten mukaan jaoteltuna.

	Työkielenä englanti	Työkielenä ruotsi	Työkielenä saksa
Tuisku työskentelee palomiehenä.	4	3	2
Tuisku työskentelee palopelastajana.	23	12	8
Tuisku työskentelee pelastajana.	13	8	3

Kuten taulukosta 7 nähdään, *palopelastaja* on englannin työkielekseen ilmoittaneiden joukossa suosituin ammattinimike, ja ero esimerkiksi *palomieheen* on hyvin suuri. Lisäksi taulukoista 7–9 huomataan, että Petriä on nimittänyt *palomieheksi* kaksi englannin työkielekseen ilmoittanutta vastaajaa enemmän kuin Katria tai Tuiskua. Tämän perusteella voidaan olettaa, että eri vaihtoehdot eri esimerkkihenkilöille valinneet henkilöt ovat tehneet päätöksensä ainakin osittain Katrin ja Tuiskun oletettujen sukupuolten myötä. Kaksi Petriä *palomieheksi* nimittänyttä vastaajaa eivät ole siis halunneet nimittää Katria tai Tuiskua *palomiehiksi*, vaan Katri ja Tuisku ovat näiden kahden vastaajan mielestä mieluummin *palopelastajia*. Luvun 6.4 esimerkissä 21 vastaaja esimerkiksi kertoi, että Katria ei mielellään kutsu *palomieheksi*, sillä hän on oletettavasti nainen. Tämä on täysin ymmärrettävää, mutta jäin miettimään myös sitä, miksi eri sukupuolia edustaville henkilöille on ylipäättään eri ammattinimikkeet. Yhden yhteisen ammattinimikkeen käytön uskoisi olevan helpompaa kaikille, niin ammatinharjoittajille itselleen kuin muille ihmisille, jotka heistä puhuvat.

Taulukoista 7–9 nähdään, että *palomies* ei ole myöskään ruotsin työkielekseen ilmoittaneiden keskuudessa suosittu vaihtoehto, vaan suurin osa näistä vastaajista suosii sukupuolineutraaleja vaihtoehtoja, joista *palopelastaja* on suosituimpi kuin *pelastaja*. Taulukoista 7–9 huomataan myös, että ruotsin työkielekseen ilmoittaneet ovat valinneet systemaattisesti saman vaihtoehdon ammattinimikkeestä kaikille esimerkkihenkilöille. Ruotsin työkielekseen ilmoittaneet ovat siis pyrkineet olemaan mahdollisimman yhdenmukaisia, mikä on kääntäjän työssä myös hyvin tärkeää. Jos jollekin asialle on jokin termi tai nimi, on sitä hyvä käyttää yhdenmukaisesti kaikissa eri tilanteissa.

Kuten taulukoista 7–9 nähdään, tapahtuu esimerkkihenkilö Petrin kohdalla sama ilmiö saksan työkielekseen ilmoittaneilla vastaajilla kuin englannin työkielekseen ilmoittaneilla vastaajilla: neljä saksan työkielekseen ilmoittaneista vastaajasta kutsui Petriä *palomieheksi*, mutta Katri ja Tuisku olivat *palopelastajia*. *Palopelastaja* on myös kaikista vaihtoehdoista suosituin. Tulokset ovat siis hyvin samankaltaisia kuin englannin ja ruotsin kohdalla. Sukupuolineutraali

vaihtoehto on myös saksan kääntäjien keskuudessa suosituampi kuin sukupuolittunut, ja erityisesti *palopelastaja* on koko vastaajajoukon keskuudessa suosittu vaihtoehto sukupuolittuneelle *palomiehelle* työkielestä riippumatta.

Seuraavaksi tarkastelussa ovat ammattinimikkeet *esimies*, *esihenkilö* ja *lähijohtaja* sekä esimerkkihenkilöt Kalle, Minna ja Kuura työkielten mukaan jaoteltuna. Taulukoihin 10–12 on koottu vastaukset samalla tavalla kuin taulukoihin 7–9.

Taulukko 10. Kallen ammattinimike työkielten mukaan jaoteltuna.

	Työkielenä englanti	Työkielenä ruotsi	Työkielenä saksa
Kalle on esimieheni.	11	6	6
Kalle on esihenkilöni.	13	7	2
Kalle on lähijohtajani.	16	10	5

Taulukko 11. Minnan ammattinimike työkielittäin jaoteltuna.

	Työkielenä englanti	Työkielenä ruotsi	Työkielenä saksa
Minna on esimieheni.	9	5	5
Minna on esihenkilöni.	14	7	3
Minna on lähijohtajani.	17	11	5

Taulukko 12. Kuuran ammattinimike työkielittäin jaoteltuna.

	Työkielenä englanti	Työkielenä ruotsi	Työkielenä saksa
Kuura on esimieheni.	8	4	4
Kuura on esihenkilöni.	14	7	3
Kuura on lähijohtajani.	18	12	6

Kuten yllä olevista taulukoista 10–12 nähdään, englannin työkielekseen ilmoittaneet suosivat sukupuolineutraaleja vaihtoehtoja kaikkien esimerkkihenkilöiden kohdalla. Taulukoista 10–12 huomataan myös, että englannin kääntäjät nimittivät Kallea useammin *esimieheksi* kuin Minnaa tai Kuuraa. Nämäkin tulokset siis puhuvat sen puolesta, että sukupuolittuneiden ammattinimikkeiden ei välttämättä koeta sopivan kenelle tahansa sukupuolesta riippumatta, vaan vastaajat haluavat käyttää mieluummin sukupuolineutraaleja vaihtoehtoja. Englannin

kielessä *esimiestä* vastaavia nimikkeitä ovat esimerkiksi *supervisor*, *manager* tai *boss*, joista kaikki ovat sukupuolineutraaleja. Voisiko tästä johtua se, että englannin työkielekseen ilmoittaneet vastaajat suosivat sukupuolineutraaleja vaihtoehtoja myös suomessa? Toki päätöksiin vaikuttavat myös muut tekijät, kuten nimikkeiden luontevuus (ks. lisää luvusta 6.3). Nämä taulukoissa 10–12 esiteltyt tulokset puhuvat myös sen puolesta, että *lähijohtaja* koetaan sopivammaksi nimikkeeksi kuin *esihenkilö*. Syitä tälle eriteltiin luvussa 6.3. Kun tuloksia verrataan taulukoihin 7–9, huomataan myös, että *esimies* on ammattinimikkeenä kääntäjien keskuudessa suosituampi kuin *palomies*. Tämä voi johtua esimerkiksi siitä, että *palomiehen* sukupuolineutraalit vastineet *palopelastaja* ja *pelastaja* ovat jokseenkin vakiintuneita, kun taas *esihenkilö* ja *lähijohtaja* eivät ole vakiinnuttaneet asemaansa suomen kielessä. *Esihenkilö* ja *lähijohtaja* koetaan usein myös epäluonteviksi, kuten luvussa 6.3 esimerkkien avulla todettiin. Taulukoista 10–12 nähdään, että eri vastausvaihtoehdot (*esimies*, *esihenkilö* ja *lähijohtaja*) jakautuvat ruotsin työkielekseen ilmoittaneiden kesken tasaisemmin kuin *palomiehen*, *palopelastajan* ja *pelastajan* kohdalla, eli ilmiö on hyvin samankaltainen ruotsin työkielekseen ilmoittaneiden vastaajien keskuudessa kuin englannin työkielekseen ilmoittaneiden keskuudessa. Vastaajat kuitenkin selvästi suosivat sukupuolineutraaleja vaihtoehtoja. Oletettavasti vastausten tasaisempi jakautuminen johtuu jo edellä mainituista syistä eli esimerkiksi siitä, että *esimiehelle* ei ole vakiintunutta sukupuolineutraalia vastinetta, vaan olemassa olevien sukupuolineutraalien vastineiden *esihenkilö* ja *lähijohtaja* koetaan olevan epäluontevia, eivätkä ne siksi ole vakiinnuttaneet asemaansa kielessämme. *Lähijohtaja* vaikuttaa kuitenkin olevan vastausten perusteella suosituampi sukupuolineutraali vaihtoehto *esimiehelle*.

Kuten taulukoista 10–12 nähdään, saksan työkielekseen ilmoittaneet vastaajat suosivat esimerkkihenkilö Kallen kohdalla ammattinimikettä *esimies*, mutta Minnan ja Kuuran kohdalla tilanne on eri: Minna ja Kuura ovat enemmän *lähijohtajia*. Mielenkiintoisinta taulukoissa 22–24 on se, että yksi vastaajista on nimittänyt sekä Minnaa että Kallea *esimieheksi*, mutta esimerkkihenkilö Kuuran kohdalla vastaaja on käyttänyt nimikettä *lähijohtaja*. Tämä herättää väkisinkin kysymyksen: miksi Kuura ei voisi olla *esimies* mutta Minna voi? Vastaus löytyy vastaajan omasta perustelusta esimerkistä 37.

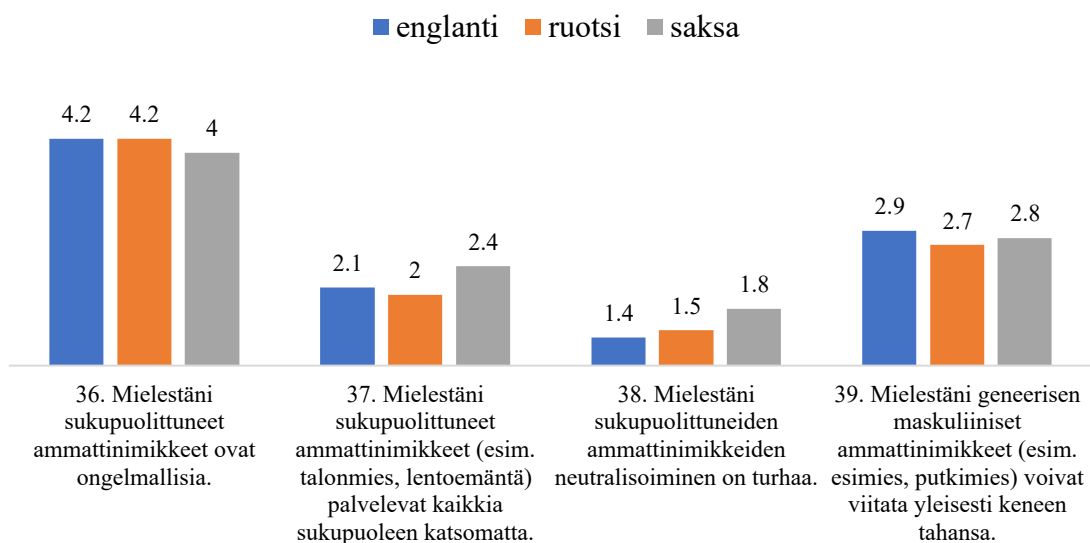
(37) Koska tässä ei nimi sukupuolta paljasta, olin "pakotettu" valitsemaan. Lähijohtaja tuntui luontevammalta kuin esihenkilö. (V25)

Vastaaja siis perustelee päätöksensä sillä, että ei voinut päätellä esimerkkihenkilö Kuuran sukupuolta hänen nimensä perusteella. Tämä kuitenkin herättää jatkokysymyksiä: Jos vastaaja

tietäisi Kuuran olevan vaikkapa nainen, valitsisiko hän silloin *esimiehen* kuten Minnan kohdalla vai kenties jonkin toisen vaihtoehdon? Jos vastaaja voi kutsua Minnaa *esimieheksi*, miksei hän voisi kutsua Kuuraakin *esimieheksi* hänen sukupuolestaan riippumatta? Jos Kuura ei ole mies eikä nainen, pitäisikö hänelle olla oma, erillinen ammattinimikkeensä? Näihin kysymyksiin ei ole mahdollista vastata tämän tutkimuksen puitteissa, vaan asian selvittäminen vaatisi jatkotutkimuksia.

Lopuksi tarkastellaan vielä, miten vastaajien työkielet vaikuttavat siihen, miten he ovat arvioineet väittämät 36–39 kyselyn viidennessä osiossa (ks. liite 1). Vastausten keskiarvot on eritelty kuviossa 15. Väittämät on numeroitu ja kirjoitettu auki kuvaajan vaaka-akselille. Jokainen erivärinen pylväs edustaa eri työkieltä, ja työkielet väreineen on jaoteltu kuvaajan yläpuolella. Väittämien arviointiasteikkona käytettiin Likert-asteikkoa 1–5, jossa 1 = täysin eri mieltä, 2 = jonkin verran eri mieltä, 3 = ei samaa eikä eri mieltä, 4 = jonkin verran samaa mieltä ja 5 = täysin samaa mieltä. Mitä korkeampi pylväs on, sitä enemmän samaa mieltä ikäryhmän vastaajat keskimäärin olivat väittämän kanssa. Vastaavasti mitä matalampi pylväs on, sitä enemmän eri mieltä ikäryhmän vastaajat keskimäärin olivat väittämän kanssa. Pylväiden yläpuolella on lisäksi vastausten numeerinen keskiarvo yhden desimaalin tarkkuudella, jotta pylväiden tarkastelu ja vertailu olisi entistä helpompaa. Huomioitakoon myös, että vastausten keskiarvo on laskettu sen perusteella, kuinka moni vastaajista on ilmoittanut työkielekseen kunkin kielen. Englannin ilmoitti kaikista vastaajista (N=47) työkielekseen 40 vastaajaa, ruotsin 23 vastaajaa ja saksan 13 vastaajaa.

Väittämien 36–39 keskiarvot työkielittäin

Kuvio 15. Vastausten keskiarvot työkielittäin väittämässä 36–39.

Kuten kuvioista 15 nähdään, erot englannin ja ruotsin työkieleeseen ilmoittaneilla ovat suhteellisen pieniä. Englannin ja ruotsin työkieleeseen ilmoittaneet ovat siis olleet näistä väittämistä lähestulkoon samaa mieltä. Kuvioista 15 huomataan, että saksa poikkeaa englannista ja ruotsista etenkin väittämässä 36–38, joskin ero on melko pieni. Tämän voi arvella johtuvan siitä, että saksan kielessä on kieliopillinen suku eli *genus*, kun taas ruotsissa tai englannissa sitä ei ole. Mielenkiintoista on myös se, että vaikka keskiarvon mukaan suurin osa kaikkien näiden kolmen työkielen edustajista on sitä mieltä, että sukupuolittuneet ammattinimikkeet ovat ongelmallisia, väittämään 39 on suhtauduttu silti melko positiivisesti. Kaikkien näiden työkielten keskiarvo on lähellä puoliväliä. Lisäksi näiden työkielten edustajat ovat keskimääräisesti sitä mieltä, että sukupuolittuneiden ammattinimikkeiden neutralisoiminen ei olisi turhaa.

Kuvioista 15 nähdään myös, että geneerisen maskuliiniset ammattinimikkeet, kuten väittämän 39 ammattinimikkeet *esimies* tai *putkimies* voidaan vastaajien mielestä yhdistää useammin keneen tahansa kuin väittämässä 37 esitetyt ammattinimikkeet *talonmies* ja *lentoemäntä*. Epäilen tämän johtuvan siitä, että *lentoemäntä* yhdistetään niin helposti vain naissukupuoleen, kuten luvussa 6.6 esitetystä kuvioista 8 myös huomataan. Tämän uskon juontavan juurensa siihen, mitä myös Engelberg (2018) korostaa: naisiin voidaan viitata *mies*-päätteellä, mutta naiseen viittaavia sanoja ei koskaan käytetä miehistä. Voi siis olla, että naiseen viittaava *lentoemäntä* on vaikuttanut *talonmiestä* enemmän vastaajien vastauspäätökseen väittämässä 37. Tämä siis puhuu sen puolesta, että *mies*-päätteiset ammattinimikkeet koetaan neutraalimmaksi kuin naiseen viittaava *lentoemäntä*. Väittämän 39 kohdalla kuitenkin nähdään, että geneerisen maskuliiniset ammattinimikkeetkään eivät ole täysin neutraaleja, sillä vastausten keskiarvo jää alle kolmen eli puolivälin.

7 YHTEENVETO

Tämän tutkielman tavoitteena oli vastata seuraaviin tutkimuskysymyksiin: Millaisia näkemyksiä kääntäjillä on suomen sukupuolittuneista ammattinimikkeistä sekä toisaalta niiden sukupuolineutraaleista vastineista? Millaiset tekijät näihin näkemyksiin vaikuttavat? Tutkimuskysymysten lisäksi tarkastellaan johdannossa esitettyjä hypoteeseja: Oletin, että vastaajan iällä ja työkielillä olisi vaikutusta siihen, millaisia ratkaisuja ja perusteluja hän tarjoaa. Lisäksi oletin, että kääntäjät suhtautuvat lähtökohtaisesti positiivisesti kielen sukupuolineutraaliuteen ja sukupuolineutraaleihin ammattinimikkeisiin. Edellä mainittuja tutkimuskysymyksiä ja -hypoteeseja tutkittiin laadullisen ja määrällisen analyysin keinoin.

Tutkimuksessa kävi ilmi, että kyselyyn vastanneet kääntäjät suhtautuvat keskimäärin positiivisesti sukupuolineutraalien ammattinimikkeiden käyttöön. Suurin osa vastaajista suosi kyselyn monivalintakysymyksissä sukupuolineutraaleja ammattinimikkeitä, kuten *esihenkilöä*, *lähijohtajaa*, *palopelastajaa* ja *pelastajaa*. Sukupuolittuneita ammattinimikkeitäkin, kuten *esimiestä* ja *palomiestä*, käytettiin, mutta niiden käyttö oli vähäisempää. Tulosten perusteella voidaan siis todeta, että kääntäjät vaikuttavat suosivan sukupuolineutraaleja ammattinimikkeitä, kun se on mahdollista. *Palomiehen* käyttö oli harvinaisempaa kuin *esimiehen*, minkä uskon johtuvan siitä, että *palomiehen* sukupuolineutraalit vastineet *palopelastaja* ja *pelastaja* ovat vakiintuneita, kun taas *esimiehen* sukupuolineutraalit vastineet *esihenkilö* ja *lähijohtaja* eivät ainakaan toistaiseksi ole vakiinnuttaneet asemaansa suomen kielessä. Tutkimuksen perusteella *palopelastaja* on *palomiehen* sukupuolineutraaleista vastineista suosituimpi; noin puolet vastaajista käytti *palopelastajaa* systemaattisesti. *Esimiehen* sukupuolineutraaleista vastineista *lähijohtaja* on vastausten perusteella suosituimpi kuin *esihenkilö*, joskin myös *esihenkilöä* käytetään. *Esihenkilöä* ja *lähijohtajaa* kuitenkin myös vastustettiin, sillä ne olivat joidenkin vastaajien mielestä teennäisiä ja epäluonteivia tai korostivat sukupuolieroa entisestään. Vaikuttaakin siltä, että *esimiehen* asema on toistaiseksi turvattu suomen kielessä – ainakin niin kauan, kunnes löydetään vaihtoehto, joka miellyttää suurinta osaa kielen käyttäjistä.

Tutkimuksessa selvisi myös, että *putkimiestä* ja *talonmiestä* pidetään vanhentuneina ja toisinaan jopa puhekielisinä ammattinimikkeinä. Suurin osa vastanneista käytti mieluummin sukupuolineutraaleita vastineita, *putkiasentajaa* ja *kiinteistöhuoltajaa*. Kuten luvussa 6.5 todettiin, esimerkkihenkilöiden nimet ja oletetut sukupuolet vaikuttivat vain pieneen osaan vastaajista, tärkeämpää oli ammattinimikkeen sopivuus nykyaikaan ja se, miten hyvin ammattinimike kuvaa ammatin sisältöä. Osa vastaajista myös totesi voivansa käyttää

talonmiestä tekstin kontekstista riippuen. Näin ollen voidaan todeta, että ammattinimikkeen vakiintuneisuuden lisäksi konteksti on hyvin suuressa roolissa kääntäjän työssä.

Vastausten perusteella voidaan myös todeta, että tutkimukseen osallistuneiden kääntäjien mielestä sukupuolittuneet ammattinimikkeet eivät ole täysin neutraaleja. Noin neljäsosa vastaajista oli sitä mieltä, että *lakimies* viittaa ensisijaisesti mieheen, kun taas 13 % vastaajista oli sitä mieltä, että *esimies* viittaa ensisijaisesti mieheen. Vastaavasti *lentoemäntä* viittaa lähestulkoon kaikkien vastanneiden mielestä ensisijaisesti naiseen. Näiden tulosten perusteella voidaan siis todeta, että sukupuolittuneet ammattinimikkeet eivät ole niin neutraaleja kuin ehkä ajatellaan, vaan sukupuoleen viittaavat päätteet vaikuttavat ajatteluumme.

Tutkimuksessa selvitettiin myös kääntäjien yleistä suhtautumista sukupuolineutraaleihin ammattinimikkeisiin. Tulosten perusteella voidaan todeta, että suurin osa kääntäjistä suhtautuu positiivisesti sukupuolineutraaleihin ammattinimikkeisiin. Sukupuolineutraalit ammattinimikkeet ovat vastaajien mielestä ajankohtainen puheenaihe, ja 90 % vastaajista oli sitä mieltä, että ammattinimikkeiden tulisi olla mahdollisimman sukupuolineutraaleja. Syytä tälle on vaikea keksiä, mutta voi olla, etteivät näihin asioihin negatiivisesti suhtautuvat kääntäjät ole jostain syystä uskaltaneet tai halunneet vastata kyselyyn, joka käsittelee sellaista aihetta, johon he suhtautuvat negatiivisella tavalla. Tämä on toki harmillista, ja asiaa olisi mielenkiintoista tarkastella myös asiaan negatiivisemmin suhtautuvien kääntäjien näkökulmasta. Kääntäjän työssä vaaditaan toki jatkuvaa oman ammattitaidon ylläpitoa ja ajankohtaisista asioista tietoisena olemista, joten tutkimukseen osallistuneet kääntäjät vaikuttavat olevan kielen sukupuolittuneisuudesta hyvin tietoisia ja haluavat siksi edistää sukupuolineutraalimpaa kielenkäyttöä.

Ristiintaulukoinnin pyrittiin selvittämään, oliko vastaajan iällä tai vastaajan työkielillä vaikutusta siihen, millaisia ammattinimikkeitä hän käytti tai siihen, miten hän suhtautui yleisiin sukupuolineutraaleja ammattinimikkeitä koskeviin väitteisiin. Ristiintaulukoinnin myötä selvisi, että iällä oli vaikutusta erityisesti *esimiestä*, *esihenkilöä* ja *esimiestä* koskevissa monivalintakysymyksissä. Vanhin ikäryhmä (yli 55-vuotiaat) vastusti *esihenkilön* käyttöä eniten, kun taas *esimiestä* ei käytetty lähestulkoon lainkaan nuorimman ikäryhmän (24–35-vuotiaat) keskuudessa. Iällä ei ollut vaikutusta siihen, käyttivätkö vastaajat *palomiestä*, *palopelastajaa* vai *pelastajaa*, vaan vastaukset jakautuivat melko tasaisesti kaikkien vaihtoehtojen kesken ikäryhmästä riippumatta. Kaksi vanhinta ikäryhmää (46–55-vuotiaat ja yli 55-vuotiaat) suhtautuivat nuorempia ikäryhmiä negatiivisemmin sukupuolineutraaleja ja sukupuolittuneita ammattinimikkeitä koskeviin väitteisiin. Näin ollen voidaan siis todeta, että

ikä on vaikuttanut myös siihen, miten vastaajat yleisesti suhtautuvat sukupuolineutraaleihin ammattinimikkeisiin.

Toisena vaikuttavana tekijänä tarkasteltiin vastaajien työkieliä. Tutkimuksessa kävi ilmi, että iän tavoin työkielillä ei ole suurta vaikutusta siihen, mitä ammattinimikkeitä vastaajat ovat käyttäneet. Itse asiassa ikä näyttää vaikuttavan työkieliä enemmän. Lisäksi työkieliä tarkastellessa huomattiin, että saksan työkielekseen ilmoittaneet suhtautuivat sukupuolineutraaleihin ammattinimikkeisiin hieman negatiivisemmin kuin ne, joiden työkieli oli englanti tai ruotsi. Tämä voi johtua esimerkiksi siitä erosta, että saksan kielessä on kieliopillinen suku eli genus, kun taas englannissa ja ruotsissa sitä ei ole.

Tutkimuksen tulosten perusteella voidaan siis yhteenvedona todeta, että kääntäjät suhtautuvat sukupuolineutraaleihin ammattinimikkeisiin positiivisesti, ja sukupuolineutraalit ammattinimikkeet ovat vakiintumassa osaksi kääntäjien käyttämää kieltä. Tärkeimpiä syitä sukupuolineutraalien ammattinimikkeiden valinnalle olivat vastaajien mukaan vakiintuneisuus tai tuttuus, sanan luontevuus ja sanan sopivuus kontekstiin. Lisäksi jotkut vastaajista toivat esille omia henkilökohtaisia motiivejaan kuten sen, että he tuntevat sukupuolivähemmistöön kuuluvia ihmisiä, jolloin mahdollisimman inklusiivisen kielen käyttö on vastaajille henkilökohtaisesti tärkeää. Näiden tekijöiden lisäksi iällä oli vaikutus siihen, miten vastaajat suhtautuivat sukupuolineutraaleihin ammattinimikkeisiin ja niiden tärkeyteen. Vaikuttaa siltä, että kieli on eräänlaisessa murrosvaiheessa, mitä tulee sukupuolittuneeseen ja sukupuolineutraaliin kieleen, ja kääntäjät ovat tässä muutoksessa tärkeässä roolissa.

Tutkimuksen haasteena oli se, että esimerkkivirkkeet olivat täysin vailla kontekstia. Monet vastaajat korostivat perusteluissaan tai muissa kommenteissa kontekstin merkitystä. Kontekstin voisi huomioida jatkotutkimuksissa esimerkiksi niin, että kääntäjälle annettaisiin yksi kokonainen teksti, jolloin konteksti voisi vaikuttaa kääntäjän tekemiin päätöksiin ja sanavalintoihin. Haasteeksi osoittautui myös työkielten määritelmän epäselvyys. Suuri osa vastaajista ei ilmeisesti tiennyt, miten työkielet jaotellaan A-, B- ja C-työkieliin, jolloin vastaukset olivat keskenään kaavaltaan hyvin erilaisia. Työkielten jaottelun määritelmä olisi voinut lisätä kyselylomakkeeseen, jolloin jaottelu olisi ollut kaikille vastaajille selkeämpi. Toisaalta, kuten luvussa 6.8.2 totesin, ei työkielten ”taso” välttämättä vaikuttanut vastauksiin, vaan ongelmaksi tämä muodostui eniten vastaajille, jotka eivät olleet tietoisia työkielten jaottelutavasta.

Aihe puhuttaa selvästi niin yleisellä yhteiskunnallisella tasolla kuin kääntäjien keskuudessa hyvin paljon. Sukupuolineutraalit ammattinimikkeet ovat olleet Suomessa pinnalla erityisesti

muutaman viimeisen vuoden aikana, ja mitä luultavimmin aihe pysyy suomalaisten huulilla tulevien vuosien aikana. Isojen yritysten tai työnantajien, kuten Duunitorin, Aamulehden ja Helsingin kaupungin, tekemät päätökset käyttää vastedes vain sukupuolineutraaleja ammattinimikkeitä ovat merkittäviä päätöksiä, sillä ne vaikuttavat lukuisten ihmisten elämään. Koska suuri osa päivittäin lukemistamme teksteistä on käännöksiä, on myös kääntäjillä tässä suhteessa paljon valtaa. Kääntäjät voivat siis omalla toiminnallaan edistää sukupuolineutraalien ammattinimikkeiden käyttöä. Kääntäjien suhtautumista sukupuolineutraaleihin ammattinimikkeisiin ei ole myöskään koskaan aiemmin tutkittu, joten siinä mielessä tämä tutkielma tarjoaa uutta, arvokasta tietoa kääntäjien näkemyksistä.

Aihe tarjoaa monia erilaisia jatkotutkimusmahdollisuuksia. Luvussa 3.2 mainittu konekääntäminen ja sen mukanaan tuomat haasteet sukupuolen kääntämisessä tarjoavat monia mahdollisia tutkimusalueita ja aihetta voisi lähestyä siitä näkökulmasta, miten esimerkiksi Google Kääntäjä heijastaa yhteiskunnassa vallitsevaa sukupuolten epätasa-arvoa. Juuri tässä tutkimusaineistossa korostuivat erityisesti ne ammattikäntäjät, jotka suhtautuvat sukupuolineutraaleihin ammattinimikkeisiin positiivisesti, ja negatiivisemmin suhtautuvat kääntäjät ovat jääneet tässä tutkimuksessa valitettavasti taka-alalle. Tutkimuksen tavoitteena ei ollut yrittää kertoa, että sukupuolineutraalit ammattinimikkeet olisivat ainoa oikea tapa, vaan tarkoituksena oli selvittää kääntäjien näkemyksiä ja tutkia, miten ne eroavat toisistaan erinäisten tekijöiden perusteella. Siksi olisikin mielenkiintoista tehdä jatkotutkimusta niin, että osallistujien väliset erot olisivat suurempia. Toisaalta olisi mielenkiintoista tutkia tarkemmin, miten kääntäjät yhdistävät erilaisia sukupuolittuneita ja sukupuolineutraaleja ammattinimikkeitä eri sukupuoliin, sillä edelliset tutkimukset tästä nimenomaisesta aiheesta on tehty 1990-luvulla. Tähän tutkimukseen osallistui harmillisen vähän vasta vähän aikaa käännoalalla työskennelleitä kääntäjiä. Näin ollen ei voitu tarkastella, miten kääntäjän työkokemuksen määrä mahdollisesti vaikuttaa hänen mielipiteisiinsä ja näkemyksiinsä, mikä voisi olla myös hyvin mielenkiintoinen tutkimusaihe.

LÄHTEET

- Aamulehti 2017. Aamulehti ottaa käyttöön sukupuolineutraalit tittelit – eduskunnan puhemies on jatkossa puheenjohtaja. *Aamulehti* 16.1.2017.
<https://www.aamulehti.fi/paakirjoitukset/art-2000007272866.html>. (20.11.2020)
- Agost, Rosa 2015. Translation studies and the mirage of a lingua franca. *Perspectives* 23:2, 249–264.
- Alasuutari, Pertti 2011. *Laadullinen tutkimus 2.0*. 4. uud. p. Tampere: Vastapaino.
- Baron, Dennis 2018. A brief history of singular ‘they’. *OED blog* 4.9.2018.
<https://public.oed.com/blog/a-brief-history-of-singular-they/>. (18.11.2020)
- Bassnett, Susan 2014. *Translation*. Abingdon: Routledge.
- Bling, Mona 2021. @mona_bling. Instagram-profiili.
https://www.instagram.com/mona_bling/. (Kuvakaappaus otettu 3.2.2021.)
- Boroditsky, Lera & Lauren A. Schmidt 2000. Sex, syntax, and semantics. *Proceedings of the Annual Meeting of the Cognitive Science Society*, 22.
<https://escholarship.org/uc/item/0jt9w8zf>. (26.1.2021)
- Burns, Katelyn 2020. 9 questions about trans issues you were too embarrassed to ask. *Vox* 2.10.2020. <https://www.vox.com/identities/21332685/trans-rights-pronouns-bathrooms-sports>. (18.1.2021)
- Castro Vázquez, Olga 2009. (Re)examinando horizontes en los estudios feministas de traducción: ¿hacia una tercera ola?. *MonTI. Monografías de traducción e interpretación (1)*, 59–86. http://rua.ua.es/dspace/bitstream/10045/13037/1/MonTI_01_08_trans.pdf. (27.11.2020)
- Chesterman, Andrew & Emma Wagner 2014. *Can theory help translators? A dialogue between the ivory tower and the wordface*. New York: Routledge.
- Chesterman, Andrew 2017. *Reflections on translation theory: Selected papers 1993–2014*. Amsterdam: Benjamins.
- Dannenberg, Anna 2020. Sanojen mukana kääntyy kulttuuri – ”Kun kääntäjä tekee työnsä hyvin, se ei näy”, käännöstieteen professori Esa Penttilä, 57, sanoo. *Helsingin uutiset* 30.8.2020. <https://www.helsingin uutiset.fi/teemat/2753296>. (22.12.2020)
- Duden: hakusana *Mädchen*. 2021. <https://www.duden.de/rechtschreibung/Maedchen>. (1.3.2021)
- Duunitori s.d. Sukupuolineutraalit ammattinimikkeet. <https://duunitori.fi/sukupuolineutraalit-ammattinimikkeet>. (11.11.2020)
- Engelberg, Mila 1993. Maskuliini, feminiini, virkamies? *Naistutkimus – Kvinnoforskning* 6, 39–50.
- Engelberg, Mila 1998. Sukupuolistuneet ammattinimikkeet. *Virittäjä* 102(1), 74–92.
- Engelberg, Mila 2001. Ihminen ja naisihminen – suomen kielen piilomaskuliinisuus. *Naistutkimus – Kvinnoforskning* 4, 23–36.
- Engelberg, Mila 2007. Seksistinen suomi. *Kielikello* 4/2007. <https://www.kielikello.fi/-/seksistinen-suomi>. (17.11.2020)

- Engelberg, Mila 2011. ”Hän” – kuinka sukupuolineutraali? *Naistutkimus – Kvinnoforskning* 24, 21–32.
- Engelberg, Mila 2016. *Yleispätevä mies. Suomen kielen geneerinen, piilevä ja kieliopillistuva maskuliinisuus*. Helsingin yliopisto, väitöskirja. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-51-2086-1>.
- Engelberg, Mila 2018. *Miehiä ja naisihmisiä – suomen kielen seksismi ja sen purkaminen*. TANE-julkaisuja 18. Tasa-arvoasiain neuvottelukunta. https://tane.fi/documents/1429808/1854322/TANE_Miehia_ja_naisihmisia_verkko_valmis.pdf. (17.11.2020)
- Even-Zohar, Itamar 1990. The position of translated literature within the literary polysystem. *Poetics today* 11:1, 45–51. <https://www.jstor.org/stable/1772668>. (25.1.2021)
- Flotow, Luise von 1991. Feminist translation: contexts, practices and theories. *TTR: traduction, terminologie, rédaction* volume 4, numéro 2, 2e semestre 1991, 69–84. <http://id.erudit.org/iderudit/037094ar>. (27.11.2020)
- Flotow, Luise von 1997. *Translation and gender: Translating in the ‘era of feminism’*. Manchester: St. Jerome.
- Fukumura, Kumiko, Jukka Hyönä & Merete Scholfield 2013. Gender affects semantic competition: The effect of gender in a non-gender marking language. *Journal of experimental psychology: learning, memory & cognition* 39, 1012–1021.
- GLAAD 2016. *GLAAD Media reference guide*. 10th edition. <https://www.glaad.org/sites/default/files/GLAAD-Media-Reference-Guide-Tenth-Edition.pdf>. (11.11.2020)
- Glad, Laura 2019. Duunitori tuo sukupuolineutraalit ammattinimikkeet työnhakuun – tästä uudistuksessa on kyse. <https://duunitori.fi/tyoelama/sukupuolineutraalit-ammattinimikkeet>. (6.11.2020)
- Gustafsson Sendén, Marie, Emma A. Bäck & Anna Lindqvist 2015. Introducing a gender-neutral pronoun in a natural gender language: The influence of time on attitudes and behavior. *Frontiers in psychology* Volume 6, article 893. <https://www.frontiersin.org/articles/10.3389/fpsyg.2015.00893/full>. (9.12.2020)
- Heikkala, Henna 2016. *Feminismiä ei-feministisissä teksteissä. Kääntäjän ideologia ja feministinen kääntäminen kaunokirjallisuudessa*. Tampereen yliopisto, pro gradu -tutkielma. <http://urn.fi/URN:NBN:fi:uta-201604221466>.
- Hekanaho, Laura 2020. *Generic and nonbinary pronouns: usage, acceptability and attitudes*. Helsingin yliopisto, väitöskirja. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-51-6832-0>. (11.12.2020)
- Kaiser, Tobias 2020. „(m/w/d) gesucht“ – wo kommt das d in den Stellenanzeigen her? <https://www.welt.de/wirtschaft/karriere/article180767606/m-w-d-Wo-kommt-das-d-in-den-Stellenanzeigen-her-was-bedeutet-es.html>. *Welt* 30.9.2020. (18.11.2020)
- Kanerva, Arla 2019. Sukupuolineutraali pronomini ”they” valittiin vuoden sanaksi: Myös laulaja Sam Smith pyysi käyttämään sitä itsestään. *Helsingin sanomat* 12.12.2019. <https://www.hs.fi/kulttuuri/art-2000006340839.html>. (20.11.2020)
- Karppinen, Kaisa 2009. *Haastemiehen esimies. Geneerisesti käytetyt mies-loppuiset sanat ajantasaisessa lainsäädännössä*. Turku: Turun yliopisto.

- Kielitoimiston sanakirja: hakusana *emo*. 2020a. Verkkojulkaisu. Helsinki: Kotimaisten kielten keskus. <https://www.kielitoimistonsanakirja.fi/#/emo>. (18.11.2020)
- Kielitoimiston sanakirja: hakusana *inkluusio*. 2020b. Verkkojulkaisu. Helsinki: Kotimaisten kielten keskus. <https://www.kielitoimistonsanakirja.fi/#/inkluusio>. (11.12.2020)
- Kielitoimiston sanakirja: hakusana *mies*. 2020c. Verkkojulkaisu. Helsinki: Kotimaisten kielten keskus. <https://www.kielitoimistonsanakirja.fi/#/mies>. (18.11.2020)
- Kielitoimiston sanakirja: hakusana *nainen*. 2021. Verkkojulkaisu. Helsinki: Kotimaisten kielten keskus. <https://www.kielitoimistonsanakirja.fi/#/nainen>. (22.1.2021)
- Klaus, Julia 2019. Was sich durch ”divers” ändert. *Zeit Online* 7.2.2019. <https://www.zeit.de/gesellschaft/2019-01/drittes-geschlecht-identitaet-zuordnung-auswirkungen-gesetz-faq>. (27.11.2020)
- KFG 2020. *Geschlechtersensible Sprache – Ein Leitfaden*. Zweite aktualisierte Auflage. Berlin: Technische Universität Berlin. https://www.tu-berlin.de/fileadmin/a70100710_gleichstellung/Diversity_Allgemeines/KFG-Leitfaden_geschlechtersensible_Sprache.pdf. (8.1.2021)
- Koivuranta, Esa 2021. Huomasitko? Kamala Harris kertoo Instagramissa olevansa ”she” – somevaikuttaja Mona Bling selittää, mistä uudessa ilmiössä on kyse. *Yle* 6.1.2021. <https://yle.fi/uutiset/3-11725654>. (18.1.2021)
- Koppa 2014a. Aineistonhankintamenetelmät. <https://koppa.jyu.fi/avoimet/hum/menetelmapolkuja/menetelmapolku/aineistonhankinta/menetelmat>. (11.1.2021)
- Koppa 2014b. Kertomukset. <https://koppa.jyu.fi/avoimet/hum/menetelmapolkuja/menetelmapolku/aineistonhankinta/menetelmat/kertomukset>. (11.1.2021)
- Koppa 2014c. Kyselyt. <https://koppa.jyu.fi/avoimet/hum/menetelmapolkuja/menetelmapolku/aineistonhankinta/menetelmat/kyselyt>. (11.1.2021)
- Kotimaisten kielten keskus 2007. Suomen kielen lautakunnan kannanotto sukupuolineutraalin kielenkäytön edistämiseksi. https://www.kotus.fi/nyt/uutistekstit/ilmoitukset_ja_tiedotteet/tiedotteet/tiedotearkisto/tiedotteet_2007/suomen_kielen_lautakunnan_kannanotto_sukupuolineutraalin_kielenkayton_edistamiseksi. (6.11.2020)
- Kotimaisten kielten keskus 2019. Sukupuolineutraaleja ammattinimikkeitä listattu. https://www.kotus.fi/nyt/uutistekstit/kotuksen_uutiset/kotuksen_uutisten_arkisto_%282013-2019%29/kotuksen_uutiset_2019/sukupuolineutraaleja_ammattinimikkeita_listattu.31681.news. (6.11.2020)
- KvantiMOTV – Menetelmäopetuksen tietovaranto 2010. Kyselylomakkeen laatiminen. Verkkojulkaisu. Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietoarkisto [ylläpitäjä ja tuottaja]. <https://www.fsd.tuni.fi/menetelmaopetus/kyselylomake/laatiminen.html>. (11.1.2021)
- Kyrölä, Katriina 1990. Kaunotar elää, laamannitar on kuollut. *Kielikello* 2/1990. <https://www.kielikello.fi/-/kaunotar-elaa-laamannitar-on-kuollut>. (18.1.2021)
- Laki avioliittolain muuttamisesta 156/2015. <https://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2015/20150156>. (11.12.2020)

- Laki transseksuaalin sukupuolen vahvistamisesta 563/2002.
<https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2002/20020563>. (11.12.2020)
- Latomaa, Sirkku 2015. Äidinkieli – kääntäjän tärkein työkieli. Teoksessa Sirkku Aaltonen, Nestori Siponkoski & Kristiina Abdallah (toim.), *Käännetyt maailmat: Johdatus käännösviestintään*. Helsinki: Gaudeamus, luku I.
- Lee, Chelsea 2019. Welcome, singular “they”. *APA Style Blog* 31.10.2019.
<https://apastyle.apa.org/blog/singular-they>. (18.11.2020)
- Lefevre, André (toim.) 1992. *Translation/history/culture: a sourcebook*. London: Routledge.
- Leino, Antti 2014. Man, woman or me? Conflicting identities as evidenced by cross-gender name changes. *Names in daily life: Proceedings of the XXIV ICOS International Congress of Onomastic Sciences*, 803–811. <http://urn.fi/URN:NBN:fi:uta-201410162209>.
- Lindqvist, Anna, Emma Aurora Renström & Marie Gustafsson Sendén 2018. Reducing a male bias in language? Establishing the efficiency of three different gender-fair language strategies. *Sex roles*, 81(1/2), 109–117.
- Lotbinière-Harwood, Susanne de 1991. *Re-belle et infidèle: la traduction comme pratique de réécriture au féminin = The body bilingual: translation as a re-writing in the feminine*. Montréal: Éditions du remue-ménage.
- Luodemäki, Niina 2019. *Lakimies vai juristi? Sukupuolineutraali ja sukupuolittava ammattinimike aktivoivat yhtä vahvan ammatillisen sukupuolistereotypian*. Tampereen yliopisto, pro gradu -tutkielma. <http://urn.fi/URN:NBN:fi:tuni-201908202967>.
- Melanen, Ree 2019. *”I wish I radiated some kind of grammatical warping field” – Wounding performatives and doing nonbinary gender through language*. Tampereen yliopisto, pro gradu -tutkielma. <http://urn.fi/URN:NBN:fi:tuni-201907042435>.
- Milles, Karin 2013. Hen i Sverige och i Finland. *Språkbruk* 3/2013.
<https://www.sprakbruk.fi/-/hen-i-sverige-och-i-finland>. (18.11.2020)
- Mändeln, Lena 2020. “Wenn eine Person einen Namen lernen kann, kann sie auch ein Pronomen lernen“. *Jetzt* 2.1.2020. <https://www.jetzt.de/gender/welches-pronomen-benutzt-man-bei-menschen-die-sich-weder-als-mann-noch-als-frau-definieren>. (18.11.2020)
- Nord, Christiane 2010. *Fertigkeit Übersetzen. Ein Kurs zum Übersetzenlehren und -lernen*. Berlin: Bundesverband der Dolmetscher und Übersetzer.
- Nousiainen, Susi 2020. *Sukupuoleen katsomatta: kuinka kohdata moninaisuus*. Jyväskylä: Atena.
- Nübling, Damaris 2018. Luca und Noah – Das phonologische Degendering von Jungennamen seit der Jahrtausendwende. Teoksessa Damaris Nübling & Stefan Hirschauer (toim.) 2018. *Namen und Geschlechter: Studien zum onymischen un/doing Gender*. Berlin: De Gruyter.
- Nuutinen, Anna 2020. Helsinki aikoo jättää mies-loppuiset ammattinimikkeet historiaan: 45 on sellaisia, joihin liittyy ”neutralisointitarve”. *Ilta-Sanomat* 17.5.2020.
<https://www.is.fi/kotimaa/art-2000006510857.html>. (11.11.2020)
- Olika 2012. Kivi och Monsterhund. <https://www.olika.nu/kop-vara-bocker/butik/kivi-monsterhund/>. (22.12.2020)

- Paloposki, Outi 2015. Suomentaja kansanvalistajana: Karl Gustaf Samuli Suomalainen ja Suuret keksinnöt. *Kasvatus & Aika* 9 (1), 26–40.
- Pelastuslaitos 2021. Pelastaja. <https://www.pelastusopisto.fi/koulutus/tutkinnot/pelastajatutkinto/ammattikuvaus>. (8.3.2021)
- Querol Pérez, Pilar 2018. Traducción feminista: conciencia de género, intervencionismo y estrategias. *Fòrum de Recerca* 23/2018, 627–645.
- Reisigl, Martin & Constanze Spieß 2017. Sprache und Geschlecht als Gegenstand der Linguistik. Teoksessa Constanze Spieß & Martin Reisigl (toim.), *Sprache und Geschlecht. Band 1: Sprachpolitiken und Grammatik*. Duisburg: Universitätsverlag Rhein-Ruhr, 7–32.
- Roivainen, Ida 2017. EU-komissio kehottaa Suomea muuttamaan translakiaan – ”Rikkoo ihmisen perusoikeuksia”. *Aamulehti* 2.7.2017. <https://www.aamulehti.fi/kotimaa/art-2000007258605.html>. (11.12.2020)
- Rossi, Leena-Maija 2010. Sukupuoli ja seksuaalisuus, erosta eroihin. Teoksessa Tuija Saresma, Leena-Maija Rossi & Tuula Juvonen (toim.), *Käsikirja sukupuoleen*. Tampere: Vastapaino, 21–38.
- Sakko, Senja 2020. *Kääntäjän ammatillisen itsetunnon kehittyminen työelämässä: Kyselytutkimus kääntäjien kokemuksista*. Tampereen yliopisto, pro gradu -tutkielma. <http://urn.fi/URN:NBN:fi:tuni-202005255617>.
- Salminen, Sita 2021. @sitasalminen. Instagram-profiili. <https://www.instagram.com/sitasalminen/>. (Kuvakaappaus otettu 3.2.2021)
- Seta 2020. Sateenkaarisanasto. <https://seta.fi/sateenkaaritieto/sateenkaarisanasto/>. (11.11.2020)
- Siimes, Tuula 2020. Käännösratkaisuja ammattikäntäjille -ryhmä. Facebook-tilapäivitys 17.5.2020. <https://www.facebook.com/groups/1401017026835116/permalink/2704633839806755>. (10.11.2020)
- Simon, Sherry 1996. *Gender in Translation: cultural identity and the politics of transmission*. London: Routledge.
- SKTL 2018. Kääntäjän huomautukset. https://www.sktml.fi/kaantaminen_ja_tulkkaus/auktorisoitu-kaantaminen/auktorisoidun-kaantajan-ohjeet/6-kaantajan-huomautukset/. (20.11.2020)
- SKTL 2021. Alan vaatimukset. https://www.sktml.fi/kaantaminen_ja_tulkkaus/alalle-toihin/alan-vaatimukset/. (8.2.2021)
- Steinmetz, Katy 2020. People have invented more than 200 gender-neutral pronouns. Here's why 'they' is here to stay. *TIME* 17.1.2020. <https://time.com/5763175/they-as-singular-pronoun/>. (18.11.2020)
- Suojanen, Tytti, Kaisa Koskinen & Tiina Tuominen 2012. *Käyttäjakeskeinen kääntäminen*. Tampere: Tampereen yliopisto.
- Suomen Asianajajaliitto s.d. Miksi asianajajaksi? <https://asianajajaliitto.fi/asianajajaksi/miksi-asianajajaksi/>. (24.3.2021)

- Tapio, Jaana 2007. *Miten sukupuoli käännetään? Esimerkkinä Monica Alin romaanin Brick Lane suomennos ja saksannos*. Tampereen yliopisto, pro gradu -tutkielma. <http://urn.fi/urn:nbn:fi:uta-1-16495>.
- ThisisFINLAND 2020. Inklusivität durch finnische Pronomen-Macht wird aufgezeichnet. <https://finland.fi/de/leben-amp-gesellschaft/inklusivitaet-durch-finnische-pronomen-macht-wird-ausgezeichnet/>. (11.11.2020)
- THL 2020. Tasa-arvosanasto. <https://thl.fi/fi/web/sukupuolten-tasa-arvo/sukupuoli/tasa-arvosanasto>. (27.11.2020)
- THL 2021. Sukupuolitietoinen viestintä. <https://thl.fi/fi/web/sukupuolten-tasa-arvo/tasa-arvon-edistaminen/sukupuolitietoinen-viestinta>. (12.3.2021)
- Tiililä, Ulla 1994. Kielenhuolto ja kielellinen seksismi. Pitäisikö puhemiehestä tehdä puheenjohtaja? *Kielikello* 2/1994. <https://www.kielikello.fi/-/kielenhuolto-ja-kielellinen-seksismi-pitaisiko-puhemiehesta-tehda-puheenjohtaja->. (6.11.2020)
- Tiililä, Ulla 2020. Asiallinen, selkeä ja ymmärrettävä kieli palvelee myös tasa-arvoa. *Kielikello* 3/2020. <https://www.kielikello.fi/-/asiallinen-selkea-ja-ymmarrettava-kieli-palvelee-myo-s-tasa-arvoa>. (6.11.2020)
- Trasek ry 2019. Suomen sukupuolineutraalit nimet. <http://trasek.fi/2019/04/13/lista-sukupuolineutraaleista-etunimista-paivitetty/>. (11.11.2020)
- Trömel-Plötz, Senta 1994. *Frauensprache: Sprache der Veränderung. Die Frau in der Gesellschaft*. Frankfurt am Main: Fischer Taschenbuchverlag.
- Ukkola, Sanna 2017. Aamulehden sanarovioid. <https://yle.fi/uutiset/3-9837294>. *Yle* 18.1.2017. (20.11.2020)
- Valli, Raine 2018. Aineistonkeruu kyselylomakkeella. Teoksessa Raine Valli (toim.), *Ikkunoita tutkimusmetodeihin 1. Metodien valinta ja aineistonkeruu: virikkeitä aloittelevalle tutkijalle*. 5., uudistettu painos. Jyväskylä: PS-kustannus, 92–116.
- Valli, Raine & Päivi Perkkilä 2018. Sähköinen kyselylomake ja sosiaalinen media aineistonkeruussa. Teoksessa Raine Valli (toim.), *Ikkunoita tutkimusmetodeihin 1. Metodien valinta ja aineistonkeruu: virikkeitä aloittelevalle tutkijalle*. 5., uudistettu painos. Jyväskylä: PS-kustannus, 117–128.
- Vehmas-Lehto, Inkeri 2010. Termit kääntäjän näkökulmasta. Teoksessa Niina Nissilä & Nestori Siponkoski (toim.), *Kieli ja tunteet, Språk och Känslor, Language and Emotions, Sprache und Emotionen. VAKKI-symposiumi XXX 12.–13.2.2010*. Vaasa: Vaasan yliopisto, 361–372. http://www.vakki.net/publications/2010/VAKKI2010_Vehmas-Lehto.pdf. (9.3.2021)
- Virtanen, Anniina 2020. Esimies on nyt esihenkilö – Helsinki aikoo neutralisoida kaikki mies-päätteiset ammattinimikkeet, joita on 45. *Helsingin uutiset* 15.5.2020. <https://www.helsingin uutiset.fi/paikalliset/1805575>. (4.12.2020)
- Waris, Olli 2019. Sisäministeri Ohisalo luopuisi palomies-nimikkeestä ja esittelee oman ehdotuksensa – Palomiesliitolta nuiva vastaanotto. *Ilta-Sanomat* 30.12.2019. <https://www.is.fi/politiikka/art-2000006357593.html>. (4.12.2020)
- Westbrook, Laurel & Kristen Schilt 2014. Doing gender, determining gender: transgender people, gender panics, and the maintenance of the sex/gender/sexuality system. *Gender & society* 28, No. 1, 32–57.

Wikipedia 2020a. *Nikita (given name)*. [https://en.wikipedia.org/wiki/Nikita_\(given_name\)](https://en.wikipedia.org/wiki/Nikita_(given_name)). (11.11.2020)

Wikipedia 2020b. *Andrea*. <https://en.wikipedia.org/wiki/Andrea>. (11.11.2020)

Wu, E-chou 2013. Feminist translation/feminist adaptation: Ang Lee's sense and sensibility. <https://ep.liu.se/ecp/095/003/ecp13095003.pdf>. (27.11.2020)

LIITE 1: KYSELYLOMAKE

Kääntäjien näkemyksiä sukupuolineutraaleista ammattinimikkeistä

Teen tällä hetkellä pro gradu -tutkielmaani Tampereen yliopiston monikielisen viestinnän ja käännöstieteen tutkinto-ohjelmassa saksan opintosuunnassa. Tutkin pro gradussani kääntäjien näkemyksiä sukupuolineutraaleista ammattinimikkeistä ja sitä, mitkä tekijät näkemyksiin mahdollisesti vaikuttavat. Idea lähti liikkeelle Facebookin Käännösratkaisuja ammattikäntäjille -ryhmässä käydystä keskustelusta, jota lukiessani huomasin, että kääntäjillä on hyvin erilaisia mielipiteitä aiheesta.

Kääntäjien voidaan ajatella olevan eräänlaisia opettajia, sillä kääntäjiltä vaaditaan sekä paljon substanssiosaamista että ajankohtaisista asioista tietoisena olemista. Ajattelen, että kääntäjien näkemyksiä sukupuolineutraaleista ammattinimikkeistä on mielenkiintoista tutkia, sillä asia on ollut viime vuosina Suomessa hyvin ajankohtainen muun muassa sen myötä, kun Duunitori ja Helsingin kaupunki päättivät neutralisoida sukupuolittuneet ammattinimikkeet.

Tutkimusaineisto koostuu kääntäjien antamista vastauksista sekä mahdollisista jatkoahaastatteluista. Kaikki vastaukset analysoidaan täysin anonymisti, eikä vastauksista ole mahdollista selvittää vastaajan identiteettiä.

Kyselyssä on kuusi (6) osiota. Ensimmäisessä osiossa kysytään muutamia taustatietoja. Osiot kaksi, kolme ja neljä (2, 3 ja 4) koostuvat monivalintakysymyksistä sekä avoimista kysymyksistä. Osio viisi (5) koostuu väittämistä, jotka arvioidaan annetun arviointiasteikon mukaisesti. Viimeisestä osasta löytyy vastauskenttä yhteystiedoille mahdollisia jatkoahaastattelukutsuja varten sekä avoin kommenttikenttä kyselyn herättämiä ajatuksia varten. Tutkielman valmistumisen jälkeen kaikki vastaukset hävitetään.

Kyselyyn vastaaminen on täysin vapaaehtoista, ja vastaajien vastaukset pysyvät anonymisinä. Täyttämällä kyselyn hyväksyt, että vastauksiasi voidaan hyödyntää pro gradu -tutkielmassa. Kyselyyn vastaaminen vie noin 10–15 minuuttia.

Kysymyksiä ja tiedusteluja voi lähettää osoitteeseen salli.leinonen@tuni.fi (<mailto:salli.leinonen@tuni.fi>).

Kiitos jo etukäteen!

* Pakollinen

1. Vastaajan taustatiedot

1. Ikä *

- Alle 24
- 24–35
- 36–45
- 46–55
- Yli 55

2. Sukupuoli *

- Mies
- Nainen
- Muu
- En halua kertoa

3. Koulutustaso *

Toisen asteen tutkinto (esim. ylioppilas/ammattikoulu)

Alempi korkeakoulututkinto

Ylempi korkeakoulututkinto

Muu

4. Oletko opiskellut kääntämistä ja/tai tulkkausta? Jos vastasit kyllä, kerro myös oppilaitoksen nimi ja koulutusohjelma kohdassa "muu". *

Kyllä, olen opiskellut kääntämistä.

Kyllä, olen opiskellut tulkkausta.

En ole opiskellut kääntämistä tai tulkkausta.

Muu

5. Toimitko kääntäjänä... *

päätoimisesti

sivutoimisesti

6. A-työkieli/A-työkielet *

7. B-työkieli/B-työkielet *

8. C-työkieli/C-työkielet

9. Kuinka kauan olet työskennellyt kääntäjänä? *

- Alle vuoden
- 1–3 vuotta
- 3–6 vuotta
- 6–9 vuotta
- Yli 10 vuotta

10. Millaisia käännöksiä pääasiassa teet? (Asiatekstikäännöksiä, av-käännöksiä, kaunokirjallisia käännöksiä...) *

11. Miten koet suhtautuvasi kielen sukupuolineutraaliuteen? Valitse sopivin vaihtoehto asteikolta 1–5. *

Arviointiasteikko on 1–5, jossa: 1 = erittäin negatiivisesti, 2 = jonkin verran negatiivisesti, 3 = neutraali suhtautuminen, 4 = jonkin verran positiivisesti ja 5 = erittäin positiivisesti.

- 1   2   3   4   5

12. Oletko joutunut pohtimaan käännöstöissäsi sukupuolen kääntämistä, kun se ei tule selkeästi ilmi tai kun se on haluttu syystä tai toisesta piilottaa? Jos kyllä, miten olet ratkaissut mahdolliset haasteet? *

2. Stereotyyppisesti miesten ja naisten nimet sekä sukupuolineutraalit nimet

Valitse annetuista vaihtoehdoista se, joka kuulostaa mielestäsi parhaalta, ja perustele valintasi.

13. Valitse seuraavista vaihtoehdoista se, joka kuulostaa mielestäsi parhaalta. *

- Petri työskentelee palomiehenä.
- Petri työskentelee pelastajana.
- Petri työskentelee palopelastajana.

14. Vaikuttivatko henkilön nimi ja oletettu sukupuoli valintaasi? Miksi, miksi ei? Millä tavoin? *

15. Valitse seuraavista vaihtoehdoista se, joka kuulostaa mielestäsi parhaalta. *

- Katri työskentelee palomiehenä.
- Katri työskentelee pelastajana.
- Katri työskentelee palopelastajana.

16. Vaikuttivatko henkilön nimi ja oletettu sukupuoli valintaasi? Miksi, miksi ei?
Millä tavoin? *

17. Valitse seuraavista vaihtoehdoista se, joka kuulostaa mielestäsi parhaalta. *

- Tuisku työskentelee palomiehenä.
- Tuisku työskentelee pelastajana.
- Tuisku työskentelee palopelastajana.

18. Vaikuttivatko henkilön nimi ja oletettu sukupuoli valintaasi? Miksi, miksi ei?
Millä tavoin? *

19. Valitse seuraavista vaihtoehdoista se, joka kuulostaa mielestäsi parhaalta. *

- Kalle on esimieheni.
- Kalle on esihenkilöni.
- Kalle on lähijohtajani.

20. Vaikuttivatko henkilön nimi ja oletettu sukupuoli valintaasi? Miksi, miksi ei? Millä tavoin? *

21. Valitse seuraavista vaihtoehdoista se, joka kuulostaa mielestäsi parhaalta. *

- Minna on esimieheni.
- Minna on esihenkilöni.
- Minna on lähijohtajani.

22. Vaikuttivatko henkilön nimi ja oletettu sukupuoli valintaasi? Miksi, miksi ei?
Millä tavoin? *

23. Valitse seuraavista vaihtoehdoista se, joka kuulostaa mielestäsi parhaalta. *

- Kuura on esimieheni.
- Kuura on esihenkilöni.
- Kuura on lähijohtajani.

24. Vaikuttivatko henkilön nimi ja oletettu sukupuoli valintaasi? Miksi, miksi ei?
Millä tavoin? *

3. Kieli- ja kulttuuririippuvaiset nimet

Valitse annetuista vaihtoehdoista se, joka kuulostaa mielestäsi parhaalta, ja perustele valintasi.

25. Valitse seuraavista vaihtoehdoista se, joka kuulostaa mielestäsi parhaalta. *

- Andrea on putkimies.
- Andrea on putkiasentaja.

26. Vaikuttivatko henkilön nimi ja oletettu sukupuoli valintaasi? Miksi, miksi ei?
Millä tavoin? *

27. Valitse seuraavista vaihtoehdoista se, joka kuulostaa mielestäsi parhaalta. *

- Nikita on talonmies.
- Nikita on kiinteistöhuoltaja.

28. Vaikuttivatko henkilön nimi ja oletettu sukupuoli valintaasi? Miksi, miksi ei?
Millä tavoin? *

4. Ammattinimikkeiden piilosukupuoli

Tässä osiossa sinun tulee arvioida, viitataanko lauseessa olevalla ammattinimikkeellä mieheen, naiseen vai yleisesti keneen tahansa. Vastaa mahdollisimman intuitiivisesti.

29. Hän on lakimieheni. *

- Ammattinimike viittaa ensisijaisesti mieheen.
- Ammattinimike viittaa ensisijaisesti naiseen.
- Ammattinimike voi viitata keneen tahansa.

30. Toi on se tosi kiva lentoemäntä! *

- Ammattinimike viittaa ensisijaisesti mieheen.
- Ammattinimike viittaa ensisijaisesti naiseen.
- Ammattinimike voi viitata keneen tahansa.

31. Oletko sinä tämän yrityksen esimies? *

- Ammattinimike viittaa ensisijaisesti mieheen.
- Ammattinimike viittaa ensisijaisesti naiseen.
- Ammattinimike voi viitata keneen tahansa.

32. Ystäväni opiskelee sairaanhoitajaksi. *

- Ammattinimike viittaa ensisijaisesti mieheen.
- Ammattinimike viittaa ensisijaisesti naiseen.
- Ammattinimike voi viitata keneen tahansa.

5. Väittämien arvioiminen

Tässä osiossa tehtäväsi on arvioida erilaisia väitteitä, jotka liittyvät kielen sukupuolineutraaliuteen ja inklusiivisuuteen. Inklusiivisuudella tarkoitetaan tässä yhteydessä sitä, että erilaiset vähemmistöt pyritään ottamaan huomioon jokapäiväisessä kielenkäytössä erilaisin tavoin.

Kysymysten arviointiasteikko on 1–5, jossa: 1 = täysin eri mieltä, 2 = jonkin verran eri mieltä, 3 = ei samaa eikä eri mieltä, 4 = jonkin verran samaa mieltä, 5 = täysin samaa mieltä. Lue väittämät huolellisesti.

33. Mielestäni sukupuolittuneet ammattinimikkeet ovat ajankohtainen yhteiskunnallinen puheenaihe. *

Täysin eri mieltä   1   2   3   4   5   Täysin samaa mieltä

34. Mielestäni on tärkeää, että ammattinimikkeet ovat mahdollisimman sukupuolineutraaleja. *

Täysin eri mieltä   1   2   3   4   5   Täysin samaa mieltä

35. Mielestäni kielen sukupuolineutraalius on hyvä asia. *

Täysin eri mieltä   1   2   3   4   5   Täysin samaa mieltä

36. Mielestäni sukupuolittuneet ammattinimikkeet ovat ongelmallisia. *

Täysin eri mieltä   1   2   3   4   5   Täysin samaa mieltä

37. Mielestäni sukupuolittuneet ammattinimikkeet (esim. esimies, talonmies, lentoemäntä) palvelevat kaikkia sukupuoleen katsomatta. *

Täysin eri mieltä   1   2   3   4   5   Täysin samaa mieltä

38. Mielestäni sukupuolittuneiden ammattinimikkeiden neutralisoiminen on turhaa. *

Täysin eri mieltä   1   2   3   4   5   Täysin samaa mieltä

39. Mielestäni geneerisesti maskuliiniset ammattinimikkeet (esimerkiksi esimies, putkimies) voivat viitata yleisesti keneen tahansa. *

Täysin eri mieltä   1   2   3   4   5   Täysin samaa mieltä

40. Mielestäni kielen sukupuolineutraalius ja inklusiivisuus ovat keinoja ajaa poliittista agenda. *

Täysin eri mieltä   1   2   3   4   5   Täysin samaa mieltä

41. Mielestäni kielen sukupuolineutraaliudesta ja inklusiivisuudesta puhutaan liikaa. *

Täysin eri mieltä   1   2   3   4   5   Täysin samaa mieltä

6. Kommenttikenttä ja yhteystiedot

42. Tähän voit jättää avoimia kommentteja kyselystä tai sen herättämistä ajatuksista.

43. Mikäli sinuun saa olla yhteydessä mahdollista jatkohaastattelua varten, jätähän alle nimesi ja sähköpostiosoitteesi. Kiitos arvokkaista vastauksistasi!

DEUTSCHE KURZFASSUNG

”ICH WILL BEWUSST DIE NEUTRALE BERUFSBEZEICHNUNG WÄHLEN” – Was halten Übersetzer*innen von finnischen geschlechtsneutralen Berufsbezeichnungen?

1 EINLEITUNG

Sprache und Geschlecht sind fest miteinander verbunden. In jeder Sprache gibt es verschiedene Arten und Weisen, das Geschlecht anzuzeigen, wie zum Beispiel das *Genus*, das *natürliche Geschlecht* (engl. *natural gender*) und das *lexikalische Geschlecht* (engl. *lexical gender*) (Engelberg 2018, s. auch Kap. 2.1.2). Obwohl es im Finnischen kein Genus oder kein natürliches Geschlecht gibt, gibt es Charakteristika, die das Geschlecht auch im Finnischen markieren. Dies sind zum Beispiel Berufsbezeichnungen mit der Endung *-mies* (,der Mann‘), wie *esimies* (,der Chef‘) und *palomies* (,der Feuerwehrmann‘). Am interessantesten ist, dass Frauen in diesem Sinn Männer sein können, aber Männer können nie Frauen sein. Das Ziel dieser Masterarbeit ist herauszufinden, was professionelle Übersetzer*innen ⁷ über geschlechtsspezifische Berufsbezeichnungen und deren geschlechtsneutrale Alternativen denken.

Obwohl es im Finnischen kein Genus oder kein natürliches Geschlecht gibt, sind geschlechtsspezifische Berufsbezeichnungen ein Thema, das für heftige Emotionen sorgt. Ein gutes Beispiel in diesem Zusammenhang war die Debatte, die ein Leitartikel in der finnischen Tageszeitung *Aamulehti* 2017 verursachte (Aamulehti 2017). In dem Artikel wurde angekündigt, dass die Zeitung ab diesem Zeitpunkt nur geschlechtsneutrale Berufsbezeichnungen verwenden würde (ebd.). Die Reaktionen darauf waren nicht nur positiv, aber Aamulehti war der Meinung, dass die Zeitung mit dieser Entscheidung einen Beitrag zur Gleichberechtigung leisten könnte. Im Jahr 2019 beschloss Duunitori, eine finnische Suchmaschine für Stellenanzeigen, dass sie fortan nur mehr geschlechtsneutrale Berufsbezeichnungen verwendet werden (Glad 2019), und 2020 entschied sich auch die Stadt Helsinki dafür (Nuutinen 2020). Das Thema und Entscheidungen wie diese sorgen immer wieder für heftige Reaktionen, weil das Neutralisieren von Berufsbezeichnungen zwar vielleicht nicht die wichtigste Maßnahme zur Verbesserung der Gleichberechtigung ist, aber

---

⁷ In dieser Masterarbeit wird das Gendersternchen (s. Kapitel 2.1.2) verwendet.

wie im Leitartikel von Aamulehti (2017) auch festgehalten wurde, „bestehen Veränderungen aus kleineren Teilen“. Die Verwendung von geschlechtsneutralen Berufsbezeichnungen ist eine einfache Maßnahme, Gleichberechtigung in der Sprache zu schaffen. Auch für nichtbinäre Personen spielt die Verwendung geschlechtsneutraler Berufsbezeichnungen eine sehr wichtige Rolle, denn gerade im Bereich der unterschiedlichen Geschlechtsidentitäten kann die Verwendung geschlechtsspezifischer Berufsbezeichnungen für eine Negierung dieser Realitäten gehalten werden (Tiililä 2020).

In dieser Masterarbeit wird das Thema aus der finnischen Perspektive betrachtet, aber weil die Masterarbeit in der Studienrichtung Deutsch erstellt wird, ist auch die deutsche Sprache im Fokus. Weiters wird die Situation im Englischen und im Schwedischen untersucht, weil die Verwendung von englischen und schwedischen geschlechtsneutralen Pronomen heutzutage wesentlich geläufiger ist. Außerdem unterscheidet sich die Art und Weise der Markierung des Geschlechts von der Markierung im Finnischen.

Mit meiner Masterarbeit will ich die folgenden Forschungsfragen beantworten: Welche Meinung haben Übersetzer*innen zu geschlechtsspezifischen Berufsbezeichnungen und deren geschlechtsneutralen Alternativen? Welche Faktoren beeinflussen diese Meinungen? Meine Hypothese ist, dass das Alter und die Arbeitssprachen die Meinung der Übersetzer*innen beeinflusst. In der Analyse liegt daher der Schwerpunkt auf der Überprüfung, wie die vorgenannten Faktoren, nämlich Alter und Arbeitssprachen der Befragten, die Antworten beeinflusst haben.

Eingangs wird in Kapitel 2 die Verbindung zwischen der Sprache und dem Geschlecht untersucht: was ist *das Geschlecht* und wie ist das Geschlecht im Finnischen und in den anderen oben erwähnten Sprachen zu sehen? In Kapitel 3 wird die übersetzungswissenschaftliche Perspektive und die Verbindung zwischen dem Geschlecht und dem Übersetzen betrachtet, und in Kapitel 4 werden geschlechtsspezifische und geschlechtsneutrale Berufsbezeichnungen abgehandelt. Die Forschungsmethode und das Forschungsmaterial werden in Kapitel 5 vorgestellt, und in Kapitel 6 werden die Antworten analysiert. Zum Schluss erfolgt in Kapitel 7 eine Zusammenfassung der Ergebnisse sowie der Ansätze für weitere Forschung.

2 GESCHLECHT UND SPRACHE

Ehe darüber gesprochen werden kann, wie das Geschlecht in der Sprache vorkommt, muss der Begriff des Geschlechts definiert werden. Im Englischen ist es typisch, über ein biologisches Geschlecht (*sex*) und eine Geschlechtsidentität (*gender*) zu sprechen. Im Finnischen spricht

man oft nur von *sukupuoli* („das Geschlecht“), aber heutzutage verwendet man auch das Wort *sukupuoli-identiteetti* („die Geschlechtsidentität“). In dieser Masterarbeit wird der Begriff *Geschlecht* verwendet, aber damit ist nicht nur das biologische Geschlecht gemeint, sondern die Gesamtheit der Identität, weil sich das Geschlecht aus vielen verschiedenen sozialen, physiologischen und kulturellen Charakteristika zusammensetzt (Nousiainen 2020).

2.1 Geschlecht in der Sprache

Die Verbindung zwischen dem Geschlecht und der Sprache ist schon lange Gegenstand von Debatten. In den 1970er-Jahren fing man an, darüber zu diskutieren, ob es sogenannte *Genderlekte* gibt – d. h. ob Frauen und Männer auf unterschiedliche Weise sprechen (Reisigl & Spieß 2017a, 7). Das Thema ist nach wie vor aktuell, wobei sich die Thematik etwas verschoben hat: Es geht heute vermehrt um die Geschlechtsstereotypie in Texten und den Zusammenhang zwischen dem biologischen Geschlecht (*Sexus/sex*), der Geschlechtsidentität und dem grammatischen Geschlecht (*genus*) (ebd.). In den Kapiteln 2.1.1 und 2.1.2 wird untersucht, wie das Geschlecht im Finnischen, Deutschen, Englischen und Schwedischen zum Ausdruck kommt. Diese Sprachen wurden gewählt, weil die Arten und Weisen, wie sich das Geschlecht in den Sprachen ausdrückt, in den vier Sprachen unterschiedlich ist.

2.1.1 Grammatisches Geschlecht, natürliches Geschlecht und lexikalisches Geschlecht

Sprachen markieren das Geschlecht auf unterschiedliche Art (Engelberg 2018, 17). Diese Möglichkeiten können in drei Kategorien eingeteilt werden: das grammatische Geschlecht (*Genus*), das natürliche Geschlecht (engl. *natural gender*) und das lexikalische Geschlecht (engl. *lexical gender*). In einigen Sprachen, wie im Deutschen, gibt es alle drei Kategorien, aber in anderen Sprachen gibt es nur eine oder zwei dieser Möglichkeiten. *Genus* bedeutet, dass Substantive dem Maskulinum, Femininum und in einigen Sprachen auch dem Neutrum zugeordnet sind. Die indoeuropäischen Sprachen weisen das Genus mehrheitlich auf. (Engelberg 2018, 17.)

Im Englischen gibt es kein Genus, aber die englische Sprache weist das natürliche Geschlecht auf (Engelberg 2018, 17). Das natürliche Geschlecht bedeutet z. B., dass es in der Sprache unterschiedliche Personalpronomina für jedes Geschlecht gibt, wie im Englischen *he* („er“) und *she* („sie“). Diese Pronomina schließen doch Personen aus, die nichtbinär sind. *Nichtbinär* bedeutet, dass die Geschlechtsidentität weder ausschließlich männlich noch weiblich ist, sondern dass sich diese Personen außerhalb dieser binären Einteilung befinden (Seta 2020; THL 2020). In den letzten Jahren hat sich das Pronomen *they* in der englischsprachigen Welt etabliert:

Man kann das Pronomen *they* verwenden, wenn das Geschlecht unwesentlich ist oder wenn man über eine Person spricht, die nichtbinär ist.

Obwohl es im Finnischen kein Genus oder kein natürliches Geschlecht gibt, gibt es in der finnischen Sprache das lexikalische Geschlecht. Wörter, die ein lexikalisches Geschlecht aufweisen, gibt es in fast allen Sprachen auf der Welt. Es handelt sich dabei oft um Wörter, die Verwandtschaft beschreiben. (Engelberg 2018, 17.) In Sprachen, in denen es auch ein Genus gibt, sind das Genus und das lexikalische Geschlecht oft miteinander verbunden: Wörter, die Männer beschreiben, sind oft maskulin (z. B. *der Bruder*) und Wörter, die Frauen beschreiben, sind meistens feminin (z. B. *die Schwester*).

2.1.2 Das Geschlecht im Finnischen, Deutschen, Englischen und Schwedischen

Da es im Finnischen nur das lexikalische Geschlecht gibt, könnte man das Finnische als eine geschlechtlose Sprache betrachten. Dies zeigt sich auch in dem finnischen Personalpronomen *hän*, das für alle Personen gilt. In der Dissertation von Hekanaho (2020, 199) wird beschrieben, dass finnische Muttersprachler*innen den englischen geschlechtsspezifischen Personalpronomina völlig negativ gegenüberstehen. Finnische Muttersprachler*innen sind daran gewöhnt, dass das Geschlecht einer Person nicht angezeigt werden muss, während dies in anderen Sprachen oft fast unmöglich ist.

Die finnische Sprache ist jedoch nicht ganz geschlechtlos. Das generische Maskulinum ist auch im Finnischen eine Herausforderung. Das generische Maskulinum schlägt sich im Finnischen z. B. in Redewendungen und geschlechtsspezifischen Berufsbezeichnungen (Engelberg 2018, 72) nieder. Die Verwendung von Berufsbezeichnungen mit der Endung *-mies* („Mann“) wird damit begründet, dass viele dieser Berufe sogenannte „typische Männerberufe“ sind (Engelberg 2018, 73). Dies ist nach Querol Pérez (2018, 631) auf ein starkes Patriarchat zurückzuführen, weil die Gesellschaft und die von uns verwendete Sprache von Männern dominiert und geschaffen sind. Auch ein generisches Femininum existiert, aber die beiden Phänomene sind asymmetrisch (Engelberg 2016), da das generische Femininum bei weitem nicht so häufig verwendet wird wie das generische Maskulinum. Mit dem generischen Femininum kann jedoch die Rolle der Frauen betont werden (Lotbinière-Harwood 1991, 112).

Wie schon erwähnt, gibt es im Deutschen sowohl das Genus als auch das natürliche Geschlecht. Diese Arten, das Geschlecht in der deutschen Sprache zu markieren, beeinflussen z. B. die Flexion von verschiedenen Attributen. Darüber hinaus gibt es in der deutschen Sprache auch unterschiedliche Personalpronomina für Männer und Frauen. Im Gegensatz zum Englischen

wird im Deutschen kein allgemeines, geschlechtsneutrales Personalpronomen für nichtbinäre Personen verwendet. Im Deutschen gibt es jedoch verschiedene sogenannte Neopronomina (*neopronouns*) wie auch im Englischen (Mändeln 2020). Weil es im Deutschen auch das Genus gibt, ist es oft nicht möglich, geschlechtsneutrale Wörter zu verwenden. Es gibt verschiedene Möglichkeiten, feminine Endungen mit dem Maskulinum zu verbinden: u. a. das *Binnen-I* (z. B. *SängerIn*) und das *Gendersternchen* (z. B. *Sänger*in*). Das Koordinationsbüro für Frauenförderung und Gleichstellung (KFG 2020) empfiehlt die Verwendung des Gendersternchens, weil es auch nichtbinäre Personen berücksichtigt.

Wie im Englischen gibt es im Schwedischen kein Genus. Im Englischen hat sich die Verwendung von *they* im Singular eingebürgert, und im Schwedischen gibt es das Neopronomen *hen*, das dem finnischen *hän* ähnlich ist. Die Verwendung von *hen* im Schwedischen begann sich ab 2015 durchzusetzen, als das Pronomen zum ersten Mal in einem Kinderbuch verwendet wurde (Olika 2012). Während der ersten Jahren war die Diskussion über das geschlechtsneutrale Pronomen *hen* sehr leidenschaftlich: Einige waren der Meinung, dass das Pronomen einfach zu verwenden ist, aber andere meinten, dass das Wort diskriminierend und gegen sprachliche Regeln verstößt (Milles 2013). Heutzutage sind 95–99 % der schwedischen Bevölkerung mit dem Pronomen *hen* vertraut (Gustafsson Sendén et al. 2015).

3 GESCHLECHT UND ÜBERSETZEN

In diesem Kapitel wird betrachtet, welchen Einfluss das Geschlecht beim Übersetzen hat: Wie kann das Geschlecht übersetzt werden und welche Herausforderungen sind damit verbunden. Beim Übersetzen müssen sich Übersetzer*innen vieler verschiedener Faktoren bewusst sein. Die Rolle der Übersetzer*innen ist wichtig, und heutzutage ist der Übersetzungsprozess einer größeren Anzahl von Personen bewusst als früher (Bassnett 2014, 106). Übersetzer*innen haben große Macht, die Übersetzungen reflektieren die Gesellschaft, in der die Übersetzungen gelesen werden (Castro Vázquez 2009, 62). Übersetzer*innen muss daher bewusst sein, was sie mit der Übersetzung vermitteln wollen (Simon 1996, 7).

Ein wichtiger Faktor, der den Übersetzungsprozess beeinflusst, sind verschiedene Normen. Chesterman und Wagner (2014) teilen die Normen in vier Kategorien ein: Annehmbarkeit⁸ (*acceptability norm*), Verantwortlichkeit (*accountability norm*), Kommunikationsfähigkeit (*communication norm*) und Relativität (*relation norm*). Die vielleicht wichtigste Norm ist die

---

⁸ Die deutschen Übersetzungen der Normen stammen von der Verfasserin der Arbeit.

Annehmbarkeit. Die Übersetzung soll im zielsprachigen⁹ System eingebettet sein, und eine erfolgreiche Übersetzung wird nicht unbedingt als Übersetzung erkannt. (Chesterman & Wagner 2014, 92.) Der übersetzte Text sollte sich also an die Zielsprache und die Zielkultur anpassen.

Das Übersetzen des Geschlechts wird oft unter dem Aspekt des feministischen Übersetzens betrachtet. Das feministische Übersetzen begann sich in Kanada in den 1980er-Jahren durchzusetzen (Simo 1996, vii–viii). Flotow (1991; 1997) betont auch die Bedeutung feministischer Werke, weil die Verfasser*innen damit gegen die patriarchalische und misogynie Sprache kämpfen wollten. Die Verfasser*innen in Kanada haben neue Wörter, Schreibweisen und Metaphern erschaffen, um die Denkfähigkeit und Schreibfähigkeit der Frauen zu verbessern (Flotow 1997, 15). Nach Querol Pérez (2018) sollen sich Übersetzer*innen ihrer eigenen Ideologie und des kulturellen Kontexts bewusst sein, weil diese den Übersetzungsprozess stark beeinflussen. Das feministische Übersetzen hat auch eine verbesserte Gleichberechtigung zum Ziel. Übersetzer*innen sollen ihren Auftraggeber*innen, Leser*innen und sich selbst treu sein. Dies wirft jedoch Fragen auf: Was steht bei der Übersetzung im Mittelpunkt? Soll die Übersetzung möglichst viele verschiedene Leser*innen erreichen? Ist es am wichtigsten, dass der/die Auftraggeber*in mit der Übersetzung zufrieden ist? Inwieweit müssen Übersetzer*innen Ansichten übertragen, mit denen sie nicht einverstanden sind?

Der Zusammenhang zwischen dem Geschlecht und dem Übersetzen ist also komplex. Übersetzer*innen sollen einen Ausgleich zwischen den Ausgangs- und Zielsprachen, den Normen und ihren eigenen Werten finden. Der Kontext ist von großer Bedeutung, manche Wörter passen in einen bestimmten Kontext besser als andere. Wie schon erwähnt wurde, ist es wichtig, dass der Text auf die Zielsprache und die Zielkultur zugeschnitten ist, wobei der Kontext eine wichtige Rolle spielt. Die Macht der Übersetzer*innen sollte jedoch nicht unterbewertet werden: Die Wörter, die Übersetzer*innen in den Übersetzungen verwenden, beeinflussen den Wortschatz der Leser*innen. Wenn z. B. eine geschlechtsneutrale Berufsbezeichnung in einer Übersetzung verwendet wird, nehmen die Rezipient*innen des Textes das Wort dann möglicherweise auch in ihren aktiven Wortschatz auf.

---

⁹ In dieser Arbeit werden die Begriffe *Ausgangstext*, *Ausgangssprache*, *Zieltext* und *Zielsprache* verwendet.

4 GESCHLECHTSSPEZIFISCHE UND GESCHLECHTSNEUTRALE BERUFSBEZEICHNUNGEN IM FINNISCHEN

Die geschlechtsspezifischen Berufsbezeichnungen im Finnischen wurden seit den 1990er Jahren untersucht. Engelberg (1993; 1998, 2001; 2007; 2011; 2016; 2018) ist offensichtlich die bekannteste Forscherin in diesem Bereich. Nach Engelberg (1998) funktioniert die Bildung von frauenspezifischen Berufsbezeichnungen auf dieselbe Weise im Finnischen wie im Deutschen: Die ursprüngliche Berufsbezeichnung bezieht sich auf Männer und kann Frauen dann auch „mitmeinen“. Weibliche Berufsbezeichnungen hingegen können nie für Männer verwendet werden. Im Finnischen kann eine Frau beispielsweise *esimies* („der Chef“) sein, aber ein Mann ist nie *lentoemäntä* („die Flugbegleiterin“). Die Verwendung femininer Endungen hat sich nach Engelberg (1998) verringert, aber die maskulinen Endungen kommen immer noch häufig vor. Dies hängt nach Engelberg (1998, 79) damit zusammen, dass Männer die Norm einer Person sind, während Frauen eine Ausnahme von dieser Norm sind.

Die meistverwendeten Berufsbezeichnungen, die sich auf Männer beziehen, sind heutzutage *esimies* („der Chef“) und *virkamies* („der Beamte“) (Engelberg 1998, 84). Besonders *esimies* wird immer noch sehr häufig verwendet und es gibt keine feststehende geschlechtsneutrale Alternative dafür (s. Kap 6 dieser Arbeit). In dieser Masterarbeit werden die geschlechtsneutralen Alternativen *esihenkilö* und *lähijohtaja* untersucht, für welche es keine festen deutschen Übersetzungen gibt. Ebenso wird hier die männliche Berufsbezeichnung *palomies* („der Feuerwehrmann“) untersucht. Geschlechtsneutrale Alternativen wie *pelastaja* („der Retter“) und *palopelastaja* („der Feuerretter“) sind im finnischen Kontext bekannt, die Diskussion dreht sich zurzeit darum, ob das Präfix *palo-* nötig ist. Die Rettungsorganisation von Helsinki verwendet die Berufsbezeichnung *pelastaja* (Virtanen 2020), weil Feuerwehrleute nicht nur Feuer löschen, sondern auch in anderen Situationen Rettungsdienste leisten.

In Jahr 2019 hat man sich bei Duunitori, einer finnischen Suchmaschine für Stellenanzeigen – in Zusammenarbeit mit dem Finnischen Institut für Sprachen in Finnland (Kotimaisten kielten keskus) – dazu entschlossen, dass nur geschlechtsneutrale Berufsbezeichnungen zu verwenden (Glad 2019). Das Finnische Institut für Sprachen in Finnland hat Duunitori dabei unterstützt, neue Berufsbezeichnungen festzulegen. Man hat sich vor allem darauf konzentriert, feststehende und verständliche Berufsbezeichnungen zu sammeln (Kotimaisten kielten keskus 2019). Kotimaisten kielten keskus (2019) empfiehlt die Verwendung geschlechtsneutraler Berufsbezeichnungen, um möglichst viele Personen zu berücksichtigen. Die Verwendung

geschlechtsneutraler Berufsbezeichnungen trägt auch dazu bei, dass manche Berufe nicht nur mit einem bestimmten Geschlecht verbunden werden (ebd.).

Weil es im Finnischen kein Genus und kein natürliches Geschlecht (s. Kap. 2.1.2) gibt, ist es möglich, geschlechtsneutrale Berufsbezeichnungen zu verwenden und nötigenfalls neue Berufsbezeichnungen zu erdenken. Im Deutschen ist das nicht möglich, und deswegen müssen andere Strategien angewendet werden, um beispielsweise in Stellenanzeigen neutral zu formulieren. Dafür kann z. B. das Gendersternchen (s. Kap. 2.1.2) verwendet werden. Es können auch die Buchstaben *m/w/d* („männlich/weiblich/divers“) hinzugefügt werden (s. Kaiser 2020). Ein gutes Beispiel dafür ist die Stellenanzeige eines deutschen Unternehmens in Abbildung 1.

Abbildung 1. Screenshot einer Stellenanzeige des Mainzer Unternehmens N'Eis.¹⁰

Wie in Abbildung 1 zu sehen ist, hat das Unternehmen die beiden oben erwähnten Strategien angewendet, das Geschlecht zu markieren bzw. geschlechtsneutral zu formulieren. Das Gendersternchen berücksichtigt alle Geschlechter, und die Ergänzung (*w/m/d*) indiziert, dass diese Stelle für jede Person passt, unabhängig vom Geschlecht. Dies ist eine einfache Methode, möglichst viele Personen zu berücksichtigen.

5 FORSCHUNGSMATERIAL UND FORSCHUNGSMETHODE

Ziel dieser Arbeit ist, herauszufinden, was professionelle Übersetzer*innen über die finnischen geschlechtsspezifischen Berufsbezeichnungen und deren geschlechtsneutrale Alternativen denken. Dazu wird analysiert, wie Faktoren wie das Alter und die Arbeitssprachen der

---

¹⁰ <https://www.n-eis.de/wp-content/uploads/eisk%C3%BCchen-fachkr%C3%A4fte.pdf>. Der Screenshot wurde am 29. Januar 2021 erstellt.

Übersetzer*innen die Meinungen beeinflussen. Um diese Meinungen und den Einfluss der erwähnten Faktoren zu untersuchen, wurde eine elektronische Befragung (s. Anhang 1) durchgeführt und Meinungen von Übersetzer*innen eingeholt.

Der elektronische Fragebogen wurde am 4.12.2020 geöffnet und das Formular war insgesamt 39 Tage lang zugänglich. Ein elektronisches Formular ist leicht und schnell auszufüllen und die Antworten der Befragten können vertraulich behandelt werden. Aus diesen Gründen wurde die Befragung elektronisch durchgeführt. Der Fragebogen wurde in vier an Übersetzer*innen gerichtete Facebook-Gruppen verteilt. Der Fragebogen wurde auf Finnisch verfasst, weil die Arbeit sich auf die geschlechtsspezifischen und geschlechtsneutralen Berufsbezeichnungen im Finnischen konzentriert.

Die Fragen im Fragebogen waren meist Multiple-Choice-Fragen, aber die Befragten mussten ihre Antworten in offenen Fragen begründen. In den Fragen ging es um geschlechtsspezifische und geschlechtsneutrale Berufsbezeichnungen im Finnischen. Im fünften Teil des Fragebogens sollten die Befragten auch einige Behauptungen mithilfe einer Likert-Skala evaluieren, wobei 1 = gar nicht einverstanden, 2 = eher nicht einverstanden, 3 = weder einverstanden noch nicht einverstanden, 4 = eher einverstanden, 5 = völlig einverstanden. Damit konnten die allgemeinen Meinungen der Übersetzer*innen zu geschlechtsspezifischen und geschlechtsneutralen Berufsbezeichnungen erhoben werden.

Insgesamt gingen 47 Antworten ein, diese werden in Kapitel 6 analysiert. Die Antworten wurden anonymisiert, sodass keine Zuordnung zu Einzelpersonen möglich war. Die Befragten wurden anonymisiert referenziert (Befragte*r 1 = B1, Befragte*r 2 = B2 usw.). Die Ergebnisse wurden verarbeitet und in unterschiedlichen Kategorien zugeordnet. Die Antworten wurden sowohl qualitativ als quantitativ analysiert, sodass Antworten auf die Forschungsfragen (s. Kap. 1) abgeleitet werden konnten.

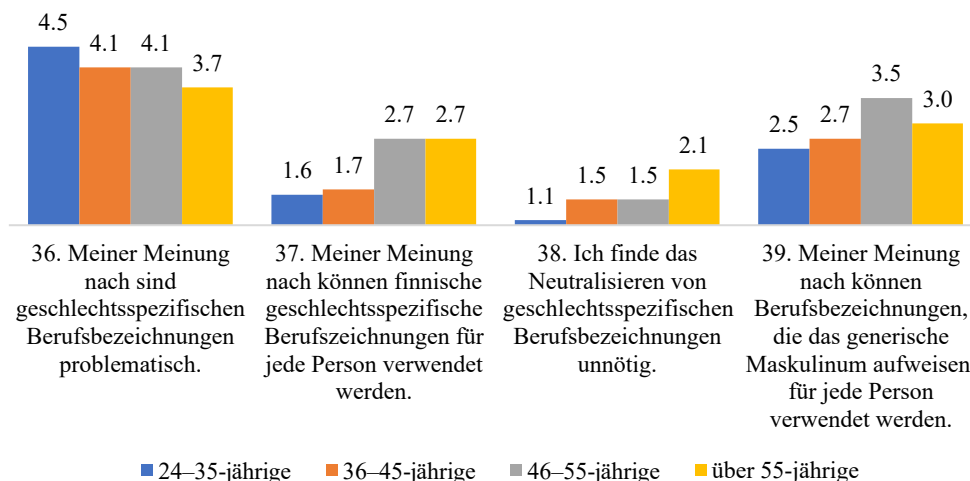
6 ERGEBNISSE

In diesem Kapitel werden die Antworten der Befragten analysiert und die Ergebnisse präsentiert. Die einzelnen Themen werden in eigenen Unterkapiteln behandelt. Die Themen sind: der Einfluss des Alters auf die Antworten der Befragten sowie der Einfluss der Arbeitssprachen auf die Antworten der Übersetzer*innen. Diese Themen wurden im Hinblick auf die Forschungsfragen so gewählt. Alle Übersetzungen der Antworten und Beispiele stammen von der Verfasserin dieser Arbeit.

6.1 Der Einfluss des Alters

Als erster Aspekt wird der Einfluss des Alters analysiert. Insbesondere wird betrachtet, welchen Einfluss das Alter darauf hat, welche Berufsbezeichnungen die Befragten der verschiedenen Altersgruppen gewählt haben. Dazu wird untersucht, wie das Alter die allgemeinen Meinungen der Befragten beeinflusst. Mithilfe der evaluierten Behauptungen konnten die Durchschnittswerte von allen Altersgruppen errechnet werden. Die Anzahl der Befragten aus jeder Altersgruppe war wie folgt: 14 Befragte waren 24–35 Jahre alt, 11 Befragte waren 36–45 Jahre, 12 Befragte 46–55 Jahre und 10 Befragte waren älter als 55 Jahre. Im Fragebogen gab es auch die Auswahlmöglichkeit für unter 24-Jährige, aber keine der Befragten haben diese gewählt. Da die Anzahl der Befragten aus jeder Altersgruppe gleich ist, ist es möglich, die Unterschiede zwischen den Altersgruppen zu analysieren.

Die Unterschiede zwischen den Altersgruppen sind in Grafik 1 abzulesen, in der die Durchschnittswerte für die vier verschiedenen Behauptungen (Behauptung 36–39, s. Anhang 1) dargestellt werden. Die evaluierten Behauptungen befinden sich unter den Säulen jeder Behauptung. Jede Farbe repräsentiert eine Altersgruppe, und die Definitionen der Farben unterhalb der Balkengrafik eingeblendet. Die Zahlen geben die Durchschnittswerte jeder Altersgruppe an. Den Antworten lag eine Likert-Skala (s. Kapitel 5) zugrunde. Je höher der Durchschnittswert, desto eher waren die Übersetzer*innen mit der Behauptung einverstanden.

Grafik 1. Durchschnittswerte der Antworten zu den Behauptungen 36–39 nach Altersgruppen

Wie in Grafik 1 ersichtlich, sind die allgemeinen Meinungen der Befragten über geschlechtsneutrale Berufsbezeichnungen insgesamt positiv, und die jüngste Altersgruppe antwortete am positivsten, d. h. diesen Ergebnissen zufolge halten sie die Verwendung

geschlechtsneutraler Berufsbezeichnungen für wichtig. Grafik 1 zeigt auch, dass die älteste Altersgruppe (über 55-jährige) am negativsten eingestellt ist. Die Unterschiede sind nicht extrem, aber doch deutlich, insbesondere, wenn man die jüngste und die älteste Altersgruppe vergleicht. Überraschend war, dass die Altersgruppe der 46–55-jährigen Befragten die Behauptung 39 positiver evaluiert hat als die älteste Altersgruppe. Es ist im Rahmen dieser Masterarbeit nicht möglich zu identifizieren, warum genau diese Altersgruppe die Behauptung 39 am positivsten evaluiert hat.

In Grafik 1 ist auch zu sehen, dass bei der Behauptung 39 die Durchschnittswerte in allen Altersgruppen im mittleren Bereich liegen, d. h. die Befragten sind nicht ganz sicher, ob Berufsbezeichnungen, die das generische Maskulinum aufweisen, für jede Person verwendet werden können – unabhängig vom Geschlecht. Dies ist interessant, weil eine frühere Forschung von Engelberg (1998) ergeben hat, dass die generisch maskulinen Berufsbezeichnungen häufiger nur mit Männern verbunden werden. Der Durchschnittswert der Aussage 39 ist doch mit den Antworten übereinstimmend, die in Kapitel 6.2 analysiert werden. Die Ergebnisse lassen außerdem auch darauf schließen, dass Übersetzer*innen geschlechtsspezifische Berufsbezeichnungen problematisch finden. Man könnte daraus folgern, dass sich die Sprache in einer Art Übergangsphase befindet: geschlechtsspezifische Berufsbezeichnungen werden immer noch verwendet, aber die damit zusammenhängende Problematik wird erkannt und verstanden.

6.2 Der Einfluss der Arbeitssprachen

In diesem Kapitel werden die wichtigsten Unterschiede abhängig von den Arbeitssprachen der befragten Personen erläutert. Die analysierten Arbeitssprachen sind Englisch, Schwedisch und Deutsch, denn die Mehrzahl der Befragten gaben diese Sprachen als ihre Arbeitssprachen an. Von den 47 Befragten nannten 40 Übersetzer*innen Englisch als ihre Arbeitssprache. Darüber hinaus hatten 23 Übersetzer*innen Schwedisch und 13 Übersetzer*innen Deutsch als Arbeitssprachen.

Die Ergebnisse zeigen, dass sich die Meinungen und Antworten der Übersetzer*innen meist bei der Wahl zwischen *esimies*, *esihenkilö* und *lähijohtaja* unterscheiden. *Esimies* („der Chef“) ist eine geschlechtsspezifische Berufsbezeichnung mit der Endung *-mies* („Mann“), während *esihenkilö* und *lähijohtaja* geschlechtsneutrale Alternativen für *esimies* sind. Die drei Alternativen wurden aus der Liste von Duunitori (2019) ausgewählt. Der Unterschied zwischen *esihenkilö* und *lähijohtaja* ist minimal, aber die Endung *-henkilö* („Person“) wird oft als

schwerfällig empfunden, und deswegen vermeiden manche Personen die geschlechtsneutralen Berufsbezeichnungen mit der Endung *-henkilö*.

Im Fragebogen (s. Anhang 1, Fragen 19–24) sollten die Befragten die Berufsbezeichnung wählen, die ihrer Meinung nach am besten zu der Beispielperson passt. Die Beispielpersonen hatten verschiedenen Namen: der erste ist ein Männername, der zweite ein Frauenname und der dritte ein geschlechtsneutraler Name. Die Befragten sollten ihre Auswahl auch begründen. In den Tabellen 1, 2 und 3 sind die Ergebnisse dargestellt. Tabelle 1 behandelt die Beispielperson *Kalle* (Männername), Tabelle 2 die Beispielperson *Minna* (Frauenname) und Tabelle 3 die Beispielperson *Kuura* (geschlechtsneutraler Name). Die Zahlen geben an, wie viele Übersetzer*innen jeder Arbeitssprache die Berufsbezeichnung gewählt haben. In den Tabellen und den Beispielen werden nur die Befragten betrachtet, die Englisch, Schwedisch oder Deutsch als ihre Arbeitssprache angegeben haben.

Tabelle 1. Berufsbezeichnung für *Kalle* nach Arbeitssprachen

	Arbeitssprache Englisch	Arbeitssprache Schwedisch	Arbeitssprache Deutsch
Kalle on esimieheni. (generisch maskuline Berufsbezeichnung)	11	6	6
Kalle on esihenkilöni. (geschlechtsneutrale Berufsbezeichnung)	13	7	2
Kalle on lähijohtajani. (geschlechtsneutrale Berufsbezeichnung)	16	10	5

Tabelle 2. Berufsbezeichnung für *Minna* nach Arbeitssprachen

	Arbeitssprache Englisch	Arbeitssprache Schwedisch	Arbeitssprache Deutsch
Minna on esimieheni. (generisch maskuline Berufsbezeichnung)	9	5	5
Minna on esihenkilöni. (geschlechtsneutrale Berufsbezeichnung)	14	7	3
Minna on lähijohtajani. (geschlechtsneutrale Berufsbezeichnung)	17	11	5

Tabelle 3. Berufsbezeichnung für *Kuura* nach Arbeitssprachen

	Arbeitssprache Englisch	Arbeitssprache Schwedisch	Arbeitssprache Deutsch
Kuura on esimieheni. (generisch maskuline Berufsbezeichnung)	8	4	4
Kuura on esihenkilöni. (geschlechtsneutrale Berufsbezeichnung)	14	7	3
Kuura on lähijohtajani. (geschlechtsneutrale Berufsbezeichnung)	18	12	6

Aus den Tabellen 1–3 ist ersichtlich, dass Übersetzer*innen, die das Englische oder das Schwedische als Arbeitssprachen hatten, die geschlechtsneutralen Alternativen bevorzugt haben. Es ergibt sich weiters, dass Übersetzer*innen mit Arbeitssprache Englisch und Schwedisch die geschlechtsspezifische Berufsbezeichnung *esimies* vermeiden, während Übersetzer*innen mit Arbeitssprache Deutsch die Berufsbezeichnung *esihenkilö* vermeiden und am liebsten die geschlechtsspezifische Berufsbezeichnung *esimies* oder die geschlechtsneutrale Alternative *lähijohtaja* verwenden. Es kann sein, dass Übersetzer*innen mit Arbeitssprache Deutsche an geschlechtsneutrale Formulierung nicht so gewöhnt sind wie Übersetzer*innen mit englischer oder schwedischer Arbeitssprache. Dies ist möglicherweise darauf zurückzuführen, dass es im Deutschen das Genus gibt, während im Englischen und Schwedischen kein Genus vorhanden ist (s. Kapitel 2.1.2). Vielleicht bevorzugen die Deutschübersetzer*innen die geschlechtsspezifischen Berufsbezeichnungen, weil ihnen die im Deutschen übliche Markierung des Geschlechts geläufig ist. Darüber hinaus beeinflussen natürlich auch die persönlichen Werte die Meinung der Übersetzer*innen, die Antworten hängen also nicht nur von den Arbeitssprachen ab. Es scheint jedoch, dass Übersetzer*innen mit Arbeitssprache Englische und Schwedisch tendenziell geschlechtsneutralen Formulierungen gegenüber positiver eingestellt sind als Übersetzer*innen mit Arbeitssprache Deutsch.

Die Tabellen 1–3 zeigen auch, dass die geschlechtsneutrale Berufsbezeichnung *lähijohtaja* beliebter ist als die Alternative *esihenkilö*. Die Endung *-henkilö* klingt für manche Personen erzwungen. Dies kann damit zusammenhängen, dass die Endung manchmal sarkastisch verwendet wird, d. h. alle Wörter mit dem Wort *poika* (‘der Junge’), *mies* (‘der Mann’), *nainen*

(,die Frau‘) oder *tyttö* (,das Mädchen‘) mit dem Wort *henkilö* ersetzt werden. Zum Beispiel wird das Wort *leivonnainen* (,das Gebäck‘) zu *leivonhenkilö*, obwohl das Wort *leivonnainen* nichts mit *nainen* (,die Frau‘) zu tun hat. Dies könnte ein Grund dafür sein, dass manche Befragten die Alternative *esihenkilö* vermieden haben.

Die Befragten sollten ihre Antworten auch begründen. Die Begründungen für die Auswahl waren vielfältig, aber für die meisten Übersetzer*innen war es am wichtigsten, dass die Berufsbezeichnung feststehend war. Generell spielt die Geläufigkeit der Berufsbezeichnung eine wichtige Rolle. Dies ist in den Beispielen¹¹ 1–3 zu sehen.

- (1) *Esimies* ist die feststehende Berufsbezeichnung, während *esihenkilö* irgendwie erzwungen ist und den Geschlechtsunterschied betont. *Lähijohtaja* klingt komisch. (B4)
- (2) *Esihenkilö* wird in den Organisationen, in denen ich arbeite oder gearbeitet habe, verwendet, weswegen *esihenkilö* eine mir vertraute und neutrale Berufsbezeichnung ist. (B8)
- (3) Mir gefällt die Berufsbezeichnung *lähijohtaja*, weil sie nicht so künstlich oder schwerfällig ist wie *esihenkilö*. (B40)

Diese Beispiele lassen vermuten, dass die Befragten die Norm der Annehmbarkeit (Chesterman & Wagner 2014, 92; s. auch Kap. 3 dieser Arbeit) für wichtig halten. Die drei Beispiele zeigen auch, dass die Befragten unterschiedliche Alternativen feststehend und vertraut finden. Wie schon in Kapitel 4 erwähnt wurde, gibt es keine feststehende geschlechtsneutrale Alternative für das geschlechtsspezifische *esimies*, was offenbar auch die Antworten beeinflusst hat. Es kann sein, dass sich die geschlechtsneutralen Alternativen *esihenkilö* und *lähijohtaja* nie etablieren, weil ein großer Teil der Befragten immer noch die geschlechtsspezifische Berufsbezeichnung *esimies* bevorzugt, wie in den Tabellen 1–3 zu sehen ist. Man wird sehen, ob eine neue geschlechtsneutrale Alternative geschaffen werden muss oder ob sich eine der existierenden Alternativen etabliert.

7 ZUSAMMENFASSUNG

In dieser Masterarbeit wurden die Meinungen von Übersetzer*innen über die geschlechtsneutralen Berufsbezeichnungen im Finnischen untersucht. Ziel der Arbeit war es herauszufinden, ob das Alter und die Arbeitssprachen der Übersetzer*innen ihre Meinung und Wahl beeinflussen.

Die Ergebnisse dieser Forschung deuten darauf hin, dass Übersetzer*innen gegenüber den geschlechtsneutralen Berufsbezeichnungen meistens positiv eingestellt sind. Die Studie beweist, dass die jüngsten Befragten (24–35-jährige Übersetzer*innen) am positivsten eingestellt sind, während die ältesten Befragten (über 55-jährige Übersetzer*innen) am

---

¹¹ Die Übersetzungen der Beispiele wurden von der Verfasserin erstellt.

negativsten eingestellt sind. Dies kann daher rühren, dass jüngere Personen mit geschlechtsneutraler Sprache aufgewachsen sind, während ältere Personen sich an die Verwendung geschlechtsneutraler Formulierungen erst gewöhnen müssen. Die Durchschnittswerte der Behauptungen (s. Kap. 6.1, Grafik 1) zeigen jedoch, dass die Meinungen der Übersetzer*innen durchschnittlich positiv sind. Die Antworten der Befragten lassen darüber hinaus erkennen, dass Übersetzer*innen geschlechtsspezifische Berufsbezeichnungen mitunter für nicht völlig neutral halten.

Die Ergebnisse dieser Studie beweisen, dass Übersetzer*innen lieber geschlechtsneutrale Berufsbezeichnungen als geschlechtsspezifische Alternativen verwenden. Es scheint jedoch, dass Übersetzer*innen mit Deutsch als Arbeitssprache vermehrt die geschlechtsneutrale Alternative *esihenkilö* vermeiden und stattdessen die geschlechtsspezifische, generisch maskuline Berufsbezeichnung *esimies* verwenden. Bei den Übersetzer*innen mit Englisch oder Schwedisch als Arbeitssprache war die Verwendung von *esimies* seltener als bei den Deutschübersetzer*innen. Dies könnte damit zusammenhängen, dass es im Englischen und im Schwedischen kein Genus gibt, während das Deutsche Geschlecht und Genus aufweist. Es könnte daher sein, dass die Deutschübersetzer*innen schlichtweg an geschlechtsspezifische Formulierungen gewöhnt sind.

Diese Masterarbeit bietet vielerlei Ansätze für weitere Forschungen. Durch eine größere Gruppe von Befragten wäre eine detailliertere Analyse möglich. Es könnte z. B. untersucht werden, wie sich die Meinungen mit dem Alter und somit auch mit der Erfahrung der Übersetzer*innen verändern. Möglicherweise ändert sich die diesbezügliche Einstellung der Übersetzer*innen mit fortschreitender Erfahrung. Es wäre auch interessant zu untersuchen, ob die Wahl der Übersetzer*innen anders ausfallen würde, wenn sie einen Text mit verschiedenen Berufsbezeichnungen übersetzen und die Formulierungsentscheidung im Kontext treffen. So könnte der Einfluss des Kontextes näher untersucht werden, denn in dieser Studie trafen die Übersetzer*innen ihre Wahl nur aufgrund kurzer Sätze.